

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΧΩΡΩΝ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ &
ΤΟΥΡΚΟΛΟΓΙΑΣ**

ΕΛΕΝΗ ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ

**ΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΡΟΥΜΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
(1892-1906):
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΗ ΖΑΪΠΑ ΣΤΟ ΑΝΘΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ**

Επιβλέπων καθηγητής: Σπυρίδων Σφέτας

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2011

Ημερομηνία έγκρισης: 20 Δεκεμβρίου 2011

Η έγκριση της Μεταπτυχιακής Εργασίας από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ. δεν υποδηλώνει αναγκαστικά ότι αποδέχεται το Τμήμα τις γνώσεις του συγγραφέα.

Εξώφυλλο:

Αριστερά: Η δυσφήμιση των Ελλήνων της Ρουμανίας. (*Adevărul*, 12 Αυγούστου 1905)

Δεξιά: Συνεργασία Ελλάδας - Ρουμανίας για την αντιμετώπιση των βουλγαρικών βλέψεων στη Μακεδονία. (*Voinea Națională*, 22 Απριλίου 1901.)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5-13
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄. ΑΠΟ ΤΗ ΦΙΛΙΑ ΣΤΗ ΡΗΞΗ ΤΩΝ</u> <u>ΕΛΛΗΝΟΡΟΥΜΑΝΙΚΩΝ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ (1892-1896)</u>	
1.1. Η εμπλοκή του Κουτσοβλαχικού ζητήματος ως σημείου τριβής στις ελληνορουμανικές σχέσεις.....	14-24
1.2. Η υπόθεση Ζάππα και ο ρόλος της στη διακοπή των ελληνορουμανικών διπλωματικών σχέσεων.....	25-35
1.3. Η εξέλιξη του Κουτσοβλαχικού ζητήματος μετά την διακοπή των ελληνορουμανικών σχέσεων (1892-1896).....	36-44
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄. ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΥΡΙΑΚΗΣ ΦΙΛΙΑΣ (1896-1902)</u>	
2.1. Η αποκατάσταση των ελληνορουμανικών διπλωματικών σχέσεων ως εξισορρόπηση του σλαβικού κινδύνου.....	45-57
2.2. Περίοδος ομαλότητας και αμοιβαίας κατανόησης.....	58-67
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄. Η ΕΛΛΗΝΟΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ (1902-1906)</u>	
3.1. Η δυναμική πολιτική της Ρουμανίας στο Κουτσοβλαχικό ως αποτέλεσμα της εξέγερσης του Ίλιντεν – Ο σουλτανικός ιραδές.....	68-78
3.2. Το ανθελληνικό κίνημα στη Ρουμανία (1905/6).....	79-101

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	102-104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	105-110
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	111-120

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΜΕΟ	Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση
ΙΜΜΑ	Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα
ΚΕΜΙΤ	Κέντρο Ερευνών Μακεδονικής Ιστορίας και Τεκμηρίωσης
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζήτημα των ελληνορουμανικών σχέσεων έχει απασχολήσει πολλούς ξένους ερευνητές, όμως στην ελληνική βιβλιογραφία εξακολουθεί να υπάρχει ακόμη ένα σημαντικό κενό. Ο βασικός λόγος έγκειται στο γεγονός ότι οι Έλληνες μελετητές εστίασαν έως σήμερα το ενδιαφέρον τους μονάχα σε ορισμένες πτυχές των ελληνορουμανικών σχέσεων, όπως για παράδειγμα στην καταγωγή των Κουτσόβλαχων καθώς και στην οργάνωση των κοινοτήτων και των σχολείων της Ρουμανίας στην περιοχή της γεωγραφικής Μακεδονίας. Μόλις τα τελευταία χρόνια εκπονήθηκαν μελέτες και διατριβές που αφορούσαν αποκλειστικά τις πολιτικές και πνευματικές σχέσεις της Ελλάδας και της Ρουμανίας.

Ωστόσο, ανατρέχοντας στο παρελθόν μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι η παρουσία των Ελλήνων στα εδάφη της σημερινής Ρουμανίας έχει βαθιές ρίζες μέσα στο χρόνο, υπήρξε δε πολυποίκιλη. Οι πρώτες μεγάλες εστίες, για τις οποίες έχουμε επαρκή και εξακριβωμένα στοιχεία, ανάγονται στα χρόνια μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453). Το προνομιακό καθεστώς αυτονομίας που επιβλήθηκε από την Υψηλή Πύλη στις τότε Παραδουνάβιες Ηγεμονίες τις κατέστησε το προσφιλέστερο έδαφος για την μεταλαμπάδευση της βυζαντινής παράδοσης. Επρόκειτο για το «Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο», σύμφωνα με την έκφραση του κορυφαίου Ρουμάνου ιστορικού Nicolae Iorga.¹ Στο ίδιο πλαίσιο, η μετακίνηση των Ελλήνων προς την Τρανσυλβανία ευνοήθηκε από τις διακρατικές συμφωνίες που υπέγραψαν οι Αψβούργοι με τους Οθωμανούς. Πρώτη η συνθήκη του Κάρλοβιτς (1699) και δεύτερη αυτή του Πασάροβιτς (1718) έθεσαν τους όρους σύμφωνα με τους οποίους έμελλε να διεξαχθεί το διαμετακομιστικό εμπόριο ανάμεσα στην Αψβουργική και Οθωμανική αυτοκρατορία.²

Οι παραπάνω ευνοϊκές συνθήκες ενθάρρυναν στις αρχές του 17ου αιώνα Έλληνες λόγιους, εμπόρους αλλά και ανθρώπους της Εκκλησίας, ιδιαίτερα ιερείς, κυρίως από τις περιοχές της Μακεδονίας και της Ηπείρου, να μεταβούν στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και την Τρανσυλβανία. Η επιλογή των Ηγεμονιών ως τόπο διαμονής για όσους κατάγονταν από τις βλαχόφωνες περιοχές της Μακεδονίας δεν ήταν τυχαία. Θεωρούσαν ευνοϊκότερο περιβάλλον τις Ηγεμονίες, καθώς εκεί

¹ Ι. Μιχαηλίδης, «Ο Ελληνισμός της Ρουμανίας 17ος-20ος αιώνας», *Εμπορικοί σταθμοί των Ελλήνων στη Ρουμανία*, (επιμέλεια Ε. Γαβρά), Θεσσαλονίκη 2007, 31.

² Ε. Τσαρουχά-Szabo, «Ουγγαρία», *Οι Έλληνες στη Διασπορά 15ος -20ος αιώνας*, (επιμέλεια Ι.Κ. Χασιώτης, Ο. Κατσιαρδή-Hering, Ε. Α. Αμπατζή), Αθήνα 2006, 175.

μιλούσαν μια διάλεκτο που έφερε πολλές ομοιότητες με την δική τους. Οι Έλληνες, προκειμένου να γίνει πιο ομαλή η προσαρμογή τους στον νέο τόπο, δεν δίστασαν μάλιστα να τονίσουν τις ομοιότητές τους με τον ντόπιο πληθυσμό.³

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι οι ομοιότητες αυτές χρησιμοποιήθηκαν και από τους Ρουμάνους, τους επόμενους αιώνες, ως ένα από τα επιχειρήματα για τη νομιμοποίηση των διεκδικήσεών τους σχετικά με τους βλαχόφωνους πληθυσμούς της μείζονος Μακεδονίας. Οι διαφωνίες για την ταυτότητα αυτού του πληθυσμού αποτέλεσαν ένα σημαντικό σημείο τριβής ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ρουμανία και αναδείχθηκαν εν τέλει σε σημαντικό παράγοντα για την διακοπή των διμερών διπλωματικών σχέσεων.

Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα μετά την εγκατάστασή τους, οι Έλληνες ξεχώρισαν από τους γηγενείς κατοίκους, προόδευσαν και διακρίθηκαν για τις επιτυχημένες επαγγελματικές τους δραστηριότητες. Πρότυπο της πολύπλευρης δραστηριότητάς τους αποτελούσαν την εποχή εκείνη, μεταξύ άλλων, τα ναυτιλιακά γραφεία, τα εμπορικά καταστήματα, τα ζυθεστιατόρια, τα ζαχαροπλαστεία, τα ξενοδοχεία, καθώς και τα εργοστάσια κεραμουργείας, αλευροποιίας, υποδημάτων, μεταλλουργίας, κ.ά. Στα χέρια των Ελλήνων, επίσης, βρισκόταν το μεγαλύτερο μέρος του εισαγωγικού και του εξαγωγικού εμπορίου της περιοχής.⁴ Εισήγαν από την Ελλάδα, κυρίως εσπεριδοειδή, ελαιόλαδο και έλαια, ενώ εξήγαν ζώα και ξυλεία. Φυσικό επακόλουθο των παραπάνω δραστηριοτήτων στάθηκε η χορήγηση σχετικής άδειας από τον ηγεμόνα της Τρανσυλβανίας, Γεώργιο Ρακότσι, το 1636, για την ίδρυση της πρώτης ελληνικής Κομπανίας στο Σιμπίου, η οποία εξυπηρέτησε το διαμετακομιστικό εμπόριο προς την κεντρική Ευρώπη. Το 1678, εμπορική Κομπανία ιδρύθηκε και στο Μπρασόβ.⁵

Οι παραπάνω ενέργειες αποτελούσαν μια μόνο πτυχή της δραστηριότητας των Ελλήνων, οι οποίοι ως κύριο μέλημα είχαν ταυτόχρονα την οργάνωσή τους σε κοινότητες και την ίδρυση εκκλησιών και σχολείων. Έτσι, σταδιακά σχηματίστηκαν κοινότητες και κομπανίες σε πολλές πόλεις, όπως στο Βουκουρέστι, την Κωσταντζα, τη Βράιλα, το Γαλάτσι, το Σουλινά, την Τούλτσα, το Ισμαήλιο, το Πλοέστι, το

³ Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Μακεδονίας 1354 -1833*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 366.

⁴ Α. Ταμπάκη, «Οι Έλληνες στην Ρουμανία, 17ος – 19ος αι.», *Ιστορικά*, τεύχος 98, 2001, 9.

⁵ Ο. Căncăci, «Το εμπόριο και οι ελληνικές εταιρείες της Τρανσυλβανίας», *Ιστορικά*, τεύχος 98, 2001, 20-21.

Μπρασόβ, το Τουργκόβιστε, το Ιάσιο, το Πιτέστι, το Καλαράσι, την Κραϊόβα και αλλού.⁶

Η μετακίνηση των Ελλήνων στις Ηγεμονίες βρήκε πρόσφορο έδαφος, καθώς οι ντόπιοι ηγεμόνες, γνωστοί ως βογιάροι, είχαν ενθαρρύνει την εγκατάστασή τους. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του Ματθαίου Bessaraba (1632-1654) στη Βλαχία και του Vasile Lupu στη Μολδαβία, σημειώθηκε σύσφιξη των σχέσεων με τους Έλληνες και κυρίως με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Οι βογιάροι προσέφεραν πλούσιες δωρεές στα Πατριαρχεία Κωνσταντινουπόλεως και Ιεροσολύμων αλλά και προς το Άγιο Όρος. Πλήθος Ελλήνων μοναχών του Αγίου Όρους μετέβησαν τότε στις Ηγεμονίες προκειμένου να ενισχύσουν την ελληνική παιδεία έναντι της σλαβονικής. Η βαθμιαία ευημερία των Ελλήνων δημιούργησε έτσι ένα σοβαρό αντίρροπο κατά του σλαβισμού.⁷

Οι Έλληνες ανέπτυξαν σημαντική οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική δραστηριότητα στην περιοχή. Ως προς αυτό καθοριστικό ρόλο έπαιξε, τον επόμενο αιώνα, η διακυβέρνηση των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών από μια σειρά ελληνικής καταγωγής ηγεμόνες, γνωστούς ως Φαναριώτες. Αυτοί διακυβέρνησαν τον τόπο από το 1711 ως το 1821 και προώθησαν την πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξή του. Η δράση τους στον πνευματικό, πολιτισμικό και νομοθετικό τομέα δημιούργησε μάλιστα ένα πρόσφορο έδαφος ώστε να εισχωρήσουν οι ιδέες του Διαφωτισμού και του Φιλελευθερισμού.⁸

Εντούτοις, παρά την ευεργετική δράση τους, οι Φαναριώτες έμειναν στην ρουμανική συνείδηση ως διαφθορείς και εμπόδια στην εξέλιξη της ρουμανικής παιδείας.⁹ Εξαρχής, ρίζα της υποβόσκουσας διαμάχης υπήρξε ο τρόπος με τον οποίο ανατέθηκε στους Φαναριώτες η διοίκηση των Ηγεμονιών. Η έλευσή τους πραγματοποιήθηκε, όταν οι ηγεμόνες των Ηγεμονιών Καντεμήρ και Μπρουνκοβεάνου, την πρώτη δεκαετία του 18ου αιώνα, οργάνωσαν κίνημα προκειμένου να αποτινάξουν την οθωμανική κυριαρχία. Επρόκειτο για ενέργεια η οποία έγινε αντιληπτή από τους Οθωμανούς. Τότε η Υψηλή Πύλη αποφάσισε να πάρει δραστικά μέτρα και να αντικαταστήσει την τοπική ελίτ από μια ομάδα

⁶ Σχετικά με Κομπανίες στην Τρανσυλβανία βλ. Δ. Τσούρκα Παπαστάθη, *Η ελληνική εμπορική κομπανία Σιμπίου Τρανσυλβανίας 1636-1878*, Θεσσαλονίκη 2001.

⁷ Βακαλόπουλος, *ό.π.*, σ. 365.

⁸ Μιχαηλίδης, *ό.π.*, σ.31.

⁹ Σπ. Γ. Φωκά, *Ο Ζαλλώνης, οι Φαναριώτες και οι Ρουμάνοι*, Αθήνα 1989, σ. 113.

ανθρώπων πειθήνιων και μορφωμένων, τους Φαναριώτες.¹⁰ Μολονότι οι τελευταίοι ακολούθησαν σημαντικό μεταρρυθμιστικό έργο, οι κάτοικοι των Ηγεμονιών αντιμετώπισαν με εμπάθεια το έργο τους επειδή ήταν εντολοδόχοι της Υψηλής Πύλης.¹¹

Τα ανθελληνικά αισθήματα στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες ενισχύθηκαν την περίοδο της κήρυξης της ελληνικής Επανάστασης του 1821. Είναι γνωστό ότι τότε ο Ρουμάνος επαναστάτης Tudor Vladimirescu, μετά από τις συζητήσεις με τους Φιλικούς για τη συμμετοχή του στον ελληνικό Αγώνα, τον Φεβρουάριο του 1821, διοχέτευσε πληροφορίες στους Οθωμανούς σχετικά με τις κινήσεις των Φιλικών. Για τις «προδοτικές» του συναλλαγές συνελήφθη από τους Φιλικούς και εκτελέστηκε τον Μάιο του 1821 στο Γκολέστι. Καθοριστικό λοιπόν, ρόλο για την ενίσχυση της αρνητικής εικόνας, που είχε διαμορφωθεί για τους Έλληνες, διαδραμάτισε η δολοφονία του ανθρώπου που θεωρήθηκε αργότερα από τους Ρουμάνους ως εθνικός ήρωας.¹²

Η έκρηξη όμως της Επανάστασης είχε και άλλο αντίκτυπο, καθώς η διοίκηση των Ηγεμονιών ανατέθηκε ξανά στους βογιάρους. Οι τελευταίοι άδραξαν την ευκαιρία και εμφύτευσαν στο λαό αισθήματα ξενοφοβίας. Στο στόχαστρο μπήκαν και οι Έλληνες, οι οποίοι κυριαρχούσαν στον πολιτικό και οικονομικό τομέα του τόπου. Η εικόνα των πλούσιων Ελλήνων, σε σύγκριση με αυτή του φτωχού Ρουμάνου που ζούσε σε συνθήκες οικονομικής εξαθλίωσης και πλήρους ανέχειας, προκαλούσε, όπως ήταν φυσικό, αντιδράσεις και αντιπάθειες.¹³

Ωστόσο, αν και η νέα διοίκηση επέφερε αλλαγές ενισχύοντας την αμοιβαία αντιπάθεια ανάμεσα στους Έλληνες και τους Ρουμάνους, η κοινωνική ζωή και η εμπορική δραστηριότητα ιδιαίτερα των Ελλήνων δεν επηρεάστηκε. Θα μπορούσαν μάλιστα να χαρακτηρισθούν τα επόμενα χρόνια ως «χρυσή εποχή» για τους Έλληνες. Σε αυτό συνετέλεσαν οι τρεις διαδοχικές συμφωνίες που υπογράφηκαν. Η ρωσοτουρκική συνθήκη της Αδριανούπολης το 1829, η οποία εξασφάλισε πλήρη αυτονομία στις Ηγεμονίες, η αγγλοτουρκική συνθήκη του 1838 που οδήγησε στο άνοιγμα των Στενών του Ελλησπόντου για τα εμπορικά πλοία και η Συνθήκη των

¹⁰ Σχετικά βλ. G. Florea, *Greci în slujba Inaltei Porti*, București 2011.

¹¹ P. F. Sugar, *H Νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από οθωμανική κυριαρχία (1354-1804)*, τ. β', (μετάφραση Παυλίνα Χ. Μπαλουξή), Αθήνα 1994, σ.46.

¹² D. Dakin, *H ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, (μετάφραση Α. Ξανθοπούλου), Αθήνα 2001, σσ.68-69.

¹³ Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Οι βαλκανικοί λαοί. Από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14ος - 19ος αι.)*, Θεσσαλονίκη 1991β', σ. 71.

Παρισίων το 1856 που διεθνοποίησε τη ναυσιπλοΐα στον Δούναβη και τον Εύξεινο Πόντο.¹⁴ Σε ελληνικά χέρια βρέθηκε τότε ο έλεγχος του εμπορίου που διεξαγόταν μέσω του Δούναβη. Έλληνες επιχειρηματίες, κυρίως από τα Επτάνησα και την Ήπειρο, δραστηριοποιήθηκαν στη ναυτιλία και το εμπόριο, απέκτησαν τεράστιες περιουσίες και πολιτική δύναμη. Ταυτόχρονα, δεκάδες σχολεία, πολιτισμικοί σύλλογοι, θεατρικά, πολιτιστικά και αθλητικά σωματεία προσέδιδαν αριστοκρατικά χαρακτηριστικά στις εκδηλώσεις της ελληνικής κοινότητας. Με αυτό τον τρόπο εξηγείται και η ίδρυση πολλών ελληνικών προξενείων στις ρουμανικές πόλεις, με πρώτο αυτό που ιδρύθηκε στο Ιάσιο το 1835.¹⁵

Οι επαφές των δύο κρατών εντάθηκαν και στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα. Η Ελλάδα και η Ρουμανία, ως εθνικά πλέον κράτη, προχώρησαν σε διαπραγματεύσεις με σκοπό την επίτευξη μιας μορφής συνεργασίας, κυρίως στον πολιτικό και εμπορικό τομέα. Μολονότι οι συζητήσεις κινήθηκαν σε αντιτουρκική βάση, δεν επέφεραν ένα ουσιαστικό αποτέλεσμα, εξαιτίας της διαφοράς που ενέκυψε για τον χαρακτήρα που θα λάμβανε η συμμαχία. Η Ελλάδα από τη μια προωθούσε μια ενδοβαλκανική συμμαχία κατά των Τούρκων, ενόψει της κρητικής εξέγερσης του 1866, ενώ η Ρουμανία από την άλλη ήθελε να εξασφαλίσει την ανεξαρτησία της μέσω της διπλωματίας.¹⁶

Αναθέρμανση των σχέσεων σημειώθηκε εκ νέου κατά τη διάρκεια της κρίσης του Ανατολικού Ζητήματος, το 1875-1878, όταν ο σλαβικός κίνδυνος έφερε εκ νέου κοντά την Ελλάδα και τη Ρουμανία. Η δημιουργία της βουλγαρικής Εξαρχίας το 1870 και οι επεκτατικές βλέψεις των Βουλγάρων στη Μακεδονία δημιούργησαν στην Αθήνα μια αντισλαβική ατμόσφαιρα.¹⁷ Η Ρουμανία δε, μετά την προσάρτηση της Νότιας Βεσσαραβίας από τη Ρωσία, είχε να αντιμετωπίσει την ρωσική απειλή τόσο από τα βόρεια όσο και από τα νότια μέσω του προτεκτοράτου της, τη Βουλγαρία. Δεν ήταν τυχαίο λοιπόν ότι η Ελλάδα και η Ρουμανία αποκατέστησαν τις διπλωματικές τους σχέσεις σε πρεσβευτικό επίπεδο μετά το συνέδριο του Βερολίνου. Ελληνική πρεσβεία ιδρύθηκε στο Βουκουρέστι, με πρώτο πρέσβη τον Μάρκο Δραγούμη, και

¹⁴ Ι. Χασιώτης, *Επισκόπηση της Ιστορίας της νεοελληνικής διασποράς*, Θεσσαλονίκη 1993, σ.84.

¹⁵ Ε. Δ. Μπελιά, «Ο ελληνισμός της Ρουμανίας κατά το διάστημα 1835-1878», *Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος XXVI*, (1983), 49-53.

¹⁶ C. Velichi, «Les relations roumano-grecques durant la periode 1865-1879», *Revue des etudes Sud-Est Europeennes* 3(1970), 538-539.

¹⁷ Ε. Κωφός, *Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα 1875-1881*, Αθήνα 2001, σσ.62-64.

υποπροξενεία στην Κωσταντζα και τη Σινάια. Η φιλία αυτή επικυρώθηκε το 1880 με την υπογραφή Εμπορικής Σύμβασης διάρκειας επτά ετών.¹⁸

Ωστόσο, η ρευστή κατάσταση στη διεθνή σκηνή δημιούργησε νέες διακυμάνσεις στις σχέσεις των δύο χωρών. Η Ρουμανία, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο που διέτρεχε, στράφηκε προς την Αυστροουγγαρία και τη Γερμανία. Οι τελευταίες, όπως όριζε η μυστική αμυντική συνθήκη που υπέγραψαν, θα της προσέφεραν στρατιωτική βοήθεια σε περίπτωση ρωσικής επίθεσης. Η Ρουμανία ως αντάλλαγμα θα παραιτούνταν από τη διεκδίκηση της Τρανσυλβανίας, του Βανάτου και της Βουκοβίνας. Ωστόσο, η μεταπήδηση της Ρουμανίας στη σφαίρα επιρροής της Αυστροουγγαρίας και της Γερμανίας δημιούργησε νέα δεδομένα τα οποία έδωσαν άλλη τροπή στην εξέλιξη των ελληνορουμανικών σχέσεων. Λόγος γίνεται για την επιθυμία της Ρουμανίας να διεκδικήσει την περιοχή της νότιας Δοβρουτσάς ως αντιστάθμισμα για την πιθανή επέκταση της Βουλγαρίας στη Μακεδονία. Η πολιτική αυτή καθόρισε και την οργανωμένη εμπλοκή της Ρουμανίας στο λεγόμενο Κουτσοβλαχικό ζήτημα.¹⁹

Η βαλκανική κρίση που προκλήθηκε το 1885, μετά την πραξικοπηματική προσάρτηση της Ανατολικής Ρωμυλίας από την Βουλγαρία, έφερε την Ελλάδα και την Ρουμανία πάλι στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Ο κίνδυνος της βουλγαρικής εξέγερσης στη Μακεδονία και τη βόρεια Δοβρουτσά ήταν μεγάλος. Η Ρουμανία τελικά ακολούθησε τη γραμμή που της είχε δοθεί από τη Βιέννη και το Βερολίνο και αποδέχθηκε την ένωση της Βουλγαρίας με την Ανατολική Ρωμυλία. Η συνεργασία Ελλάδας και Ρουμανίας παρέμεινε έτσι ατελέσφορη.²⁰

Παράλληλα όμως με τις εξελίξεις στον τομέα της διπλωματίας, οι ελληνορουμανικές σχέσεις κλονίζονταν και από ειδικότερα ζητήματα. Συγκεκριμένα, από τα κληρονομικά δικαιώματα επί της περιουσίας Ελλήνων επιχειρηματιών που δεν είχαν απογόνους, οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι στη Ρουμανία. Η επιθυμία των πλούσιων Ελλήνων να κληροδοτήσουν τις περιουσίες τους και να διαθέσουν σημαντικά ποσά σε αγαθοεργή ιδρύματα στην Ελλάδα, θεωρήθηκε προκλητική από τους Ρουμάνους. Προκειμένου μάλιστα να αποτρέψει η ρουμανική κυβέρνηση την εκροή κεφαλαίων, θεώρησε ότι οι περιουσίες που είχαν αποκτηθεί στη Ρουμανία

¹⁸ Σ. Σφέτας, «Το ιστορικό πλαίσιο των ελληνορουμανικών πολιτικών σχέσεων (1866-1913)», *Μακεδονικά* 33ος, (2001-2002), 131.

¹⁹ M. D. Peyfuss, *Die aromunische frage. Ihre Entwicklung von den ursprüngen bis zum frieden von Bukarest (1913) und die Haltung Österreich-Ungarns*, Μπόλαους (Böhlhaus) 1974, σσ. 35-36.

²⁰ Z. Popov, *Bălgarskijat nacionalen vāpros v bulgaro-rumānskite otnošenija 1878-1902*, Σόφια 1994, σσ. 162-164.

αποτελούσαν κτήμα του ρουμανικού κράτους.²¹ Αυτή η εξέλιξη κλόνισε τις ήδη τεταμένες σχέσεις Ελλάδας και Ρουμανίας. Το αίσθημα ξενοφοβίας, που εμφυτεύθηκε στον ρουμανικό λαό τα χρόνια που ακολούθησαν μετά το τέλος της ηγεμονίας των Φαναριωτών, ενισχύθηκε από τη διαμάχη για τους Κουτσόβλαχους και βρήκε καταληκτική μορφή με το ζήτημα των ελληνικών περιουσιών. Με βάση τα οσάνω, στα τέλη του αιώνα οι σχέσεις Ελλάδας και Ρουμανίας επιδεινώθηκαν και οδηγήθηκαν το 1892 στη διακοπή τους.

Βασικό λοιπόν κίνητρο για τη σύνθεση της παρούσας εργασίας υπήρξε το ενδιαφέρον για όλους εκείνους τους παράγοντες που διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην περαιτέρω διαμόρφωση των ελληνορουμανικών σχέσεων. Για λόγους πρακτικούς και μεθοδολογικούς έπρεπε να επιλεγθούν χρονικά όρια που θα επέτρεπαν την εξέταση του θέματος στο πλαίσιο μιας όσο το δυνατόν πιο χαρακτηριστικής χρονικής περιόδου. Έτσι, επιλέχθηκε ως αφετηρία της εργασίας το 1892, έτος κατά το οποίο οι δύο χώρες διέκοψαν τις διπλωματικές τους σχέσεις, εξαιτίας της αποκαλούμενης «υπόθεσης Ζάππα». Βέβαια η υπόθεση αυτή δεν ήταν παρά η κορυφή του παγόβουνου. Το Κουτσοβλαχικό ζήτημα και το ανθελληνικό αίσθημα των Ρουμάνων αποτέλεσαν τα βαθύτερα αίτια της ρήξης Ελλάδας και Ρουμανίας. Ως καταληκτήριο έτος για την παρούσα εργασία ορίστηκε το 1905, όταν εκδηλώθηκε το ανθελληνικό κίνημα στην Ρουμανία που επέφερε την εκ νέου διακοπή των σχέσεων των δύο χωρών. Το χρονικό διάστημα 1892-1905 είναι πολύ πλούσιο σε γεγονότα, τα οποία εμμέσως επηρέασαν τη στάση αμφοτέρων των δύο χωρών. Η Ελλάδα είχε εμπλακεί στον ελληνοτουρκικό πόλεμο και στο Μακεδονικό Αγώνα, ενώ η Ρουμανία έπρεπε να εγκαταλείψει την Μεγάλη Ιδέα της και να αντιμετωπίσει την Βουλγαρία και την Ρωσία που επιδίωκαν την αύξηση της επιρροής τους στο βαλκανικό χώρο.

Η διάρθρωση της παρούσας εργασίας έγινε βάσει χρονολογικών αλλά και θεματικών κριτηρίων, καθώς στην προκειμένη περίπτωση έπρεπε να διερευνηθούν τόσο η χρονική εξέλιξη του ζητήματος, όσο και οι παράγοντες που οδήγησαν στην διακοπή των διπλωματικών σχέσεων. Έτσι, κρίθηκε απαραίτητο να χωριστεί η εργασία σε τρία κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο καλύπτει το χρονικό διάστημα από το 1892 έως το 1896, κατά το οποίο οι δύο χώρες δεν διατηρούσαν διπλωματικές σχέσεις. Αρχικά, σκιαγραφούνται το ιστορικό υπόβαθρο και οι παράγοντες

²¹ *Η Τρις των λαών της Ανατολής*, 25 Ιανουαρίου 1892.

διαμόρφωσης των σχέσεων Ελλάδας και Ρουμανίας μέχρι το 1892, επί της ουσίας το Κουτσοβλαχικό και η ξενοφοβία των Ρουμάνων και στη συνέχεια διερευνάται η υπόθεση Ζάππα και η δυναμική της να προκαλέσει την διακοπή των σχέσεων. Τέλος, παρουσιάζεται η εξέλιξη του Κουτσοβλαχικού ζητήματος κατά τη διάρκεια της τετραετούς διακοπής των ελληνορουμανικών διπλωματικών σχέσεων. Το δεύτερο κεφάλαιο καλύπτει τα χρόνια της συγκυριακής φιλίας, 1896-1902, κατά τα οποία οι διπλωματικές σχέσεις είχαν αποκατασταθεί και γίνονταν προσπάθειες επίλυσης των διαφορών Ελλάδας-Ρουμανίας στο πλαίσιο της εξισορρόπησης του σλαβικού κινδύνου. Το τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο πραγματεύεται την επανεμφάνιση του Κουτσοβλαχικού στη ρουμανική πολιτική σκηνή ως αποτέλεσμα των εξελίξεων στη Μακεδονία, τους λόγους που οδήγησαν την Υψηλή Πύλη να εκδώσει τον σουλτανικό ιράδε, το 1905 σχετικά με την ίδρυση ρουμανικής Επισκοπής στη Μακεδονία και τέλος, το ανθελληνικό κίνημα που ξέσπασε στην Ρουμανία.

Η εργασία στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό στον Τύπο της εποχής, ο οποίος εκδιδόταν στην Ελλάδα και στην Ρουμανία. Ιδιαίτερα η εφημερίδα «*Τρις των λαών της Ανατολής*» αποτέλεσε μια σημαντικότερη πηγή, η οποία συνέβαλε στο να κατανοήσω άμεσα τα γεγονότα που εξελίσσονταν την εποχή εκείνη στη Ρουμανία. Ο εκδότης της, Ζαχαρίας Π. Σαρδέλης, μεταξύ άλλων, συμπεριλάμβανε στην αρθρογραφία του και άρθρα που αφορούσαν τον Ελληνισμό της Ρουμανίας καθώς και τα διεθνή τεκταινόμενα. Επίσης, για την εκπόνηση της εργασίας χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό το Αρχείο του Ευάγγελου Κωφού, το οποίο βρίσκεται στο Κέντρο Έρευνας Μακεδονικής Ιστορίας και Τεκμηρίωσης (KEMIT) του Ιδρύματος Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα (IMMA) και περιέχει διπλωματικά έγγραφα του ελληνικού Υπουργείου των Εξωτερικών, αλληλογραφία των ελληνικών πρεσβειών καθώς επίσης αποκόμματα εφημερίδων. Τέλος, χρησιμοποιήθηκαν δημοσιευμένα έγγραφα της Ελληνικής Πρεσβείας του Βουκουρεστίου, του Υπουργείου Εξωτερικών της Αυστροουγγαρίας, του Υπουργείου των Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας καθώς και πλήθος μελετών και άρθρων σχετικών με το θέμα.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Αναπληρωτή Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, κ. Σπυρίδων Σφέτα, ο οποίος με την καθοδήγησή του και τις επιστημάνσεις του συνέδραμε τα μέγιστα στην επιτυχή ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Θερμές ευχαριστίες οφείλω στον κ. Ιάκωβο Μιχαηλίδη, Επίκουρο Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, ο οποίος μου επέτρεψε να μελετήσω την εφημερίδα *Η Τρις των λαών της Ανατολής* του

Βουκουρεστίου, τμήμα της οποίας βρίσκεται στο Κέντρο Ερευνών της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. Πολλές ευχαριστίες ακόμα οφείλω στο προσωπικό του Ιδρύματος Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα του Κέντρου Έρευνας Μακεδονικής Ιστορίας και Τεκμηρίωσης, το οποίο διευκόλυνε σημαντικά την έρευνα μου. Πάνω από όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου, που με στηρίζει και βιώνει μαζί μου την ανάγκη μου να συνεχίσω τις σπουδές μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄
ΑΠΟ ΤΗ ΦΙΛΙΑ ΣΤΗ ΡΗΞΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΡΟΥΜΑΝΙΚΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
(1892-1896)

1.1 Η εμπλοκή του κουτσοβλαχικού ζητήματος ως σημείου τριβής
στις ελληνορουμανικές σχέσεις

Η ρήξη η οποία επήλθε στις διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας και Ρουμανίας τον Οκτώβριο του 1892, με αφορμή την υπόθεση της κληρονομιάς του Κωνσταντίνου Ζάππα, αποτέλεσε το φυσικό επακόλουθο των πολυετών διακυμάνσεων στις σχέσεις των δύο χωρών. Αυτή η δυσάρεστη τροπή, με αφορμή ένα φαινομενικά δευτερογενές γεγονός, θα μπορούσε ενδεχομένως να αποτραπεί, αν στη Ρουμανία οι επίσημοι κύκλοι και η κοινή γνώμη δεν μαίνονταν εναντίον του ελληνικού στοιχείου. Το ανθελληνικό κλίμα, κατά τα τελευταία χρόνια, εκφράστηκε μέσω της στέρησης του δικαιώματος των Ελλήνων της Ρουμανίας να κληροδοτούν τις περιουσίες τους καθώς και της προσπάθειας εκρουμανισμού των Κουτσόβλαχων. Συνεπώς, η υπόθεση Ζάππα αποτέλεσε απλά μια αφορμή και την κορυφή του παγόβουνου για την ανάκληση της ελληνικής προξενικής αρχής από την Ρουμανία.

Τα πρώτα ερωτήματα που εύλογα δημιουργούνται είναι σχετικά με τα βαθύτερα αίτια της διενέξεως, τα οποία συνδέονται με την ταυτότητα των Κουτσόβλαχων και τους λόγους για τους οποίους η Ρουμανία επικαλούνταν συγγένεια με έναν πληθυσμό που κατοικούσε στις περιοχές της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θεσσαλίας.²²

Για την εν γένει καταγωγή και τον εθνικό προσδιορισμό των Κουτσόβλαχων²³ έχουν διατυπωθεί αρκετές απόψεις από πολλούς Έλληνες και ξένους ερευνητές.

²² Συγκεκριμένα, οι Ρουμάνοι διεκδικούσαν τους Κουτσόβλαχους, οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι νότια του Σκάρδου μέχρι των κλιτύων της Πίνδου που κατέρχονται προς την Θεσσαλία και την Ήπειρο, κυρίως σε ορεινές περιοχές όπως το χωριό Νέβεσκα (ή Νιβεάσκα, σήμερα ονομάζεται Νυμφαίο), Μεγάροβο, Κλεισούρα (ή Βλαχοκλεισούρα), Κρούσοβο ή σε υψηλές πεδιάδες όπως στην Κορυτσά, την Σίσανη, την Κοζάνη, τα Βιτώλια, τη Μοσχόπολη, το Κρούσοβο, το Μεγάροβο, τον Μακεδονικό Τύρναβο, τη Σαμαρίνα, τη Βλάτση, τα Γρεβενά, τη Νάουσα, το Περιβόλι, την Πρίλαπο, τη Βέρροια, τη Χρούπιτσα, το Γκόπετσι, τη Μιλοβίτσα, τη Νέβεσκα, το Μουρίχωβο. Στην Ήπειρο τα δέκα περίπου χωριά με κυριότερους συνοικισμούς το Μέτσοβο, τους Καλαρρύτες, το Συρράκο και τα Ιωάννινα. 9-10. Α. Σπηλιωτόπουλος, *Οι βλαχόφωνοι Έλληνες και η Ρωμουνική Προπαγάνδα*, Αθήνα 1905, σσ. 118-119.

²³ Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται Βλάχοι ή Βαλάχοι, οι Έλληνες τους ονομάζουν Κουτσόβλαχους, οι Σέρβοι Τζιντζάρ ενώ οι Ρουμάνοι Μακεδονορουμάνους. βλ. V. Berard, *Τουρκία και Ελληνισμός : οδοιπορικό στη Μακεδονία : Έλληνες-Τούρκοι-Βλάχοι-Αλβανοί-Βούλγαροι-Σέρβοι*, Αθήνα 1987, σ.302.

Ωστόσο, τα ιστορικά στοιχεία δεν επαρκούν ώστε να υπάρξει μια αδιαμφισβήτητη θέση, ενώ τις δυσχέρειες που δημιουργήσε η έλλειψη πηγών περιέπλεξε το γεγονός ότι η Ελλάδα και η Ρουμανία κατέστησαν αντικείμενο πολιτικής διαμάχης το εν λόγω ζήτημα. Οι θεωρίες για τους Κουτσόβλαχους είναι ποικίλες και συχνά αντιτιθέμενες μεταξύ τους. Μια από αυτές θέλει τους Κουτσόβλαχους να προέρχονται από τους Ρωμαίους. Σύμφωνα με αυτήν, μέλη ρωμαϊκών λεγεώνων παντρεύτηκαν γυναίκες από τη Μακεδονία και την Ήπειρο, εγκαταστάθηκαν στα ορεινά περάσματα και σταδιακά έγιναν κτηνοτρόφοι. Σύμφωνα με μια άλλη θεωρία, η οποία είναι και η επικρατούσα στους κύκλους των Ρουμάνων ιστορικών, οι Κουτσόβλαχοι εγκατέλειψαν την πατρίδα τους βόρεια του Δούναβη, γύρω στον 6ο-10ο αιώνα, και κατέβηκαν νοτιότερα προς αναζήτηση καλύτερων βοσκοτόπων. Άλλη πάλι θεωρία υποστηρίζει ότι οι Κουτσόβλαχοι κατάγονται από Έλληνες. Ο πληθυσμός αυτός εκλατινίστηκε από τους Ρωμαίους, ο οποίος υπηρέτησε ως μισθοφορικός στις τάξεις των ρωμαϊκών λεγεώνων και ως φρουρός στα σύνορα της Αυτοκρατορίας. Πιθανή κοιτίδα των Κουτσόβλαχων θεωρείται η περιοχή της ρωμαϊκής Εγνατίας Οδού. Βέβαια, σε ό,τι αφορά τη μελέτη του ζητήματος από πολιτικής απόψεως, η εθνολογική προέλευση τους δεν χρήζει ιδιαίτερης εμβάθυνσης, παρόλα αυτά η σπουδαιότητα της καταγωγής τους έγκειται στο γεγονός ότι συνδέθηκε με τη ρουμανική εθνική ιδέα.²⁴

Στα μέσα του 19ου αιώνα οι Ρουμάνοι, όπως άλλωστε και οι περισσότεροι βαλκανικοί λαοί, θέλησαν να αποδείξουν την ιστορική συνέχεια του νεοπαγούς τους κράτους. Τόνισαν την καταγωγή τους από την αρχαία Δακία και ισχυρίστηκαν ότι αποτελούν την συνέχεια της Βυζαντινής, δηλαδή της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Υιοθέτησαν μάλιστα τον λατινικό όρο roman ως εθνώνυμο και επιδόθηκαν σε μια προσπάθεια ένωσης όλων των αδελφών Ρουμάνων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξαν για την απελευθέρωση των γειτονικών περιοχών της Τρανσυλβανίας και της Βεσσαραβίας, καθώς στις περιοχές αυτές ζούσαν πολλοί ομοεθνείς τους.²⁵

²⁴ Ε. Α. Αβέρωφ-Τοσίτσα, *Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού Ζητήματος*, (πρόλογος Σ. Ε. Βενιζέλου), 2η έκδοση, Τρίκαλα 1987. Για την καταγωγή των Κουτσόβλαχων βλ. M.M. Rouqueville, *Voyage de la Grece*, vol. II, Παρίσι 1826, σ. 327-337, Β. Gounaris, «Vlachs and Their Own History», *Études balkaniques*, 3-4 (1997), 75-84, Μ. Χρυσόχου, *Βλάχοι και Κουτσόβλαχοι, ήτοι πραγματεία περί της καταγωγής και της προελεύσεως αυτών μετά δύο γεωγραφικών πινάκων*, Αθήνα 1909, Μ. Ρωμανού, «Απόψεις και θέσεις για το όνομα, την καταγωγή και τη γλώσσα των Κουτσοβλάχων», *ανάτυπο Μνήμη*, 1983, 3-31, Ν.Ι Μέρτζος, *Οι Αρμάνοι Βλάχοι*, Θεσσαλονίκη 2010.

²⁵ Θ. Βερέμης, *Βαλκάνια από το 19ο στον 20ο αιώνα, Δόμηση και αποδόμηση κρατών*, Αθήνα 2005, σ.21.

Οι παραπάνω προσπάθειες για ένωση όλων των ρουμανικών περιοχών έληξαν άδοξα με το Συνέδριο του Βερολίνου. Η περιοχή της Βεσσαραβίας παραχωρήθηκε στην τσαρική Ρωσία, ενώ στη Ρουμανία δόθηκε η περιοχή της βόρειας Δοβρουτσάς, η οποία κατοικούνταν από Βουλγάρους, Τούρκους και Τατάρους.²⁶

Μετά τις αποφάσεις του Συνεδρίου η διεκδίκηση της Βεσσαραβίας κατέστη δύσκολο εγχείρημα για την Ρουμανία, καθώς έπρεπε να αντιμετωπίσει τη ρωσική αυτοκρατορία. Παράλληλα, ο φόβος μιας ρωσικής επίθεσης και η ίδρυση της βουλγαρικής ηγεμονίας ως ρωσικού προτεκτοράτου δημιούργησε στην Ρουμανία μια ψύχωση σλαβικής πολιορκίας. Εξαιτίας της δύσκολης θέσης στην οποία περιήλθε η Ρουμανία, επέλεξε τότε να στραφεί προς έναν πιο εύκολο αντίπαλο, την Ελλάδα. Το ενδιαφέρον της στράφηκε ιδιαίτερα προς αυτούς που θεωρούσε αλύτρωτους αδελφούς, τους Βλάχους της Μακεδονίας. Έχοντας στη προπαγανδιστική φαρέτρα τους ως κύριο εγχείρημα τη γλώσσα, οι Ρουμάνοι εθνικιστές έθεσαν ως αντικειμενικό σκοπό τους τον προσηλυτισμό στην εθνική ρουμανική ιδέα των Βλάχων της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θεσσαλίας με απώτερο σκοπό να τους εμφυσήσουν αλυτρωτικά αισθήματα. Πάνω σε αυτή τη βάση οικοδομήθηκε το λεγόμενο Κουτσοβλαχικό Ζήτημα, το οποίο αποτέλεσε αναπόσπαστο τμήμα του Μακεδονικού Ζητήματος.²⁷

Η μετατόπιση του ενδιαφέροντος της Ρουμανίας προς τους Βλάχους βασίστηκε σε ένα οργανωμένο πολιτικό πρόγραμμα. Το αντιρωσικό σύνδρομο είχε φέρει τη Ρουμανία στη σφαίρα επιρροής της Αυστροουγγαρίας και της Γερμανίας, με τις οποίες το 1883 υπέγραψε μυστική αμυντική συνθήκη. Ωστόσο, η συμμαχία με τη Βιέννη είχε ως αποτέλεσμα η Ρουμανία να παραιτηθεί από τη διεκδίκηση της Τρανσυλβανίας, του Βανάτου και της Βουκοβίνας και να στραφεί προς τη νότια Δοβρουτσά, διεκδικώντας την σε βάρος της Βουλγαρίας. Προκειμένου να αντιμετωπίσει την πιθανή επέκταση της τελευταίας στη Μακεδονία, η Ρουμανία έγειρε διεκδικήσεις στην περιοχή της νότιας Δοβρουτσάς. Επί τούτου, επιδόθηκε σε ένα αγώνα μετατόπισης του ενδιαφέροντος και του ρουμανικού λαού από τους αλύτρωτους αδελφούς της Τρανσυλβανίας σε αυτούς της Μακεδονίας, προκειμένου να μειωθούν οι αντιδράσεις στο εσωτερικό για την νέα πολιτική. Παράλληλα, η εμφάνιση του Κουτσοβλαχικού Ζητήματος υπήρξε ένας χρήσιμος πολιτικός

²⁶ Ν. Βλάχος, *Το Μακεδονικό Ζήτημα ως φάσις του Ανατολικού ζητήματος 1878-1908*, Αθήνα 1935, σσ. 34-35.

²⁷ Σπηλιωτόπουλος, *ό.π.π.*, σσ. 69-70.

αντιπερισπασμός, ένα διπλωματικό όπλο το οποίο της προσέφερε δύναμη στην περιοχή της Μακεδονίας. Με αυτό τον τρόπο, η Ρουμανία απέκτησε ένα αντικείμενο συναλλαγής στη διπλωματική της δράση με την Βουλγαρία. Απώτερος σκοπός της Ρουμανίας ήταν να εξασφαλίσει ευνοϊκότερη ρύθμιση των συνόρων των δύο κρατών στην αμφισβητούμενη περιοχή της Δοβρουτσάς. Οι εκρουμανισμένοι Κουτσόβλαχοι στη συνέχεια θα μεταφέρονταν από τη Μακεδονία στη Δοβρουτσά, όπου το ρουμανικό στοιχείο ήταν ιδιαίτερα ισχυρό και οι περιοχές της Μακεδονίας θα παραχωρούνταν στη Βουλγαρία.²⁸

Την ύπαρξη των βλαχικών πληθυσμών είχαν επισημάνει πρώτοι οι Ρουμάνοι διανοούμενοι της επαναστατικής γενιάς του 1848, οι οποίοι διείδαν τις εθνογραφικές και γλωσσολογικές ομοιότητες τους με τους Βλάχους και, στο πλαίσιο του εθνικού ρομαντισμού, ταύτιζαν αυτούς τους λατινόφωνους, με τους Ρουμάνους. Ο Nicolae Bălcescu προσπάθησε να επισείσει την προσοχή στον Ion Chica, το 1848, για τους Βλάχους της Βαλκανικής, ενώ την πρώτη επαφή με τους Βλάχους της Θεσσαλίας είχε ο Ion Ionescu, ο οποίος, μετά την αποτυχία της επανάστασης του 1848, ζούσε εξόριστος στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.²⁹ Οι απαρχές της πολιτιστικής διείσδυσης των Ρουμάνων ανάγονται στο 1853/4 όταν, μετά από εντολή του Chica, ο Ion Helliade-Rădulescu και ο Dimitrie Bolintineanu περιόδευσαν στην περιοχή της Αχρίδας και της Πίνδου προκειμένου να μελετήσουν τους Βλάχους. Για το ταξίδι αυτό ο Βαλής της Μακεδονίας, Ρεσέτ-Πασάς, κατόπιν εντολής της Υψηλής Πύλης, είχε εξασφαλίσει στους δύο Ρουμάνους την ασφαλή μετακίνηση και όλα τα απαραίτητα μέσα για την επιτυχή ολοκλήρωση της αποστολής τους.³⁰ Μετά την επιστροφή τους στις Ηγεμονίες, «στις αποσκευές τους είχαν τους χαμένους αδελφούς τους, τους Βλάχους». Ο Rădulescu μάλιστα εξέδωσε στα γαλλικά το βιβλίο “Rêve d’un Proscrit” (Το όνειρο ενός απόκληρου), στο οποίο περιόριζε την παρουσία των Ελλήνων στο ακρωτήριο Ταΐναρο και θεωρούσε την πλειοψηφία των ηρώων της ελληνικής Επανάστασης Ρουμάνους της Μακεδονίας. Ο Bolintineanu εξέδωσε το 1856 τις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις.³¹

Στο πλαίσιο της δημιουργίας του ρουμανικού κράτους (1859), καθώς τα κηρύγματα των Radulescu και Bolintineanu βρήκαν πρόσφορο έδαφος, οι Ρουμάνοι είχαν ανάγκη ενός σημείου αναφοράς, μιας κοινής παράδοσης και ιστορίας, που θα

²⁸ Σφέτας, *όπ.π.*, σ.29

²⁹ Αυτόθι

³⁰ Αβέρωφ-Τοσίτσα, *όπ.π.*, σ.23.

³¹ http://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Bolintineanu

ένωνε όλους τους Ρουμάνους. Έτσι έδωσαν ιδιαίτερη προσοχή στους νέους «αδελφούς» τους, οργανώνοντας μια συστηματική και πολυδάπανη προπαγάνδα με σκοπό τον προσηλυτισμό των Βλάχων.³²

Απόρροια των παραπάνω, αλλά και ευρύτερων ζυμώσεων στη Ρουμανία μπορούν να θεωρηθούν τα διάφορα κείμενα, τα οποία είτε στάλθηκαν σε σημαντικές πολιτικές προσωπικότητες είτε δημοσιεύθηκαν στον Τύπο της εποχής. Αρχικά ο Bolintineanu απευθύνθηκε στον Μεγάλο Βεζίρη Φουάντ Πασά το 1853-1854 και στην συνέχεια οι Brătianu και Panu το 1853 και 1863 αντίστοιχα, στον αυτοκράτορα Ναπολέοντα Γ΄ της Γαλλίας. Παρουσιάζοντας τις ομοιότητες των Βλάχων και των Ρουμάνων, ζήτησαν την στήριξη της Τουρκίας και της Γαλλίας για τη δημιουργία ρουμανικών σχολείων για τους Βλάχους. Επίσης, μια ακόμα επίσημη έκκληση έγινε το 1860 από τον αντιπρόσωπο των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών στην Κωνσταντινούπολη, Costache Negri, προς την Υψηλή Πύλη προκειμένου να βελτιωθεί η θέση των Βλάχων στην επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τέλος, άρχισαν να εκδίδονται εφημερίδες, όπως η *Dâmbovița*, των Gr. Granda και D. Bolintineanu (1858), και η *Albina Pindului*, του Gr. Granda (1868), μέσω των οποίων προπαγανδιζόταν το Κουτσοβλαχικό ζήτημα.³³

Οι Ρουμάνοι γρήγορα αντιλήφθηκαν ότι η επιτυχία του όλου εγχειρήματος προϋπέθετε τη δημιουργία μιας οργάνωσης, η οποία θα αποτελούσε το κύριο όργανο της ρουμανικής προπαγάνδας. Για τον λόγο αυτό, το 1860, ιδρύθηκε το *Μακεδονο-Ρουμανικό Κομιτάτο ή Επιτροπή*.³⁴ Ιδρυτικά μέλη ήταν ο D.D. Cazacovici, ο οποίος είχε καταγωγή από το Μέτσοβο, ο Zisu Sider, τα αδέρφια Goga, με καταγωγή από την Κλεισούρα, ο M. Niculescu και ο T. Tricopol. Στα μέλη του Κομιτάτου συγκαταλέγονταν και μεγάλες προσωπικότητες της εποχής, όπως ο Ion Chica, ο Constantin Rosetti, ο I.C. Brătianu κ.α. Στόχος του Κομιτάτου ήταν να δώσει συνοχή και να θέσει του στόχους της ρουμανικής προπαγάνδας, μέσω της ίδρυσης σχολείων και εκκλησιών για τους Βλάχους.³⁵

Ο Anastase Panu, ο οποίος ήταν καϊμακάμης στη Μολδαβία, το 1860, ασχολήθηκε με το ακριβές πρόγραμμα δράσης, το οποίο συμπεριελάμβανε τους στόχους και τις μεθόδους που θα ακολουθούσε το Κομιτάτο. Το πρόγραμμα του Panu

³² Αβέρωφ-Τοσίτσα, *όπ.π.*, σ.23.

³³ Anca Tanașoca, Nicolae-Șerban Tanașoca, *Unitate romanică și diversitate balcanică contribuții la istoria romaniității balcanice*, Βουκουρέστι 2004, σ. 25.

³⁴ E. I. Νικολαΐδου, *Η ρουμανική προπαγάνδα στο Βιλαέτι των Ιωαννίνων και στα βλαχοχώρια της Πίνδου*, τ. Α΄ (μέσα 19ου αι. – 1900), Ιωάννινα 1995, σ.98.

³⁵ Α. Μ. Κολτσίδα, *Οι Κουτσοβλαχοί. Εθνολογική και λαογραφική μελέτη*, Θεσσαλονίκη 1976, σ.100.

ευθυγραμμίζοταν πλήρως με την πολιτική γραμμή του Bolitineanu. Το ενδιαφέρον επικεντρωνόταν σε δύο βασικούς τομείς, τη γλώσσα και την παιδεία. Τα σχολεία και τα πολιτισμικά ιδρύματα θα αποτελούσαν τον φορέα της ρουμανικής παιδείας και το μέσο για την εξάπλωση και διδασκαλία της ρουμανικής γλώσσας. Για την ίδρυση των σχολείων και των ιδρυμάτων, το Κομιτάτο σχεδίαζε να ζητήσει από την κυβέρνηση να αντλήσει πόρους από τη δήμευση των μοναστηριών των Ορθόδοξων Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως, Αντιόχειας και Ιεροσολύμων.³⁶ Το Κομιτάτο θα δημιουργούσε ένα δίκτυο ρουμανικών σχολείων για τους Βλάχους της Μακεδονίας και το προσωπικό θα στελεχωνόταν από Ρουμάνους εκπαιδευτικούς. Οι τελευταίοι θα ήταν απόφοιτοι της ειδικής Ακαδημίας που ιδρύθηκε στο Βουκουρέστι μεταξύ 1865 και 1870.³⁷ Το 1863 ο πρωθυπουργός της Ρουμανίας Mihail Kogălniceanu, που ανήκε στη γενιά των επαναστατών του 1848, συμπεριέλαβε στον κρατικό προϋπολογισμό κονδύλια για την χρηματοδότηση του εκκλησιαστικού και εκπαιδευτικού έργου υπέρ της προπαγανδιστικής δράσης για τους Κουτσόβλαχους.³⁸

Το ίδιο έτος το *Μακεδονο-Ρουμανικό Κομιτάτο* δημοσίευσε την παρακάτω προκήρυξη:

*«Ρουμάνοι αδελφοί της Ηπείρου, της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και της Αλβανίας! Το Ρουμανικόν έθνος (Βλαχικόν) δεν είναι παρά ένας κλάδος της μεγάλης οικογένειας των Ρωμαϊκών λαών ὀφείλει λοιπόν να γνωρίζη τι ήταν οι Ρωμαίοι, να στρέψη τους οφθαλμούς προς την παρούσαν κατάστασιν του και να σκεφθή τα μελλοντικά του πεπρωμένα!».*³⁹

Η δράση του Κομιτάτου στα Βαλκάνια, μετά την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Ρουμανίας το 1878, εντατικοποιήθηκε και οργανώθηκε πια υπό τον έλεγχο του κράτους. Έτσι, το 1879 το Κομιτάτο μετονομάστηκε σε Μακεδονορουμανική Πολιτιστική Εταιρεία (*Societatea de Cultura Macedo-Română*), η οποία αναγνωρίστηκε με το βασιλικό διάταγμα υπ' αριθμόν 1298 στις 15 Απριλίου 1880. Την διεύθυνση της Εταιρείας ανέλαβε ένα 35μελές συμβούλιο, στο οποίο εκπροσωπούνταν όλες οι πολιτικές κατευθύνσεις στη Ρουμανία. Πρόεδρος ορίστηκε ο Μητροπολίτης Καλλίνικος, γραμματέας ο V.A. Urechia και μέλη οι Dimitrie και Ion Ghica, D. Brătianu, C.A. Rosetti, I. Câmpineanu, Gh. Chițu, N. Ionescu, Chr. Tell, M. Ghermani, Dr. Kalinderu, D.A. Sturdza, T. Maiorescu, V. Alecsandri, I. Caragiani

³⁶ Νικολαΐδου, *όπ.π.*, σσ. 69-70.

³⁷ Tanașoca Șerban, Tanașoca, *όπ.π.*, σσ. 25-26.

³⁸ Σφέτας, *όπ.π.*, σ.30.

³⁹ Αβέρωφ-Τοσίτσα, *όπ.π.*, σ.26.

και κάποιοι μεγαλοεπιχειρηματίες. Πρωταρχικός στόχος της Εταιρείας ήταν να συνεχίσει το πρόγραμμα του Panu σχετικά με την ίδρυση σχολείων και εκκλησιών, και δευτερευόντως να ιδρύσει ρουμανική Επισκοπή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία θα υπαγόταν στην Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ρουμανίας. Επιπρόσθετα, οι ρουμανικές επιδιώξεις έπρεπε να γίνουν γνωστές στις μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις με απώτερο στόχο να βρεθούν υποστηρικτές της ρουμανικής κίνησης, η οποία στο εσωτερικό υποκινούνταν κυρίως από τον βασιλιά Κάρολο Α΄. Ο τελευταίος προσέφερε σημαντικά ποσά από τον κρατικό προϋπολογισμό και από μυστικά κονδύλια προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι.⁴⁰

Την υλοποίησή τους ανέλαβαν δύο Έλληνες με βλάχικη καταγωγή, ο μοναχός Αβέρκιος και ο Απόστολος Μαργαρίτης. Η επιλογή των δύο πρωτεργατών δεν ήταν τυχαία, επειδή τα κηρύγματά τους ηχούσαν διαφορετικά, καθώς ήταν γαλουχημένοι στην ελληνική παιδεία. Ο μοναχός Αβέρκιος από την Αβδέλλα Γρεβενών επιλέχθηκε από το Πατριαρχείο, λόγω της βλάχικης καταγωγής του, προκειμένου να μεταβεί στο Βουκουρέστι και να διευθετήσει τις διαφορές της ρουμανικής κυβέρνησης και του Πατριαρχείου σχετικά με τις μοναστηριακές γαίες.⁴¹ Εκεί όμως έγινε κοινωνός των ρουμανικών ιδεών και αποφάσισε να προσχωρήσει άμεσα στη ρουμανική κίνηση. Η κυβέρνηση Κούζα αξιοποίησε τον μοναχό Αβέρκιο, αναθέτοντάς του την εφαρμογή του προγράμματος του Panu.⁴²

Μολονότι η συνεισφορά του Αβέρκιου ήταν μεγάλη, η ρουμανική προπαγάνδα έφτασε στο απόγειο υπό την ηγεσία του Αποστόλου Μαργαρίτη. Ο Μαργαρίτης γεννήθηκε στις 5 Αυγούστου 1832 στην Αβδέλλα,⁴³ εργάστηκε ως ελληνοδιδάσκαλος

⁴⁰ Tanaşoca, Şerban- Tanaşoca, *όπ.π.*, σσ. 25-26.

⁴¹ Το λεγόμενο μοναστηριακό ζήτημα αποτέλεσε ένα ακόμη πρόβλημα μεταξύ της Ελλάδας και της Ρουμανίας. Οι απαρχές του ζητήματος ανάγονται στον 15ο αιώνα, όταν οι ηγεμόνες και οι άρχοντες των ημιавтоνομων περιοχών Βλαχίας και Μολδαβίας άρχισαν να αφιερώνουν μοναστήρια των ηγεμονιών τους με την κτηματική τους περιουσία στα Πατριαρχεία Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξάνδρειας, Ιεροσολύμων, Αντιόχειας και στις μοναστηριακές κοινότητες του Αγίου Όρους, στις μονές του Σινά, των Μετεώρων και της Πάτμου. Οι αποφάσεις των ηγεμόνων έγιναν δεκτές. Μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, τα Πατριαρχεία κατείχαν το ¼ της καλλιεργήσιμης γης στη Μολδοβλαχία. Όμως εξαιτίας της έκρηξης της Επανάστασης 1821 οι ηγούμενοι εκδιώχθηκαν από τις Ηγεμονίες, διότι θεωρήθηκαν αναμειγμένοι σε αυτήν. Με τη λήξη της Επανάστασης, οι ηγούμενοι επέστρεψαν, όμως είχε γίνει αντιληπτό από τις τοπικές αρχές το ύψος των χρημάτων που κατέληγαν στο Πατριαρχείο. Τότε οι τοπικές αρχές αξιώθηκαν συμμετοχή στα μοναστηριακά εισοδήματα. Στο πλαίσιο αυτών των αξιώσεων οικοδομήθηκε το Μοναστηριακό Ζήτημα, το οποίο έλαβε διεθνή χαρακτήρα τα επόμενα χρόνια. Χ. Καρδάρας, «Το Μοναστηριακό Ζήτημα στη Ρουμανία (β' ήμισυ 19ου αιώνα) Η αντίδραση των Πατριαρχίων και η στάση των ευρωπαϊκών Δυνάμεων», *Πρακτικά ΚΒ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 25-27 Μαΐου 2001, Θεσσαλονίκη 2002, 315-332.

⁴² Νικολαΐδου, *όπ.π.*, σσ. 76-78.

⁴³ Ο Απόστολος Μαργαρίτης (1832-1903), το εκτελεστικό όργανο της ρουμανικής προπαγάνδας στην Μακεδονία, την Θεσσαλία και την Ήπειρο, δεν κατάγεται από την Κλεισούρα, όπως ισχυρίζονται

στην Κορησό της Καστοριάς και στην Κλεισούρα. Σαγηνεμένος από τις διακηρύξεις των Ρουμάνων προπαγανδιστών, μετέβη στο Βουκουρέστι, όπου και εμπνεύστηκε, αλλά και ενέπνευσε τον ρουμανικό λαό. Διέδωσε ότι τα ρουμανικά σαλπίσματα είχαν μεγάλη απήχηση στους Κουτσόβλαχους. Το Κομιτάτο στο πρόσωπο του Αποστόλου Μαργαρίτη διείδε τον πρωτοπόρο εθναπόστολο, ο οποίος το 1862 ανέλαβε την ηγεσία της ρουμανικής προπαγάνδας. Ο Απόστολος Μαργαρίτης μετατράπηκε στον απόστολο της ρουμανικής ιδέας, «πολυμήχανος και εις πανουργίαν και ραδιουργίαν ανεξάντλητος».⁴⁴ Διαισθάνθηκε ότι πέρα από τις πρώτες ισχνές προσπάθειες για την αφύπνιση των Κουτσόβλαχων μπορούσε να γίνει κάτι πολύ σημαντικό, όμως έπρεπε να υιοθετηθεί τακτική στηριζόμενη σε πιο ρεαλιστικές βάσεις, προκειμένου να αποκτήσει λαϊκά ερείσματα η ρουμανική κίνηση. Στα σχέδια του ο Μαργαρίτης βρήκε ώτα ευήκοα στη ρουμανική κυβέρνηση, η οποία του παρείχε τα οικονομικά μέσα για να ιδρύσει (1862) το πρώτο ρουμανικό σχολείο στην Κλεισούρα. Ωστόσο, το 1864 οι οθωμανικές αρχές, έπειτα από απαίτηση του Πατριάρχη, έκλεισαν το σχολείο και συνέλαβαν τον Μαργαρίτη. Ο τελευταίος παρόλα αυτά κατάφερε να εξασφαλίσει επίσημη άδεια από την Υψηλή Πύλη και το 1897 επαναλειτούργησε το σχολείο ως ιδιωτικό στην οικία του.⁴⁵

Ο Μαργαρίτης, το 1877, διορίστηκε «γενικός διευθυντής των ρουμανικών σχολείων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας». Οι προσπάθειες του οδήγησαν, το 1880, στη λειτουργία 24 ρουμανικών σχολείων, ενός γυμνασίου στο Κρούσοβο και ενός στο Μοναστήρι,⁴⁶ στα οποία χρησιμοποιήθηκαν τα σχολικά βιβλία που είχαν εκδοθεί τη δεκαετία 1860. Τα βιβλία αυτά, που προορίζονταν για τους Βλάχους, ήταν

ορισμένοι ερευνητές (Ε. Αβέρωφ, Α. Κολτσιδάς, Ε. Νικολαΐδου, Μ. Τρίτος κ.ά.), αλλά από την Αβδέλλα Γρεβενών σύμφωνα και με τα έγγραφα υπ' αριθμ. 23-24 (σ. 25-27) του κοινοτικού κώδικα αριθμ. 475 με τίτλο «Οδηγία κοινωνικής συμπεριφοράς και βιβλίων ισολογισμών. Χειρόγραφα πρακτικών Δημογερόντων Κλεισούρας (1868-1880). Σχολική Βιβλιοθήκη Κλεισούρας. Νο 18.». βλ. <http://www.kleisoura.com/>, <http://el.wikipedia.org/>. Η γενέτειρα του Αποστόλου Μαργαρίτη αποτελεί μυστήριο καθώς υπάρχουν αναφορές ότι γεννήθηκε στην Άβδελλα, στη Βλάστη και στην Κλεισούρα.

⁴⁴ Ν. Καζάτζης, Το Μακεδονικό πρόβλημα, Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 260-263, Ε. Ι. Νικολαΐδου, Ξένες προπαγάνδες και εθνική αλβανική κίνηση στις μητροπολιτικές επαρχίες Δυρραχίου και Βελεγράδων κατά τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα, Ιωάννινα 1978, σσ. 162-163.

⁴⁵ Κ. Α. Βακαλόπουλος, Ο βόρειος ελληνισμός κατά την πρώιμη φάση του Μακεδονικού Αγώνα 1878-1894, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 304.

⁴⁶ Τα πρώτα χρόνια που έδρασε ο Απόστολος Μαργαρίτης στη Μακεδονία είχε τη βοήθεια του ηγούμενου της Καθολικής Μονής του Τάγματος των Λαζαριστών στο Μοναστήρι, Faverial (Φαβεριάλ). Ο Μαργαρίτης υποσχέθηκε στους Λαζαριστές ότι θα δημιουργούσε τις ανάλογες προϋποθέσεις για τον προσηλυτισμό των Κουτσόβλαχων στην Ουνία. Εκείνη με τη σειρά τους τον βοήθησαν στην έκδοση των απαραίτητων αδειών για την ίδρυση ρουμανικών σχολείων και Γυμνασίου στο Μοναστήρι. Επίσης παραχώρησαν αίθουσες της Μονής για τη λειτουργία του ρουμανικού σχολείου.

ταυτοχρόνως αλφαβητάριο, γραμματική, γεωγραφία και ιστορία και ενσωμάτωναν τις ιδέες του Μαργαρίτη και του Bolintineanu σχετικά με την καταγωγή των Βλάχων.⁴⁷

Ο Μαργαρίτης συνέχιζε απερίσπαστος το έργο του, χρησιμοποιώντας κάθε μέσο θεμιτό και αθέμιτο για να προσελκύσει οπαδούς. Με τα τεράστια χρηματικά ποσά που του παρείχε η ρουμανική κυβέρνηση εξαγόραζε τις συνειδήσεις ανθρώπων προερχόμενων από ποιμενικές ομάδες, που πλήττονταν από τη φτώχεια. Επίσης, παρείχε σε κάθε οικογένεια, η οποία έστελνε τα παιδιά της στο ρουμανικό σχολείο ή προσχωρούσε στην κίνηση, μηνιαίο εισόδημα μίας χρυσής λίρας Τουρκίας. Επιπλέον, μετά το πέρας των βασικών σπουδών, προσέφερε υποτροφίες στο Βουκουρέστι για ανώτερες πανεπιστημιακές σπουδές.⁴⁸ Ο πειρασμός για δωρεάν σπουδές σε άπορα παιδιά, τα οποία διαφορετικά θα έμεναν αγράμματα και οικονομικά εξαθλιωμένα, ήταν μεγάλος. Ελάχιστοι ήταν εκείνοι που δεν ενέδωσαν στη ρουμανική προπαγάνδα χάριν της κερδοσκοπίας.⁴⁹ Παράλληλα, όμως τα ρουμανικά σχολεία υπήρξαν μια σημαντικότερη πηγή πλουτισμού και για τον Μαργαρίτη και τους συνεργάτες του, καθώς τα ποσά που ξοδεύονταν ήταν τεράστια και προέρχονταν από επίσημα⁵⁰ ή μυστικά κονδύλια. Βέβαια, τα αποτελέσματα της δράσης των πρακτόρων της ρουμανικής προπαγάνδας υπήρξαν πενιχρά και βρήκαν πρόσφορο έδαφος κυρίως σε ποιμενικές ομάδες και όχι στον αστικό πληθυσμό που παρέμεινε υπό την επιρροή του ελληνισμού.⁵¹

Όταν τα χρήματά τους δεν ήταν ικανά να προσηλυτίσουν τις μάζες προς τον ρουμανισμό, οι Ρουμάνοι προπαγανδιστές προχωρούσαν στην δια της βίας αποβολή των δασκάλων, στην κατάληψη των ελληνικών σχολείων⁵² και στην μετεγγραφή

⁴⁷ Αβέρωφ-Τοσίτσα, *όπ.π.*, σ.30.

⁴⁸ Τ. Μ. Κατσουγιάννη, *Περί των Βλάχων των ελληνικών χωρών – Β΄. Εκ του βίου και της ιστορίας των Κουτσοβλάχων επί τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1966, Α. Χρυσόχου, *Οι Βλάχοι της Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ηπείρου*, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 11.

⁴⁹ *Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, Κέντρο Έρευνας Μακεδονικής Ιστορίας και Τεκμηρίωσης, Αρχείο Ευάγγελου Κωφού*, φάκ. 1889-1890, αρ. εγγ. 859, Προξενείο Ελάσσονος Αρ. Παπαδόπουλος προς Υπουργείο Εξωτερικών, Ελασσόνα 3 Οκτωβρίου 1889. (στο εξής *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*)

⁵⁰ Από τον κρατικό προϋπολογισμό για τα Εκκλησιαστικά και τη Δημόσια Εκπαίδευση το ποσό των 525.000 φράγκων για την φροντίδα των εκκλησιών και των σχολείων που βρίσκονται στο εξωτερικό. Σε αυτό προστέθηκαν μυστικά κονδύλια του ύψους των 100.000-200.000 φράγκων από άλλα υπουργεία και 100.000 φράγκα από τον βασιλιά Κάρολο, τον κύριο μοχλό της ρουμανικής προπαγάνδας στην Μακεδονία. Πρόσθετά 13.200 φράγκα από την κυβέρνηση και κονδύλια από δύο ρουμανικές μονές στο Άγιο Όρος (Jacu, Prodromul). *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1893, αρ. εγγ.445, Πρεσβεία Βουκουρεστίου, Αλεξανδρόπουλος, προς Υπουργείο Εξωτερικών Κοντοσταύλο, Βουκουρέστι 15 Ιουλίου 1893.

⁵¹ Σφέτας, *όπ.π.*, σ. 30.

⁵² *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1889-1890, αρ. εγγ. 299, Προξενείο Βιττωλίων Ζανόπουλος, προς Ι. Δραγούμη, Μοναστήρι 3 Μαΐου 1890.

των παιδιών των Βλάχων στα ρουμανικά σχολεία. Σε περίπτωση που οι γονείς αντιτάσσονταν, κατηγορούνταν στις τουρκικές αρχές ως κομιτατζήδες και φυλακίζονταν στις φυλακές των Ιωαννίνων.⁵³ Ο Μαργαρίτης είχε δημιουργήσει ένα κύκλο υποστηρικτών, ο οποίος αποτελούνταν κυρίως από στελέχη της ρουμανικής και οθωμανικής διοίκησης. Με συνοπτικές διαδικασίες προωθούσε την έγκριση πρόσθετων κονδυλίων για τις εκπαιδευτικές και εκκλησιαστικές δαπάνες στη Μακεδονία.⁵⁴

Το 1879 τέθηκε σε εφαρμογή ο τρίτος στόχος της Μακεδονορουμανικής Πολιτιστικής Εταιρείας, ο οποίος αφορούσε τον διορισμό Ρουμάνου Επισκόπου.⁵⁵ Τα πρώτα βήματα σημειώθηκαν το 1869, όταν οι Ρουμάνοι προπαγανδιστές στη Μακεδονία, με την συνδρομή του Βουκουρεστίου, επιδίωξαν να δημιουργήσουν μια εκκλησία στον Περλεπέ, όπου η λειτουργία θα πραγματοποιούνταν στην ρουμανική γλώσσα. Το εγχείρημα αυτό δεν ευδοχώθηκε, επειδή αντέδρασαν οι Βούλγαροι της περιοχής.⁵⁶ Στις 8 Αυγούστου 1881 αντιπρόσωποι των Βλάχων της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θεσσαλίας υπέβαλαν υπόμνημα στους πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη και ζητούσαν να έχουν την ίδια αντιμετώπιση με τους Έλληνες και τους Βούλγαρους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το υπόμνημα δεν είχε πρακτικά αποτελέσματα, αφού το ζήτημα της κουτσοβλαχικής επισκοπής βρισκόταν ακόμα στα σπάργανα. Ο Μαργαρίτης, στο όνομα των Βλάχων, υπέβαλε αιτήσεις στην Υψηλή Πύλη προκειμένου να επιτύχει τη χρήση της ρουμανικής γλώσσας στα σχολεία και στις ελληνικές εκκλησίες και τον διορισμό Ρουμάνου Επισκόπου στο Μοναστήρι, στη δικαιοδοσία του οποίου θα συμπεριλαμβάνονταν οι βλάχικες κοινότητες της Μακεδονίας και της Ηπείρου.⁵⁷ Η ελληνική αντίδραση εκφράστηκε με διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις, με τις οποίες οι Έλληνες ήθελαν να τονίσουν ότι μία τέτοια ενέργεια αντίκειται στα προνόμια του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Πλήθος επιστολών αποστέλλονταν καθημερινά προς το Υπουργείο

⁵³ *Η Τρις των λαών της Ανατολής*, 8 Δεκεμβρίου 1892.

⁵⁴ Σπηλιωτόπουλος, *ό.π.*, σσ. 118-119. Μία τέτοια σκευωρία έγινε αντιληπτή από το Ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών, το οποίο συγκέντρωσε στα χέρια του πλήθος εγγράφων με την υπογραφή του Απόστολου Μαργαρίτη, και φαινόταν να εμπλέκονται υψηλόβαθμα στελέχη της τουρκικής διοίκησης και ο πρόξενος της Αυστρίας. Τα έγγραφα στάλθηκαν στον Σουλτάνο και ζήτησαν την απομπή του Μαργαρίτη από την χώρα, όμως τελικά η υπόθεση συγκαλύφθηκε στο Στρατοδικείο. Βλ. *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1891, αρ. εγγ. 40, Προξενείο Βιττωλίων Γιαννόπουλος, προς Υπουργείο Εξωτερικών Δεληγεώργης, Μοναστήρι 4 Φεβρουαρίου 1891.

⁵⁵ Νικολαΐδου, *ρουμανική προπαγάνδα*, *ό.π.*, σ.98.

⁵⁶ Peufuss, *ό.π.*, σ.65.

⁵⁷ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1892, αρ. εγγ. 178, Προξενείο Βιττωλίων Μπέτσος προς Δραγούμη, 23 Ιουνίου 1892, Βλάχος, *ό.π.*, σ.34.

Εξωτερικών και το Προξενείο στην Κωνσταντινούπολη, με σκοπό να διαμαρτυρηθούν για τη συστηματική δράση της ρουμανικής προπαγάνδας και να ζητήσουν την ενίσχυση της ελληνικής παιδείας και εκκλησίας. Η πλήρωση των μητροπολιτικών θέσεων στις επαρχίες Δεβρών και Μογλενών αποτελούσε επιτακτική ανάγκη για τους κατοίκους, καθώς είχαν άμεση ανάγκη από ικανούς πνευματικούς αρχηγούς που θα μπορούσαν να αντιταχθούν στις ξένες προπαγάνδες.⁵⁸ Το Πατριαρχείο όμως δεν προχώρησε στην πλήρωση των παραπάνω θέσεων. Αντίθετα, οι ρουμανικές κινήσεις στέφθηκαν με επιτυχία, τον Μάρτιο 1892. Ο Σουλτάνος αρχικά δέχτηκε να ιδρυθεί Ρουμανική Ιερά Μητρόπολη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έπειτα όμως από παρέμβαση του Οικουμενικού Πατριάρχη η ίδρυση Μητρόπολης αναβλήθηκε.⁵⁹

Το 1892 αποτελεί καμπή για την εξέλιξη του Κουτσοβλαχικού Ζητήματος και κατ' επέκταση και των ελληνορουμανικών διπλωματικών σχέσεων. Η Ρουμανία, στις αρχές της δεκαετίας του 1890, αφού κατάλαβε την τυχολογική δράση του Μαργαρίτη και την αναποτελεσματικότητα των κινήσεών του, αποφάσισε να διεκδικήσει την ίδρυση ρουμανικής Επισκοπής στη Μακεδονία, το οποίο και κατάφερε το 1892. Εξαιτίας όμως της παρέμβασης του Πατριαρχείου, η πράξη ίδρυσης της Μητρόπολης για τους Κουτσόβλαχους αναβλήθηκε και στη Ρουμανία πυροδοτήθηκαν ανθελληνικά αισθήματα. Αυτό το γεγονός αποτελεί κλειδί για την καλύτερη κατανόηση και μιας ακόμα σημαντικής πτυχής των ελληνορουμανικών σχέσεων κατά τη διάρκεια της εν λόγω περιόδου, της τύχης των ελληνικών κληροδοτημάτων στη Ρουμανία και ειδικότερα της κληρονομιάς του Κωνσταντίνου Ζάππα.

⁵⁸ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1889-1890, αρ. εγγ. 667, Προξενείο Βιτωλίων Γιαννόπουλος προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως Δεληγιώργη, Μοναστήρι 9 Δεκεμβρίου 1890.

⁵⁹ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1892, αρ. εγγ. 815, Προξενείο Μακεδονίας Δοκός προς Δραγούμη, 2 Σεπτεμβρίου 1892.

1.2 Η υπόθεση Ζάππα και ο ρόλος της στη διαμόρφωση των ελληνορουμανικών διπλωματικών σχέσεων

Οι ομαλές ελληνορουμανικές διπλωματικές σχέσεις στιγματίστηκαν, κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, από το Κουτσοβλαχικό ζήτημα και από τη διαφωνία σχετικά με τα κληρονομικά δικαιώματα επί της περιουσίας εκείνων των Ελλήνων επιχειρηματιών οι οποίοι δεν είχαν απογόνους, εγκατεστημένους στη Ρουμανία. Η μελέτη της εξέλιξης αυτών των δύο ζητημάτων, παράλληλα με την κατάσταση που επικρατούσε στο εσωτερικό της Ρουμανίας, μπορεί να δώσει απαντήσεις σχετικά με την ουσιαστική αιτία που οδήγησε στη διακοπή των ελληνορουμανικών σχέσεων.

Μετά την προσωπική ένωση της Ρουμανίας, το 1859, οι ρουμανικές κυβερνήσεις επιδίωξαν να προωθήσουν την ενότητα του ρουμανικού λαού αλλά και την εσωτερική ανάπτυξη. Την ίδια περίοδο, τα κατάλοιπα που άφησε η περίοδος των Φαναριωτών, καθώς και η πρόοδος των Ελλήνων, ενίσχυσαν τα ανθελληνικά αισθήματα στη ρουμανική κοινωνία. Τα τελευταία τροφοδοτούνταν και από την παραδοσιακή τακτική πολλών Ελλήνων, οι οποίοι, μολονότι ήταν εγκατεστημένοι στη Ρουμανία, διαπνέονταν από βαθύ πατριωτισμό διαθέτοντας σημαντικά ποσά σε ευαγή ιδρύματα ανά την Ελλάδα ή στη γενέτειρά τους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο πλουτισμός των Ελλήνων και η κληροδότηση των περιουσιών τους, εκτός της Ρουμανίας, αποτελούσε «αγκάθι» για την εθνική οικονομία.⁶⁰

Έτσι, στα τέλη του 19ου αιώνα, η ρουμανική κυβέρνηση αποφάσισε να βρει μια λύση στην εκροή σημαντικού κεφαλαίου από τη χώρα. Αρχικά, με την χρήση ή διαστρέβλωση των νόμων άρχισε να καταπατά τα δικαιώματα των Ελλήνων καταστρατηγώντας τις διαθήκες και τα κληροδοτήματά τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε το κληροδοτήμα του Δοσίθεου, το οποίο σταμάτησε να αποστέλλεται στον προορισμό του, έπειτα από 60 συναπτά έτη. Αυτή η τακτική προσέλαβε πιο οργανωμένη μορφή, όταν το 1889 η ρουμανική κυβέρνηση προχώρησε στην ψήφιση ενός νόμου, σύμφωνα με τον οποίο δεν θα αναγνωρίζονταν ως κληρονόμοι *ιδανικά* πρόσωπα, δηλαδή σχολεία, σύλλογοι, κοινότητες κλπ. Με αυτό τον τρόπο το ρουμανικό κράτος έδωσε νομική ισχύ στην παράνομη οικειοποίηση των ελληνικών περιουσιών και κληροδοτημάτων.⁶¹

⁶⁰ *Η Τρις των λαών της Ανατολής*, 25 Ιανουαρίου 1892.

⁶¹ Αυτόθι.

Το παράνομο των πράξεων της ρουμανικής κυβέρνησης ήταν εμφανές. Τα ερωτήματα που δημιουργούνταν ήταν ποικίλα και επικεντρώνονταν σε δύο βασικά σημεία. Πρώτον, αν η πραγματική αιτία που οδήγησε στη διακοπή των ελληνορουμανικών σχέσεων ήταν η υπόθεση Ζάππα ή κάποιο άλλο ζήτημα ή ο συνδυασμός πολλών μαζί. Δεύτερον, για ποιο λόγο η Ελλάδα επέλεξε τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή για να προχωρήσει στην ανάκληση του πρέσβη στο Βουκουρέστι. Η υπόθεση Ζάππα δεν θα είχε τη δυναμική να προκαλέσει αυτή την ακραία αντίδραση, αν ήταν το μοναδικό σημείο τριβής ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Ρουμανία. Ουσιαστική αιτία μάλλον αποτέλεσε η στροφή της ρουμανικής πολιτικής στο Κουτσοβλαχικό ζήτημα. Έχοντας αυτό ως γνώμονα, μπορούμε να εξηγήσουμε την απόφαση της Ρουμανίας να μεταβάλει την πολιτική της στην υπόθεση Ζάππα.

Ο Κωνσταντίνος Ζάππας γεννήθηκε στο Λάμποβο Τεπελενίου. Υπήρξε λαμπρός επιχειρηματίας και μεγάλος εθνικός ευεργέτης, όπως και ο ξάδελφός του Ευάγγελος.⁶² Το 1831, ο Κωνσταντίνος και ο Ευάγγελος εγκαταστάθηκαν στο Βουκουρέστι, όπου εργάστηκαν ως εκμισθωτές των μοναστηριακών κτημάτων. Τα δύο ξαδέλφια, με το επιχειρηματικό πνεύμα που τους διέπνεε, σημείωσαν υψηλές επιδόσεις στο χώρο των επιχειρήσεων, κατάφεραν να αποκτήσουν μεγάλες περιουσίες και να εξελιχθούν στους σημαντικότερους μεγαλογαιοκτήμονες της Βλαχίας.⁶³ Η δραστηριότητά τους ήταν πολυποίκιλη, μάλιστα ο Ευάγγελος, το 1859, εγκαινίασε τα Α΄ Ολύμπια στην Αθήνα, για την υλοποίηση των οποίων αφιέρωσε τρία χρόνια. Τα Α΄ Ολύμπια συμπεριλάμβαναν βιομηχανικές και καλλιτεχνικές

⁶² Ο Ευάγγελος πολέμησε στην Επανάσταση του 1821 στο πλάι του Μάρκου Μπότσαρη, του Κώστα Μπότσαρη, του Νικολάου Ζέρβα και του Νάκου Πανουργιά. Το 1824 έγινε ταξίαρχος, ενώ λίγο αργότερα βοήθησε στο ανορθωτικό έργο του Καποδίστρια. Για τη βιογραφία του Ε. Ζάππα βλ. Κ. Ζάππας, *Ευαγγέλης Ζάππας*, Βροσθένιο 1870.

⁶³ Συγκεκριμένα, η περιουσία του Ευάγγελου Ζάππα αποτελούνταν από μούλκια (ιδιόκτητη γη) στο Βροσθένιο με μύλους, δάση, αποθήκες, μαγαζιά, από ακίνητα στο Ουλέστι, στην Μετζιεσάσκα, στην Μπεράσκα, από χάνια στη Στοϊνέστι, καθώς και από γαίες στο Σλουζιτόρι, στη Βάλεα Μακρίσου στο Τζαγκάνι, στο Περζάνι με λίμνες και δάση. Τέλος, ο Ευάγγελος είχε στην κατοχή του κτήματα στο διαμέρισμα της Ιαλομίτσης, ένα σπίτι στο Βουκουρέστι και ένα ξενοδοχείο με την επωνυμία «Οτέλι των Αθηνών». Η περιουσία του απέδιδε ετησίως 15.000 φλουριά. Μετά το θάνατο του τη διεύθυνση και την επικαρπία της περιουσίας ανέλαβε ο ξάδελφος και συνέταιρος του Κωνσταντίνος Ζάππας. Μετά το θάνατο του επικαρπωτή, η περιουσία θα περιερχόταν στα χέρια της Ελλάδας με την υποχρέωση να καταβάλλονται τα ετήσια κληροδοτήματα στην ρουμανική Ακαδημία, και στην ιδιαίτερη πατρίδα του, το Λάμποβο της Ηπείρου. Κ. Π. Ζαβιτζιάνου, *Αρχαία εθνικών ευεργετών, Μηνιαίο περιοδικόν σύγγραμμα, μέρος Α΄, κείμενα διαθηκών, δωρεών κλπ.*, τεύχος Ε΄, Αθήνα 1930, σ. 183-193.

Η περιουσία του Κ. Ζάππα στην Ρουμανία αποτελούνταν από καταστήματα, ένα ατμόμυλο και ένα αλευροποιείο στο Καλαράσι με την επωνυμία «φάμπρικα Ολύμπια». Αποθήκες, φούρνοι, καπηλειά, σπίτια στο νομό Ιαλομίτσης, μετοχές και κτήματα συμπλήρωναν την ακίνητη περιουσία του. Στην Θεσσαλία είχε 14 κτήματα τα οποία είχε αγοράσει έναντι του ποσού των 160 χιλιάδων λιρών. (*Η Ίρις των λαών της Ανατολής*, 24 Φεβρουαρίου 1892., για την διαθήκη Κ. Ζάππα βλ. Ζαβιτζιάνου, *ό.π.*, σ. 194-213.)

εκθέσεις, αλλά όχι αθλητικούς αγώνες. Με τον θάνατο του, το 1865, περιήλθε η ψιλή κυριότητα της περιουσίας του στην Επιτροπή Ολυμπίων και Κληροδοτημάτων με επικαρπωτή τον ξάδελφο του, Κωνσταντίνο Ζάππα.⁶⁴

Ο Κωνσταντίνος ενεπλάκη σε ένα μακροχρόνιο δικαστικό αγώνα για την περιουσία του Ευάγγελου Ζάππα,⁶⁵ καθώς οι συγγενείς του τελευταίου προσέβαλαν την διαθήκη. Όταν τελικά η κληρονομιά αποδόθηκε στον Κωνσταντίνο, ακολούθησε κατά γράμμα τις επιθυμίες του εξαδέλφου του και μερίμνησε για την ανέγερση του καλλιμάρμαρου Ζαπείου Μεγάρου στην Αθήνα. Με την οικονομική άνεση που του προσέφερε η περιουσία του, ανήγειρε τα πρότυπα Ζάπεια Παρθεναγωγεία στην Κωνσταντινούπολη (1875), καθώς και πλήθος εκπαιδευτηρίων στην Ήπειρο και τη Θράκη.⁶⁶

Η περιπέτεια του Κωνσταντίνου με τη διαθήκη του εξαδέλφου του αποτέλεσε ένα πολύτιμο μάθημα. Για να αποφύγει είτε παραλείψεις είτε λανθασμένες διατυπώσεις στη διαθήκη του, οι οποίες θα ενέπλεκαν τους κληρονόμους σε μακροχρόνιους και σκληρούς δικαστικούς αγώνες, αποφάσισε να τη συντάξει παρουσία του Έλληνα πρέσβη στο Βουκουρέστι. Όταν ο Κ. Ζάππας πέθανε, στις 20 Ιανουαρίου 1892, η ελληνική πρεσβεία ξεκίνησε τη νόμιμη διαδικασία για τη διαθήκη, με βάση την ιταλο-ρουμανική Σύμβαση⁶⁷, η οποία χρησιμοποιούνταν εκείνη

⁶⁴ P. Scalcău, *Grecii din România*, Βουκουρέστι 2005, σ. 188,320.

⁶⁵ Παρόλο που ο Ευάγγελος είχε αφήσει διαθήκη, η τελευταία του επιθυμία δεν ικανοποίησε τους συγγενείς του και το ρουμανικό κράτος. Οι συγγενείς του προσέβαλαν την διαθήκη για να μην παραχωρηθεί η περιουσία του εκλιπόντος αποκλειστικά στον Κ. Ζάππα. Ενώ το ρουμανικό κράτος επικαλέστηκε την αίτηση πολιτογράφησης του Ευάγγελου Ζάππα για να τον θεωρήσει ρουμάνο πολίτη και να οικειοποιηθεί την περιουσία του. Σχετικά με το ζήτημα ιθαγένειας Ε. Ζάππα βλ. Γ. Στρέιτ, *Η υπόθεση Ζάππα Ζητήματα Δημοσίου και ιδιωτικού διεθνούς δικαίου*, Αθήνα 1984, σ. 19-34.

⁶⁶ Scalcău, *όπ.π.*, σσ. 188,320.

⁶⁷ Σύμφωνα με την ιταλική – ρουμανική συνθήκη:

Άρθρο 6. – *Να διαχειρίζονται και εκκαθαρίζουν αυτοί ούτοι (Γεν. πρόξενοι, πρόξενοι, υποπρόξενοι ή προξενικοί πράκτορες) ή δι ανθρώπου της εμπιστοσύνης αυτών, την εκ διαθήκης ή εξ αδιαθέτου κληρονομίαν, χωρίς ή επιτόπιος αρχή να επέμβη εις τα εν λόγω ενέργειας, εφ όσον οι υπήκοοι της Χώρας ή τινός άλλης τρίτης δυνάμεως δεν προβάλλουσιν κληρονομικάς αξιώσεις επί της περιουσίας ἵ διότι εν τοιαύτη περιπτώσει, εάν αναφ[...], δυσχέρειαι, προερχόμεναι ιδίως εξ απαιτήσεως τινός αμφισβητέας, των γεν. προξένων κλπ. μηδέν έχοντων δικαίωμα προς διεκπεραίωσιν ή λύσιν των δυσχερειών τούτων, τα δικαστήρια της χώρας θα ώσιν αρμόδια, καθ' οίον τρόπον ανήκε αυτοίς, να λάβωσι τα αναγκαία προς τούτο μέτρα ή να δικάσωσιν αυτάς.*

Οι ειρημένον προξενικοί πράκτορες θέλουσιν ενεργήσει τότε ως αντιπρόσωποι της διατεθειμένης ή εξ αδιαθέτου κληρονομίας, ήτοι διατηρούντες την διαχείρισιν και το δικαίωμα της πλήρους εκκαθαρίσεως της ειρημένης περιουσίας ως και της πωλήσεως των διαφόρων αντικειμένων επίπλων κλπ. καθ' ούς προηγουμένως διευτώσαμεν όρους, θα επαγρυπνώσιν επί των συμφερόντων των κληρονόμων και θα έχωσι το δικαίωμα να υποδεικνύωσι τους αναλαμβάνοντας να υποστηρίξωσι ενώπιον των δικαστηρίων δικηγόρους. Εννοείται δε ότι εις τα δικαστήρια ταύτα οφείλουσι να εγχειρίζονται πάντα τα έγγραφα τα δυνάμενα να διαφωτίσωσι το εις την εξέτασιν αυτών υποβληθέν ζήτημα.

Της αποφάσεως εκδοθείσης οι γεν. πρόξενοι, υποπρόξενοι κλπ. οφείλουσι να εκτελώσιν αυτήν, εάν δεν εφεσιβληθώσι, και θα εξακολουθήσωσι τότε την εν πλήρει δικαίωματι εκκαθάρισιν, ήτις θα ανεστέλλετο μέχρι της αποπερατώσεως της διαδικασίας.

την περίοδο σε παρόμοιες περιπτώσεις, διότι δεν υπήρχε σχετική Σύμβαση με την Ελλάδα. Έτσι, το ρουμανικό Υπουργείο Εξωτερικών ανακοίνωσε με σχετικό έγγραφο την εφαρμογή της ιταλο-ρουμανικής Σύμβασης και στην υπόθεση Ζάππα και παραχώρησε στην ελληνική πρεσβεία τη διαχείρισή της περιουσίας του Κ. Ζάππα.⁶⁸

Η διαδικασία που έπρεπε να ακολουθηθεί από την ελληνική πρεσβεία, μέχρι την εύρεση της διαθήκης, ήταν σαφής. Οι δικαιούχοι της περιουσίας ή όσοι είχαν έννομο συμφέρον έπρεπε να υποβάλουν αίτηση σφράγισης της ακίνητης περιουσίας στο αρμόδιο δικαστήριο προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος απώλειας ή καταστροφής των ευρισκόμενων μέσα στα ακίνητα κινητών αντικειμένων. Κατόπιν, ο επίσημος Μηνύτορας⁶⁹ θα προέβαινε στην επίσημη αναγγελία του θανάτου του εκλιπόντος, θα καλούσε, όσους είχαν εκκρεμότητες με τον εκλιπόντα, να εκφράσουν τις αξιώσεις τους και θα επέλεγε έναν επίτροπο και έναν παρεπίτροπο ώστε να αναλάβουν την προσωρινή διαχείριση της περιουσίας. Τέλος, το δικαστήριο θα όριζε την ημέρα αποσφράγισης και απογραφής της περιουσίας παρουσία όσων είχαν εγείρει αξιώσεις.

Τοιουτοτρόπως, ο Γ. Γκιώνης, διερμηνέας της Β. Πρεσβείας στο Βουκουρέστι, με την επικουρία Ρουμάνου δικαστικού αντιπροσώπου προχώρησαν στην σφράγιση της περιουσίας του Κ. Ζάππα.⁷⁰ Τα δε κλειδιά των κερωμένων δωματίων φυλάχτηκαν στην ελληνική Πρεσβεία. Στη συνέχεια, ο επίσημος Μηνύτορας προέβη στην επιλογή των προσώπων για τη θέση του επιτρόπου και παρεπιτρόπου με κριτήριο την φερεγγυότητα και την ευποληψία τους ως μέλη της χώρας ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος οικειοποίησης της περιουσίας. Το γεγονός ότι ο Ιωάννης Αλιβέρτης είχε διατελέσει γραμματέας του Κωνσταντίνου Ζάππα και ως εκ τούτου θα

Άρθρο 7.- Να συνιστώσιν εν ανάγκη, επιτρόπους και παρεπιτρόπους συμφώνως προς τους νόμους των οικείων κυβερνήσεων. (*Η Τρις των λαών της Ανατολής*, 8 Μαρτίου 1892).

⁶⁸ Α. Τομπάζης προς Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδος, αρ. 102, Βουκουρέστι, 1/13 Φεβρουαρίου 1892, στη συλλογή ελληνικών διπλωματικών εγγράφων που εξέδωσε το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, *Η εν Βουκουρεστίω Β. πρεσβεία προς το Υπουργείο των Εξωτερικών*, χ.τ. 1893.

⁶⁹ Ο επίσημος Μηνύτορας ήταν ο εκπρόσωπος του ρουμανικού κράτους, ο οποίος αναλάμβανε την αναγγελία του θανάτου και την προσωρινή διαχείριση της περιουσίας του θανόντος μέχρι την εμφάνιση διαθήκης ή των κληρονόμων. Σε περίπτωση που ο θανών δεν είχε αφήσει διαθήκη και δεν υπήρχαν κληρονόμοι, η περιουσία θεωρούνταν αδέσποτη και περιερχόταν στο κράτος.

⁷⁰ Η περιουσία του Κωνσταντίνου Ζάππα που σφραγίστηκε με κερύ συμπεριλαμβάνει τα εξής:

- I. Τα γραφεία και τα χρηματοκιβώτια, τα οποία βρίσκονταν στην οικία του Κ. Ζάππα.
- II. Οι εισοδοί των δωματίων
- III. Τα γραφεία και παραρτήματα στην αυλή και οι εισοδοί των δωματίων στην αυλή.
- IV. Το εργοστάσιο αλεύρου.
- V. Τα γραφεία και παραρτήματα του εργοστασίου καθώς και τα βιβλία διαχείρισεως του.
- VI. Όλα τα δωμάτια και τα γραφεία του σπιτιού και του εργοστασίου τα οποία περιείχαν χρηματοκιβώτια και πολύτιμα σκεύη.
- VII. Το εργοστάσιο οινοπνεύματος δεν σφραγίστηκε επειδή είχε αναλάβει υποχρεώσεις που έπρεπε να φέρει σε πέρας. Με την σφράγιση του η κληρονομιά θα είχε σοβαρές απώλειες. Την λειτουργία του είχε αναλάβει ο διαχειριστής του Λοβέρδος.

μπορούσε να παρέχει χρήσιμες πληροφορίες, συντέλεσε ώστε να του ανατεθεί τελικά η θέση του δεύτερου παρεπιτρόπου.⁷¹ Ακολούθως, ο Πρόεδρος του δικαστηρίου Ιλφώβ όρισε την 22α Φεβρουαρίου 1892 ως την ημέρα που οι τέσσερις διεκδικητές της περιουσίας, ο Χρίστος και Απόστολος Ζάππας, το ελληνικό και ρουμανικό δημόσιο, έπρεπε να υποβάλουν αιτήσεις διακατοχής⁷² της περιουσίας.⁷³

Κατόπιν τούτου, το δικαστήριο προγραμμάτισε για τον Μάρτιο τις επόμενες πράξεις, δηλαδή την αποσφράγιση και απογραφή της περιουσίας. Ωστόσο, υπήρξε αναπάντεχη εξέλιξη γεγονότων, καθώς το ρουμανικό Υπουργείο Εξωτερικών αποφάσισε ότι η προξενική αρχή ήταν αναρμόδια να επιληφθεί των υπολοίπων πράξεων επειδή η περιουσία ήταν αμιγώς κινητή και έθιγε τα συμφέροντα των Ρουμάνων υπηκόων.⁷⁴ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, μολονότι η ίδια η κυβέρνηση είχε δώσει άδεια στην ελληνική πρεσβεία να περατώσει τη διαδικασία σφράγισης, τελικά ενεπλάκη το Υπουργείο Εξωτερικών, σε ένα ζήτημα το οποίο απτόταν της δικαιοδοσίας των δικαστικών αρχών. Ο λόγος της παρέμβασης του Υπουργείου είναι άμεσα συνυφασμένος με το γενικότερο πλαίσιο των ελληνορουμανικών σχέσεων και την πολιτική που εφάρμοζε η Ρουμανία.

Τον Μάρτιο του 1892, ο Σουλτάνος δέχθηκε να ιδρύσει Ρουμανική Ιερά Μητρόπολη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι Ρουμάνοι προχώρησαν στην ίδρυση δύο επισκοπών, στο Μοναστήρι και στα Ιωάννινα. Το Πατριαρχείο, όμως, αρνήθηκε να δεχτεί τη σουλτανική απόφαση και, με την στήριξη της Ρωσίας, προειδοποίησε ότι σκόπευε να κλείσει όλες τις ρουμανικές εκκλησίες στη Μακεδονία. Υπό αυτή την πίεση ο Σουλτάνος αναδιπλώθηκε και η Ρουμανία αδυνατούσε να δημιουργήσει Μητρόπολη, χωρίς την συγκατάθεση του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Αμέσως μετά από αυτή την εξέλιξη, το Υπουργείο Εξωτερικών στο Βουκουρέστι αποφάσισε να αλλάξει τακτική, να εμπλακεί στην υπόθεση Ζάππα και να κρατήσει ιδιαίτερα σκληρή στάση.⁷⁵

⁷¹ Γ. Φλόρεα, *Κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές πτυχές των ελληνο-ρουμανικών σχέσεων κατά το δεύτερο μισό του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα*, (διδακτορική διατριβή), Ιωάννινα 2008, σ. 260.

⁷² Με την αίτηση διακατοχής οι ενδιαφερόμενοι αιτούνταν την απόλυτη εξουσία της ακίνητης περιουσίας.

⁷³ Α. Τομπάζης προς Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδος, αρ. 102, Βουκουρέστι, 1/13 Φεβρουαρίου 1892, στη συλλογή εγγράφων, *Η εν Βουκουρεστίω, όπ.π.*

⁷⁴ Φλόρεα, *όπ.π.*, σ. 260, παραθέτει έγγραφο που έστειλε η Ελληνική Πρεσβεία Βουκουρεστίου στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ρουμανίας, αρ. 223, 21.2/4.3.1892.

⁷⁵ *ΙΜΜΑ, ΚΕΜΙΤ, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1892, αρ. εγγ. 815, Προξενείο Μακεδονίας Δοκός προς Δραγούμη, 2 Σεπτεμβρίου 1892.

Η ελληνική πρεσβεία διαμαρτυρήθηκε μέσω ενός εκτενούς Υπομνήματος τόσο για την εμπλοκή του Υπουργείου όσο και για τον παράνομο τρόπο που σκόπευε η Ρουμανία να διεξάγει την αποσφράγιση, παραμερίζοντας την Ελλάδα από τη διαδικασία.⁷⁶ Παρά την κατάθεση του Υπομνήματος, το δικαστήριο προγραμμάτισε την αποσφράγιση της περιουσίας ερήμην της Ελλάδος. Υπό τον φόβο αυτό, ο Ν.Ε. Καμμένος, αντιπρόσωπος της Β. Πρεσβείας, στάλθηκε στην οικεία του Κωνσταντίνου με την εντολή να αποτρέψει την αποσφράγιση. Όντως ο Καμμένος κατάφερε να σταματήσει προσωρινά την αποσφράγιση όμως το δικαστήριο την όρισε εκ νέου, κατά τη διάρκεια της οποίας η παρουσία Έλληνα αντιπροσώπου απαγορεύθηκε ρητά. Την ημέρα της πράξης, επειδή τα κλειδιά των κερωμένων δωματίων βρίσκονταν στα χέρια της ελληνικής πρεσβείας, έπειτα από την άρνηση του αντιπροσώπου να τα παραδώσει, τα δωμάτια παραβιάστηκαν. Στο χρηματοκιβώτιο βρέθηκε η διαθήκη του Ευάγγελου και του Κωνσταντίνου Ζάππα, φέροντας μερικές ιδιόχειρες τροποποιήσεις.⁷⁷ Μολονότι ο σφραγισμένος φάκελος έφερε επιγραφή δια χειρός του αποθανόντος, η οποία έγραφε

«ταύτη είναι η διαθήκη μου και μόνον ο πρέσβυς της Ελλάδος θα την ανοίξει», ο δικαστικός αντιπρόσωπος παρέδωσε τη διαθήκη στο δικαστήριο, όπου ανοίχθηκε και συνεχίστηκε η απογραφή των περιουσιακών στοιχείων στο Βροσθένιου προκειμένου να επιβεβαιώσουν ότι δεν υπήρχε και άλλη πιο πρόσφατη διαθήκη.⁷⁸

Η διαθήκη του Κωνσταντίνου, η οποία συντάχθηκε το 1883, όριζε ως κληρονόμο την **«Επιτροπή προς εμπύχωσιν της Εθνικής Βιομηχανίας»**.⁷⁹ Η ρουμανική κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι η Επιτροπή ήταν νομικό πρόσωπο, οργανωμένο κατά την ισχύουσα στην Ελλάδα νομοθεσία, και δεν μπορούσε να έχει νομική υπόσταση στη Ρουμανία, οπότε ούτε να κληρονομεί μπορούσε, αλλά ούτε και να παρευρίσκεται στα ρουμανικά δικαστήρια. Η Επιτροπή και το ελληνικό δημόσιο είχαν αδιάσπαστη σχέση, καθώς η πρώτη αντλούσε μέρος του προϋπολογισμού της

⁷⁶ Α. Τομπάζης προς Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδος, αρ. 249, Βουκουρέστι, 28 Φεβρουαρίου 1892, στη συλλογή εγγράφων, *Η εν Βουκουρεστίω, όπ.π.*

⁷⁷ Α. Τομπάζης προς Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδος, αρ. 270, Βουκουρέστι, 6/18 Μαρτίου 1892, στη συλλογή εγγράφων, *Η εν Βουκουρεστίω, όπ.π.*

⁷⁸ *Η Τρις των λαών της Ανατολής*, 18 Μαρτίου 1892.

⁷⁹ Η «Επιτροπή προς εμπύχωσιν της Εθνικής Βιομηχανίας» ιδρύθηκε με Βασιλικό Διάταγμα του βασιλιά Όθωνα στις 27 Ιανουαρίου 1837. Το Διάταγμα όριζε ότι η επιτροπή θα αποτελούνταν από 12 μέλη, τα οποία θα διορίζονταν από την ελληνική κυβέρνηση. Στόχος της ήταν η ενθάρρυνση της εθνικής βιομηχανίας, ο οποίος θα υλοποιούνταν αντλώντας εν μέρει πόρους από τον ελληνικό προϋπολογισμό. *Η Τρις των λαών της Ανατολής*, 18 Μαρτίου 1892.

από το δημόσιο και διοικούνταν από μέλη της κυβέρνησης.⁸⁰ Θέλοντας λοιπόν, η Ρουμανία να πιέσει την Ελλάδα για την αμετακίνητη στάση της πάνω στο θέμα των Κουτσόβλαχων και της Επισκοπής, χρησιμοποίησε αυτή τη νομική δικλείδα στην υπόθεση Ζάππα προκειμένου να την παραγκωνίσει.

Το ζήτημα έλαβε τεράστιες διαστάσεις. Η *Τρις των Λαών της Ανατολής* στο Βουκουρέστι σημείωνε σε άρθρο της:

«*Αστραπαί και βρονταί και κεραυνοί. Φοβερά θύελλα και καταγίγης ηγέρθη κατ' αυτάς ενταύθα, και εν των τύπω, και εν τοις δικαστηρίοις, και εν ταις βουλαίς και πανταχού· έκαστος δε δικαίως δύναται να ερωτήσει μη οι καζάκοι της Ρωσσίας, η αι καταναί της Αυστρίας εισέβαλον εις Ρωμανίαν, και κρούεται τοσούτον σφοδρώς το εγερτήριο; μη ο εχθρός έφθασε προ των πυλών της πόλεως μας; Ευτυχώς ουδέν τούτων, αλλ' η διαθήκη του Κωνσταντίνου Ζάππα προζένησεν όλον τούτον τον πάταγον! Ο τύπος, και ιδίως μία άσημος εφημερίς της Ιαλομίτσας, εξήντησε το υβρεολόγιον κατά του θανόντος Κ. Ζάππα, διότι ούτος διέθεσε τον ίδιαν περιουσίαν ως ηθέλησε και δεν άφησεν αυτήν τη Ρωμανία! Ως σύνηθες δε τας ύβρεις επιδαπιλεύουσι κατά πάντων των Ελλήνων!*»⁸¹

Καθημερινές συναντήσεις ανάμεσα σε Ρουμάνους πολιτικούς και Έλληνες διπλωμάτες λάμβαναν χώρα καθώς και πλήθος άρθρων δημοσιεύονταν στις τοπικές εφημερίδες. Μολοταύτα, επίσημα η Ρουμανία εφάρμοξε την τακτική της σιωπής. Μόνο μέσα από την εφημερίδα *Independence Roumaine*⁸², η οποία ήταν φερέφωνο των απόψεων του Ρουμάνου υπουργού Εξωτερικών Α. Lahovary διαφαινόταν η πρόθεση της ρουμανικής κυβέρνησης να λύσει το ζήτημα δια της δικαστικής οδού. Η Ελλάδα, από την άλλη μεριά, αμφισβητούσε την φερεγγυότητα και ανιδιοτέλεια των ρουμανικών δικαστηρίων, επειδή τα τελευταία είχαν δεχθεί να διεξαχθεί η αποσφράγιση της περιουσίας ερήμην της Ελλάδος, δείχνοντας ότι ακολουθούσαν την πολιτική γραμμή της κυβέρνησης.

Λόγω των παραπάνω οι σχέσεις των δύο χωρών προοδευτικά επιδεινώθηκαν. Η Ρουμανία ασκούσε πίεση στην Ελλάδα μέσω του ζητήματος Ζάππα για τη ρουμανική

⁸⁰ Αίτησις της ρουμανικής κυβέρνησης – Προς τον Πρόεδρο του Ιλφώβ δικαστηρίου περί παραπομπής εις την κατοχήν της περιουσίας του Ευαγ. Ζάππα, στη συλλογή εγγράφων, *Η εν Βουκουρεστίω, όπ.π.*

⁸¹ *Η Τρις των λαών της Ανατολής*, 28 Μαρτίου 1892.

⁸² Την εφημερίδα *L'Independence roumaine* εξέδιδε ο George Em. Lahovary, ξάδερφος του Υπουργού Εξωτερικών Alexandru Lahovary. Η εφημερίδα, μολονότι ήταν παραδοσιακά συντηρητική, την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα έκανε στροφή προς την Φιλελεύθερη παράταξη, γεγονός που στοίχισε την ζωή του εκδότη της. Σχετικά με την οικογένεια Lahovary βλ. <http://aristoromania.blogspot.com/2009/06/lahovary-family-frequently-spelt.html>.

Επισκοπή στη Μακεδονία. Η Ελλάδα όμως, από τη μεριά της, αρνούταν να υποχωρήσει και στα δύο ζητήματα και γι' αυτό το λόγο αποφάσισε να ενισχύσει την Πρεσβεία της στο Βουκουρέστι με έναν έμπειρο διπλωμάτη. Στις 25 Μαρτίου ο Μ. Παπαρρηγόπουλος, ανέλαβε τα ηνία της πρεσβείας εκτελώντας χρέη πρεσβετού.⁸³

Ο Παπαρρηγόπουλος θέλησε αμέσως να μελετήσει τα έγγραφα της υπόθεσης Ζάππα, διότι είχε πληροφορηθεί για τη δυσκολία του ζητήματος και την ανάγκη για λεπτούς χειρισμούς, δεδομένης της άκαμπτης συμπεριφοράς της Ρουμανίας, η οποία κάλυπτε με φιλικό μανδύα την παραβίαση του διεθνούς δικαίου. Ο Παπαρρηγόπουλος, από την πρώτη στιγμή, ήταν απαισιόδοξος σχετικά με τη μεταβολή των υφιστάμενων διαθέσεων της Ρουμανίας εξαιτίας του ανθελληνικού αισθήματος των τελευταίων δεκαετιών και της νέας ρουμανικής πολιτικής για ίδρυση ρουμανικής Επισκοπής. Οι υποψίες του επιβεβαιώθηκαν, όταν το ρουμανικό Υπουργείο Εξωτερικών αρνήθηκε να του παραχωρήσει τα επικυρωμένα αντίγραφα και τις μεταφράσεις της διαθήκης των Κωνσταντίνου και Ευάγγελου Ζάππα, με την δικαιολογία ότι βρίσκονταν στην κατοχή του δικαστηρίου.⁸⁴

Οι δύο χώρες είχαν εμπλακεί σε μια σειρά από κινήσεις τακτικής. Η Ρουμανία προέβη στην επόμενη κίνησή της τον Απρίλιο του 1892, όταν επιβεβαίωσε τις φήμες που είχαν διαρρεύσει στον Τύπο σχετικά με τη διευθέτηση της υπόθεσης Ζάππα δια της δικαστικής οδού. Το δικαστήριο κλήθηκε να αποφασίσει τη νομιμότητα της αποπομπής της Ελλάδας από τη διακατοχή της περιουσίας του Κωνσταντίνου Ζάππα.⁸⁵

Ο Παπαρρηγόπουλος, βλέποντας την άκαμπτη στάση της Ρουμανίας, προσπάθησε να την προειδοποιήσει ότι σε περίπτωση μη συμβιβαστικής, και για τις δύο χώρες, λύσης θα μπορούσε να επέλθει διακοπή των διπλωματικών σχέσεων. Ήταν η πρώτη φορά που γινόταν ξεκάθαρα λόγος για διακοπή των διπλωματικών σχέσεων Ελλάδας και Ρουμανίας.⁸⁶ Ο Έλληνας πρέσβης επεδίωκε την εφαρμογή των αποφάσεων του Συνεδρίου του Παρισιού (1859), σύμφωνα με τις οποίες, όταν δύο χώρες αδυνατούσαν να επιλύσουν υποθέσεις μέσω της διπλωματίας, προκειμένου να

⁸³ Α. Τομπάζης προς Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας, αρ. 347, Βουκουρέστι, 27 Μαρτίου 1892, στη συλλογή εγγράφων, *Η εν Βουκουρεστίω, ό.π.*

⁸⁴ Αυτόθι.

⁸⁵ Α. Τομπάζης προς Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας, αρ. 394, Βουκουρέστι, 4 Απριλίου 1892, στη συλλογή εγγράφων, *Η εν Βουκουρεστίω, ό.π.*

⁸⁶ Αυτόθι.

διασφαλισθούν οι φιλικές τους σχέσεις, προσέφευγαν σε μια τρίτη χώρα για να βρει συμβιβαστική λύση.⁸⁷

Ωστόσο, η Ρουμανία αρνήθηκε κάθε συμβιβασμό ή την παραπομπή του θέματος στη διαιτησία των Μεγάλων Δυνάμεων που υπέγραψαν τη Συνθήκη του Βερολίνου. Παρόλο που ο Παπαρηγόπουλος επεσήμανε το μη αναστρέψιμο της κατάστασης, η ελληνική κυβέρνηση επιθυμούσε τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων με τη Ρουμανία. Τότε ο Έλληνας πρέσβης ζήτησε την επιστροφή του στην υπηρεσία του στην Πετρούπολη, δηλώνοντας ότι σε περίπτωση ανάγκης θα επέστρεφε στα καθήκοντά του.⁸⁸ Η πρότασή του δεν έγινε δεκτή, επειδή τα γεγονότα εξελίσσονταν ραγδαία και οι σχέσεις των δύο χωρών οδηγούνταν με μαθηματική ακρίβεια στη διακοπή. Η επιστολή του Στέφανου Δραγούμη, υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας προς τον Ρουμάνο ομόλογο του Lahovary στις 13/25 Ιουλίου 1892, αποτέλεσε την ύστατη προσπάθεια για να εξομαλυνθούν οι σχέσεις των δύο χωρών. Επειδή απουσίαζε ο Lahovary, το έγγραφο παρέλαβε ο Λάσκαρ Καταρτζής, πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου και προσωρινός υπουργός Εξωτερικών.⁸⁹

Παράλληλα, ο Παπαρηγόπουλος συναντήθηκε με τον Karp, υπουργό Δημοσίων Κτημάτων. Ο Karp με έντονο και δριμύ λόγο τόνισε ότι το ελληνικό κράτος ουδέποτε θα επιτύγχανε να πάρει την περιουσία του Ε. Ζάππα. Ακόμη και αν το δικαστήριο αποφαινόταν υπέρ της Ελλάδος, ο ίδιος δεν θα επέτρεπε να της αναγνωρισθεί κληρονομικό δικαίωμα.⁹⁰ Συμπτωματικά, τον ίδιο μήνα, το δικαστήριο Ιαλομίτσης ανέβαλε για τις 16 Οκτωβρίου 1892 τη δίκη σχετικά με την αποπομπή από τη διακατοχή των φυσικών κληρονόμων του Κ. Ζάππα⁹¹

Ο Lahovary, με την επιστροφή στα καθήκοντά του τον Σεπτέμβριο, απάντησε στην επιστολή που του έστειλε τον Ιούλιο ο Δραγούμης και απέδωσε την καθυστέρηση των δύο μηνών στις αλλεπάλληλες απουσίες μελών του Υπουργικού Συμβουλίου. Με ένα έγγραφο άκρως περιπαιχτικό για την επιμονή της Ελλάδος να λάβει απάντηση για την υπόθεση Ζάππα, διευκρίνισε ότι το ελληνικό κράτος παρερμήνευσε τα αίτια των πράξεων της Ρουμανίας. Εξήγησε, λοιπόν, ότι τα ζητήματα που προέκυπταν για ηθικά πρόσωπα και την ικανότητα τους να

⁸⁷ Στρέιτ, *όπ.π.*, σ.14.

⁸⁸ Α. Τομπάζης προς Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας, αρ. 486, Βουκουρέστι, 16 Μαΐου 1892, στη συλλογή εγγράφων, *Η εν Βουκουρεστίω, όπ.π.*

⁸⁹ Α. Τομπάζης προς Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας, αρ. 745, Βουκουρέστι, 8 Αυγούστου 1892, στη συλλογή εγγράφων, *Η εν Βουκουρεστίω, όπ.π.*

⁹⁰ Αυτόθι.

⁹¹ Φλόρεα, *όπ.π.*, σ. 263.

κληρονομούν διέπονταν από τις γενικές αρχές του δημοσίου και του Αστικού Δίκαιου της χώρας και οι αρχές αυτές έπρεπε να εφαρμοσθούν ακόμη και αν το πρόσωπο αυτό είναι το ελληνικό κράτος. Βέβαια δεν εξέταζε αν το Διεθνές Δίκαιο επέτρεπε σε μία χώρα να κατέχει τμήμα γης σε ξένο κράτος, διότι ήταν ένα πολύ λεπτό ζήτημα το οποίο έχρηζε ιδιαίτερης προσοχής. Τα δικαστήρια ήταν αρμόδια να επιλύσουν τις διαφορές για τα κληρονομικά και η ρουμανική δικαιοσύνη σκόπευε να λειτουργήσει με αμεροληψία οπότε δεν υπήρχε λόγος ανησυχίας από μέρους της Ελλάδας⁹².

Η στάση που τήρησε η ρουμανική κυβέρνηση, η εύγλωττη σιωπή καθώς και η άρνησή της να αποδεχτεί την πρόταση για φιλική διαπραγμάτευση της διαφοράς μέσω της διπλωματικής οδού αποδείκνυε την άκαμπτη απόφασή της να ασκήσει σκληρή πίεση στην Ελλάδα για την άρνησή της να δεχτεί τη ρουμανική Μητρόπολη. Υπό αυτές τις συνθήκες, η παρουσία του Έλληνα πρέσβη στο Βουκουρέστι θεωρήθηκε περιττή και με διαταγή του Βασιλιά Γεώργιου ο Παππαρηγόπουλος εμπιστεύθηκε την προστασία των συμφερόντων των Ελλήνων της Ρουμανίας, στον de Fonton, έκτακτο απεσταλμένο και πληρεξούσιο υπουργό του Αυτοκράτορα της Ρωσίας.⁹³ Την ίδια εντολή έδωσε ο Α. Lahovary στον Ρουμάνο πρέσβη στην Αθήνα.⁹⁴

Το Σάββατο 3 Οκτωβρίου 1892 διακόπηκαν οριστικά οι ελληνορουμανικές διπλωματικές σχέσεις. Η ελληνική πρεσβεία και όλα τα ελληνικά προξενεία στη Ρουμανία κατέβασαν τις σημαίες και τα ελληνικά σήματα, σφράγισαν τα γραφεία τους και όλοι οι πρόξενοι, υποπρόξενοι και προξενικοί πράκτορες διατάχθηκαν να εγκαταλείψουν το ρουμανικό έδαφος μέσα σε 24 ώρες. Ο Έλληνας πρέσβης Παπαρηγόπουλος και ο πληρεξούσιος του ελληνικού κράτους Τομπάζης μετέβησαν στις 6 Οκτωβρίου στην Βράιλα μέσω της σιδηροδρομικής γραμμής και από εκεί στην Αθήνα. Στο σιδηροδρομικό σταθμό συγκεντρώθηκαν όλοι οι πληρεξούσιοι των ξένων δυνάμεων, εκτός της Βουλγαρίας⁹⁵ για να αποχαιρετήσουν τους συναδέλφους τους.⁹⁶

⁹²Ο επί των εξωτερικών υπουργός της Ρουμανίας προς τον εν Βουκουρεστίω Πρεσβευτήν της Ελλάδος, αρ. 19050, Βουκουρέστι, 22/4 Σεπτεμβρίου 1892, στη συλλογή εγγράφων, *Η εν Βουκουρεστίω, ό.π.*

⁹³Ο Πρεσβευτής της Ελλάδος προς την Α.Ε. τον Κ. Lahovary Υπουργόν επί των Εξωτερικών της Ρουμανίας, Βουκουρέστι, 3/15 Οκτωβρίου 1892, στη συλλογή εγγράφων, *Η εν Βουκουρεστίω, ό.π.*

⁹⁴Σφέτας, *ό.π.*, σ. 33.

⁹⁵Η Βουλγαρία, εφαρμόζοντας το σχετικό νόμο του 1891, επιδόθηκε στο κλείσιμο των ελληνικών σχολείων στην ενδοχώρα και αυτό είχε ως συνέπεια την δημιουργία έντασης στις σχέσεις των δύο χωρών. Η Ρουμανία, είχε ταχθεί στο πλευρό της Βουλγαρίας, σε αντίθεση με κάποιες ευρωπαϊκές δυνάμεις, που θέλησαν να την συνετίσουν.

⁹⁶*Η Ίρις των λαών της Ανατολής*, 6 Οκτωβρίου 1892.

Την επόμενη μέρα η Ελλάδα υπέβαλε στις Μεγάλες Δυνάμεις Υπόμνημα με το οποίο ζητούσε την άμεση μεσολάβησή τους και τη διευθέτηση της υπόθεσης.

«Ελάβατε ήδη γνώσιν της αναφύσεως μεταξύ της βασιλικής κυβερνήσεως και της Ρωμανίας ρήξεως τη επιούση του θανάτου του έλληνος υπηκόου Κωνσταντίνου Ζάππα, επικαρπωτού των ακινήτων της κληρονομιάς Ευαγγέλη Ζάππα, ων το ελληνικόν κράτος είχεν αδιαφιλονεικήτως την ψιλήν κυριότητα, δυνάμει της διαθήκης)[.....]

Ούτως η Βασιλική κυβέρνησις φρονεί ότι ανταποκρίνεται εις τον πόθον των μεγάλων δυνάμεων, προσφεύγουσι εις την άμεσον ενέργειαν αυτών, όπως καταλήξωσιν εις την φιλικήν λύσιν της διαφωνίας ήτις κατέστησεν αδύνατον την διατήρησιν των προς την ρωμανικήν κυβέρνησιν αγαθών σχέσεων.

Ευαρεστηθήτε να ανακοινώσητε την διακοίνωσιν ταύτην εις την βασιλικήν κυβέρνησιν της..... και επιδώσητε αυτή αντίγραφον.»

Αθήναι 4 Οκτωβρίου 1892.Σ. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ»⁹⁷

Το Υπόμνημα δεν επέφερε καμία αλλαγή στην υφιστάμενη κατάσταση. Η ρήξη Ελλάδας και Ρουμανίας ήταν γεγονός. Μέχρι την αποκατάσταση των σχέσεων με την Ελλάδα το 1896, η Ρουμανία προωθούσε ανενόχλητη το προπαγανδιστικό της πρόγραμμα για τους Κουτσόβλαχους στον εκπαιδευτικό και εκκλησιαστικό τομέα. Σε ό,τι αφορά την έκβαση της υπόθεσης Ζάππα, το δικαστήριο του Ιλφώβ απήγγειλε την ετυμηγορία του στις 20 Νοεμβρίου 1892. Σύμφωνα με την τελευταία, η Επιτροπή προς εμφύχωσιν της Εθνικής Βιομηχανίας και κατ' επέκταση το ελληνικό δημόσιο αποκλείονταν από κάθε δικαίωμα επί της περιουσίας του Κ. Ζάππα. Η δικαστική εξουσία στη Ρουμανία, τόσο στο Εφετείο το 1896 όσο και στο Ακυρωτικό το 1898, δεν αναγνώριζε τη νομική υπόσταση της Επιτροπής Ολυμπίων και Κληροδοτημάτων.⁹⁸

⁹⁷ *Η Ήρις των λαών της Ανατολής*, 2 Νοεμβρίου 1892.

⁹⁸ Φλόρεα, *όπ.π.*, σ. 273.

1.3. Η εξέλιξη του Κουτσοβλαχικού ζητήματος μετά την διακοπή των ελληνορουμανικών σχέσεων (1892 – 1896)

Κατά τη διάρκεια της τετραετούς διακοπής των ελληνορουμανικών διπλωματικών σχέσεων, η δράση της ρουμανικής προπαγάνδας προσέλαβε ιδιαίτερα επιθετικό χαρακτήρα και χαρακτηρίστηκε από την προσπάθειά της να αποδείξει ότι υπάρχει χωριστό εθνικό κίνημα, με ευρεία απήχηση, ανάμεσα στο ντόπιο κουτσοβλαχικό πληθυσμό της Μακεδονίας. Έτσι, οι πρωτεργάτες εκμεταλλεύθηκαν τις περιστάσεις για να πετύχουν νέες παραχωρήσεις από την Υψηλή Πύλη και να αποσπάσουν τμήμα του βλάχικου πληθυσμού από την εκκλησιαστική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου, ιδρύοντας ρουμανική Επισκοπή στη Μακεδονία. Ωστόσο, η Ρουμανία αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τους Κουτσόβλαχους, για το οποίο είχε επενδύσει υπέρογκα χρηματικά ποσά, εξαιτίας της αναποτελεσματικότητάς του όλου εγχειρήματος. Κύριος υπεύθυνος γι' αυτό ήταν ο Μαργαρίτης. Ο τελευταίος χρησιμοποιούσε το μεγαλύτερο μέρος των κονδυλίων, όχι για την φροντίδα και την οργάνωση των σχολείων, αλλά για τη δημιουργία ενός δικτύου ανθρώπων -«επί πληρωμή φίλων»- στην οθωμανική διοίκηση.⁹⁹ Τα ρουμανικά σχολεία είχαν περιέλθει έτσι σε ιδιαίτερα δεινή θέση, καθώς οι πόροι που απέμεναν για τα σχολεία δεν ήταν ικανοί να συντηρήσουν τις εγκαταστάσεις ώστε να διεξαχθούν τα μαθήματα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αισθητή μείωση του αριθμού των μαθητών και το κλείσιμο πολλών σχολείων. Λόγω αυτών των εξελίξεων και σε συνδυασμό με τον αυταρχικό χαρακτήρα του Μαργαρίτη, άρχισαν να πληθαίνουν οι φωνές διαμαρτυρίας τόσο στο εσωτερικό της ρουμανομακεδονικής Εταιρείας όσο και στον Τύπο στο Βουκουρέστι.¹⁰⁰ Ο ρουμανικές εφημερίδες έβριθαν από άρθρα σχετικά με τα ρουμανικά σχολεία και εξαπέλυαν δριμύτατα κατηγορώ κατά του Μαργαρίτη.¹⁰¹

Παρόλα αυτά, οι κυβερνήσεις διατήρησαν τον Μαργαρίτη στην ηγεσία της ρουμανικής προπαγάνδας. Ο λόγος έγκειται στο γεγονός της ύπαρξης των «επί πληρωμή φίλων» του στην οθωμανική διοίκηση. Οι Ρουμάνοι, έχοντας ως πρότυπο

⁹⁹ Η Υψηλή Πύλη ακολουθούσε ανθελληνική πολιτική στην περιοχή της Μακεδονίας, ήδη από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, ενισχύοντας οποιαδήποτε κίνηση, η οποία θα δημιουργούσε εμπόδια στην ομαλή λειτουργία των ελληνικών σχολείων. (Κ.Α. Βακαλόπουλος, *Ο βόρειος ελληνισμός κατά την πρώιμη φάση του Μακεδονικού Αγώνα 1878-1894*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 200.)

¹⁰⁰ *ΙΜΜΑ, ΚΕΜΙΤ, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1896, αρ. εγγ. 84, Πρεσβεία Βουκουρεστίου Αργυρόπουλος, προς Σκουζέ, Βουκουρέστι 26 Φεβρουαρίου 1896, R.H. Αντίγραφο.

¹⁰¹ Peufuss, *όπ.π.*, σ.75.

την δημιουργία της Βουλγαρικής Εξαρχίας, θέλησαν να εκμεταλλευτούν τις διεκδικήσεις του Μαργαρίτη για να επηρεάσουν τον Σουλτάνο ώστε αυτός να εκδώσει ένα ευνοϊκό διάταγμα για την ίδρυση της ρουμανικής Επισκοπής. Ο Μαργαρίτης προσπάθησε να συγκεντρώσει υπογραφές από τις κουτσοβλαχικές κοινότητες της Μακεδονίας, ώστε αργότερα να υποβάλουν αίτηση στον Σουλτάνο για την ίδρυση ρουμανικής Επισκοπής στο Μοναστήρι με δικαιοδοσία στο μακεδονικό και ηπειρωτικό χώρο. Η αίτηση όμως, που κατατέθηκε τελικά στον Σουλτάνο, τον Δεκέμβριο 1892, αποδείχθηκε ότι περιείχε πολυάριθμες πλαστές υπογραφές.¹⁰² Παράλληλα, εκπρόσωποι του ρουμανικού κινήματος από τη Βέροια, τη Μοσχόπολη και το Κρούσοβο επισκέφθηκαν την Υψηλή Πύλη για να ζητήσουν τον διορισμό Ρουμάνου Επισκόπου στη Μακεδονία και την εισαγωγή της ρουμανικής γλώσσας στα σχολεία και τις εκκλησίες. Έπειτα, οι συνεργάτες του προχώρησαν στην πραξικοπηματική κατάληψη της εκκλησίας των Ταξιαρχών στην Βέροια, με την βοήθεια του παπά Γιάννη Τσιουμέτη και του παπά Γιαννούση Σακελλάριου. Οι τελευταίοι ήταν εφοδιασμένοι με έγγραφα της Πύλης και είχαν χειροτονηθεί αρχιμανδρίτες από τον Βούλγαρο Έξαρχο. Με αυτή την εκκλησιαστική τους ιδιότητα παρουσιάστηκαν στον Καϊμακάμη της περιοχής και του ζήτησαν να τους παραχωρήσει την εκκλησία προκειμένου να τελούν τη Θεία Λειτουργία στη ρουμανική γλώσσα. Ο Καϊμακάμης, στην παράνομη κίνηση των Ρουμάνων, απάντησε με συλλήψεις, σφράγιση της εκκλησίας και ενημέρωση της Ιεράς Μητρόπολης Θεσσαλονίκης για τη βίαιη δραστηριότητα των Ρουμάνων. Η ενέργεια των αποστατών ιερέων προκάλεσε την μεγάλη αγανάκτηση του κουτσοβλαχικού στοιχείου, οι οποίοι διαμαρτυρήθηκαν στον Πατριάρχη αποστέλλοντας πλήθος επιστολών.¹⁰³

Οι κινήσεις του Μαργαρίτη και των συνεργατών του, για ακόμα μία φορά, δεν επέφεραν τα αποτελέσματα που επιθυμούσε η κυβέρνηση. Επί τούτου λοιπόν, η κυβέρνηση Α.Α. Sturdza αποφάσισε να έρθει σε επικοινωνία με την Ελλάδα και να προωθήσει την εξομάλυνση των διπλωματικών τους σχέσεων. Ως αντάλλαγμα, προκειμένου να επιλυθούν οι διαφορές τους (βλέπε υπόθεση Ζάππα), ζήτησε από την Ελλάδα να υποχωρήσει στο ζήτημα της ρουμανικής Επισκοπής. Για τις διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα, έπειτα από ρουμανική παρότρυνση, συνέδραμε και

¹⁰² Peyfuss, *όπ.π.*, σ. 69.

¹⁰³ *ΙΜΜΑ, ΚΕΜΙΤ, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1892, αρ. εγγ. 1152, Προξενείο Μακεδονίας Γ. Δοκός προς Πρόεδρο ΕΕΕΠ, 29 Δεκεμβρίου 1892.

ο Αυστριακός πρόξενος στη Κωνσταντινούπολη. Παρόλο που έγιναν πολλές συζητήσεις, εντούτοις η Ελλάδα και το Οικουμενικό Πατριαρχείο ενέμειναν στις αποφάσεις τους.¹⁰⁴ Η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων από μέρους της Ελλάδας προϋπέθετε την παρουσίαση απτών δειγμάτων για την πραγματική φιλική διάθεση της Ρουμανίας. Η Ρουμανία έπρεπε να σταματήσει την παροχή εδάφους σε «εργαστήρια» πάσης φύσεως, τα οποία επιβουλευόνταν και εξύβριζαν την Ελλάδα, ειδικά στην Μακεδονία. Στη συνέχεια, έπρεπε να συναινέσει στην συνομολόγηση προξενικής Σύμβασης, την οποία η Ρουμανία επίμονα απέφευγε, καθώς και Εμπορικής Συμφωνίας, η οποία θα ικανοποιούσε τα συμφέροντα αμφότερων των χωρών.¹⁰⁵

Η αδιάλλακτη στάση της Ελλάδας, οδήγησε τη Ρουμανία, το 1893, να εντατικοποιήσει την δράση της στο Κουτσοβλαχικό Ζήτημα. Η χρονική στιγμή ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκή για τη Ρουμανία, εξαιτίας της οικονομικής δυσπραγίας της ελληνικής κυβέρνησης. Ο πρωθυπουργός Χαρίλαος Τρικούπης, αδυνατώντας να αποπληρώσει το δημόσιο χρέος, το Δεκέμβριο 1893, κήρυξε πτώχευση. Σημαντικά χορηγήματα για καίριες εθνικές περιοχές μειώθηκαν αισθητά, και πολλές φορές οι πενιχροί οικονομικοί πόροι χρησιμοποιούνταν άσκοπα εξαιτίας της κακής διαχείρισής των Ελλήνων προκρίτων. Η *Επιτροπή προς Ενίσχυσιν της Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας*¹⁰⁶ προχώρησε στην περικοπή των δαπανών στους εκπαιδευτικούς προϋπολογισμούς των προξενείων. Την ίδια στιγμή, η Ρουμανία συνέχιζε την παροχή κονδυλίων για την εκπαίδευση των Κουτσόβλαχων. Το εκπαιδευτικό προσωπικό των ελληνικών σχολείων της Μακεδονίας βρέθηκε έτσι σε πολύ δεινή θέση. Η μη έγκαιρη πληρωμή των μισθών των Ελλήνων δασκάλων (8-30 λίρες το χρόνο) έκαμψε αναπόφευκτα το ζήλο τους.¹⁰⁷ Ορισμένοι δάσκαλοι αναγκάζονταν να διακόψουν τα μαθήματα προκειμένου να βρουν άλλη εργασία. Γεγονός είναι ότι η περικοπή των επιχορηγήσεων και των διαφόρων επιδομάτων από την ελληνική κυβέρνηση είχε

¹⁰⁴ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1892, αρ. εγγ. 815, Προξενείο Μακεδονίας Δοκός προς Σ. Δραγούμη, 2 Σεπτεμβρίου 1892.

¹⁰⁵ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1892, Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδος Α. Κοντοσταύλος, προς Πρεσβεία Κωνσταντινούπολης Ν. Μαυροκορδάτο, Αθήνα 18 Ιουνίου 1893.

¹⁰⁶ Η Επιτροπή προς Ενίσχυσιν της Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας ήταν ένα κυβερνητικό εκτελεστικό όργανο, το οποίο από το 1887 είχε αναλάβει τον εκπαιδευτικό τομέα των οθωμανικών επαρχιών. Βλ. Σ. Βούρη, «Η εκπαίδευση στη Μακεδονία», στο *συλλογικό τόμο Μακεδονικό-Βαλκανικοί 1904-1913, Από τον Παύλο Μελά στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης*, Αθήνα 2008, 9-18.

¹⁰⁷ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1892, αρ. εγγ. 270, Προξενείο Ιωαννίνων Ζβάλβης προς ΕΕΕΠ, 21 Ιουλίου 1892, Έκθεσις περί της εκπαιδευτικής καταστάσεως της επαρχίας Παραμυθίας κατά το σχολικό έτος 1891-1892.

δυσμενή αντίκτυπο στην λειτουργία των σχολείων. Η παραπάνω κατάσταση διαφαίνεται στις εκθέσεις των προξένων, οι οποίες διαπνέονταν από ηττοπάθεια και φοβία για το μέλλον του Ελληνισμού. Οι πρόξενοι πρότειναν στην ελληνική κυβέρνηση λύσεις για έξοδο από τη δυσμενή κατάσταση και την αντιμετώπιση του ρουμανισμού. Οι λύσεις βασίστηκαν σε δύο άξονες. Πρώτον, στην ίδρυση περισσότερων και πιο οργανωμένων σχολείων, τα οποία θα στελεχώνονταν από έμπειρο διδακτικό προσωπικό που θα μπορούσε να μεταδώσει γνώσεις, αλλά και πατριωτικά αισθήματα στους μαθητές, και δεύτερον στην ίδρυση συλλόγων και προξενικών αρχών σε μέρη που πλήττονταν από την δράση του Μαργαρίτη και των συνεργατών του.¹⁰⁸

Η ελληνική κυβέρνηση, παρόλο που είχε επίγνωση της κατάστασης στη Μακεδονία, την παρούσα χρονική στιγμή αδυνατούσε να παρέχει μέρος του κρατικού προϋπολογισμού για την ενίσχυση των Κουτσόβλαχων. Έτσι, τα όργανα της ρουμανικής προπαγάνδας επωφελήθηκαν από την αδράνεια της ελληνικής πλευράς και την ανεκτικότητα των «φίλων» του Μαργαρίτη στα εκκλησιαστικά ζητήματα. Καθημερινά λάμβαναν χώρα αποτρόπαιες σκηνές στις ελληνικές εκκλησίες ανάμεσα στους συνεργάτες του Μαργαρίτη και των Κουτσόβλαχων, οι οποίοι προσπαθούσαν να αποτρέψουν τη κατάληψή τους. Οι διαμάχες μετέβαλλαν τις εκκλησίες σε τόπους ύβρεων, διαπληκτισμών, ρήξεων και κάθε είδους ασέβειας. Οι ραδιουργίες και οι συκοφαντίες του Μαργαρίτη και των οργάνων του προκαλούσαν φυλακίσεις και διώξεις, κυρίως δασκάλων. Στην περιοχή της Κλεισούρας παρόμοιες σκηνές εκτυλίσσονταν στον ναό του Αγίου Νικολάου. Τηλεγραφήματα και αναφορές κατέφθαναν καθημερινά στο Πατριαρχείο, στα οποία εκθέτονταν εκτενώς τα γεγονότα που εκτυλίσσονταν στους ναούς. Ακόμα, ζητούσαν από το Πατριαρχείο την παροχή προστασίας από τους ταραξίες διότι οι πιστοί δεν μπορούσαν να ασκήσουν τα εκκλησιαστικά τους καθήκοντα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση του Κρουσόβου, όπου το Σάββατο του Λαζάρου οι εντολοδόχοι του Μαργαρίτη εισέβαλαν στην εκκλησία και ξεκίνησαν την λειτουργία στη ρουμανική γλώσσα. Παρόμοια περιστατικά λάμβαναν χώρα στις περισσότερες βλαχικές κοινότητες, ωστόσο το Πατριαρχείο αδυνατούσε να αντιμετωπίσει την κατάσταση και να

¹⁰⁸ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1893, Έκθεση του Επιθεωρητή των προξενικών αρχών- περί της επιθεωρήσεως του Προξενείου Ελασσόνας.

προστατεύσει το ποίμνιο του.¹⁰⁹ Οι ρουμανικές επιδρομές στα ελληνικά σχολεία και στους ναούς και οι άνευ λόγου δικαστικές διώξεις των Ελλήνων συνεχίστηκαν. Το σκηνικό δεν ήταν διαφορετικό και στην Ρουμανία. Οι Έλληνες, φοβούμενοι την κυβερνητική δίωξη, επέλεξαν είτε να τραπούν σε φυγή¹¹⁰ είτε να πολιτογραφηθούν Ρουμάνοι πολίτες.¹¹¹

Αρωγός στο έργο των Ρουμάνων προπαγανδιστών στη Μακεδονία ήταν, εκτός από την Αυστροουγγαρία, και η Βουλγαρία, με την οποία, από τα πρώτα χρόνια των προσηλυτιστικών εργασιών, είχαν ξεκινήσει μια συνεργασία. Βέβαια οι Ρουμάνοι προπαγανδιστές έβλεπαν με δυσπιστία τους Βούλγαρους, διότι γνώριζαν ότι σε περίπτωση που οι ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι προσχωρούσαν στην Εξαρχία υπήρχε κίνδυνος απορρόφησής τους. Μολαταύτα ο Μαργαρίτης το 1892, στράφηκε προς τον Βούλγαρο Έξαρχο ζητώντας να υπαχθούν οι Κουτσόβλαχοι στην δικαιοδοσία του. Ο Έξαρχος όμως αρνήθηκε, διότι φοβόταν την αντίδραση του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της Υψηλής Πύλης. Πρότεινε παρόλα αυτά, στον Μαργαρίτη να αναζητήσει έναν Έλληνα ιερέα τον οποίο θα ανακήρυττε Ρουμάνο Έξαρχο.¹¹²

Σε νέο επίπεδο εισήλθε η συνεργασία Βουλγάρων και Ρουμάνων έπειτα από την ίδρυση της ΕΜΕΟ το 1893.¹¹³ Η επαναστατική αυτή οργάνωση έθεσε ως

¹⁰⁹ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1893, αρ. εγγ. 84, Πρεσβεία Βιττωλίων Μπέτσος προς Σ. Δραγούμη, Μοναστήρι 31 Μαρτίου 1893.

¹¹⁰ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1894, Υπόμνημα περί της εν Μακεδονία θέσεως του ελληνισμού.

¹¹¹ Η δράση της ρουμανικής προπαγάνδας παρουσιαζόταν με κάθε λεπτομέρεια στις ρουμανικές εφημερίδες στο Βουκουρέστι. Οι Έλληνες υπό το άκουσμα των σκληρών μέτρων και των αδικιών που υφίστανται οι Κουτσόβλαχοι λάμβαναν ακραία μέτρα προκειμένου να προστατεύσουν την οικογένεια και την περιουσία τους. Εξάλλου η απουσία Έλληνα πρέσβη στο Βουκουρέστι προκαλούσε ανασφάλεια και φόβο για το μέλλον τους. Έτσι, το 1893 κατατέθηκαν εκατοντάδες αιτήσεις πολιτογράφησης στη ρουμανική Βουλή από Έλληνες. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα υλικά οφέλη που παρείχε η ρουμανική κυβέρνηση στους πολίτες της έναντι των ξένων ήταν ιδιαίτερα δελεαστικά. (*Η Τρις των Λαών της Ανατολής*, 24 Φεβρουαρίου 1894).

¹¹² Κ.Α. Βακαλόπουλος, *Νεότερη ιστορία της Μακεδονίας (1830-1912): Από την γένεση του νεοελληνικού κράτους ως την απελευθέρωση*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 229.

¹¹³ Ακραϊφνείς Βούλγαροι εθνικιστές άρχισαν από το 1890 να δημιουργούν επαναστατικές ομάδες με σκοπό τον εκβουλαρισμό των κατοίκων της Μακεδονίας. Η πιο γνωστή από αυτές, ήταν μία μυστική οργάνωση και η οποία αργότερα ονομάστηκε ως «Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση (ΕΜΕΟ)». Η ΕΜΕΟ ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 23 Οκτωβρίου 1893 από βουλγάρους της Μακεδονίας, με επικεφαλείς τους Ντάμε Γκρούεφ, Χρήστο Τατάρτσεφ, Πέρε Ποπάρσωφ, Ιβάν Χατζηνικόλωφ, Αντόν Δημητρώφ και Χρήστο Μπαταντζίεφ. Σκοπός της οργάνωσης ήταν η ένωση των πληθυσμών της Μακεδονίας και της Θράκης, ανεξαρτήτως εθνικότητας για να επαναστατήσουν, με στόχο την αυτονόμηση της Μακεδονίας από την Οθωμανική κυριαρχία. Σύμφωνα όμως με τις μαρτυρίες των περισσότερων ιδρυτών της, η οργάνωση επεδίωκε την προώθηση του βουλγαρισμού στο χώρο της Μακεδονίας. (Β. Βλασίδης, «Η αυτονόμηση της Μακεδονίας: Από τη θεωρία στην πράξη», *Ταυτότητες στη Μακεδονία*, (επιμ. Β. Γούναρης, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, Γ. Β. Αγγελόπουλος), Αθήνα 1997, σσ. 65-68. Επίσης για την ίδρυση και εξέλιξη της ΕΜΕΟ βλ. Βασίλης Κ. Γούναρης, «Η

πρωταρχικό της στόχο την προετοιμασία του κινήματος για απελευθέρωση της Μακεδονίας. Οι Ρουμάνοι, στην παρούσα φάση, ευνοούσαν την δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας, έναντι της Μεγάλης Ελλάδας, για δύο λόγους. Πρώτον, με αυτό τον τρόπο εξέφραζαν την αντίδρασή τους στην αμετακίνητη στάση της Ελλάδας για τη ρουμανική Επισκοπή και δεύτερον, προωθούσαν την ευνοϊκότερη ρύθμιση των βουλγαρορουμανικών συνόρων στην Δοβρουτσά.¹¹⁴

Η επίσημη ρουμανική πολιτική όμως σύντομα άλλαξε ένεκα του ντόμιου των αλυσιδωτών γεγονότων που προκάλεσε η πτώση της κυβέρνησης Σταμπουλόφ. Με την άνοδο της κυβέρνησης Στοϊλφ μεταβλήθηκε ριζικά η στάση της βουλγαρικής δραστηριότητας στο μακεδονικό χώρο. Αυτό πρακτικά σήμαινε ότι οι Βούλγαροι στρέφονταν ενάντια σε όλους όσους εμπλέκονταν στη Μακεδονία, συμπεριλαμβανομένων και των Ρουμάνων. Έτσι, την ημέρα της κηδείας του Σταμπουλόφ, το ρουμανικό δημοσιογραφικό πρακτορείο δέχτηκε επίθεση από Βούλγαρους. Ο ρουμανικός Τύπος έκπληκτος σημείωνε ότι οι Βούλγαροι αποδείχθηκαν αγνώμονες, διότι δεν σεβάστηκαν τη συνεργασία με την Ρουμανία και στράφηκαν εναντίον τους προκειμένου να απορροφήσουν τους Ρουμάνους της Μακεδονίας και της Δοβρουτσάς.¹¹⁵ Παρόλα αυτά, τα ένοπλα ρουμανικά σώματα συνέχισαν να συνεργάζονται με τα βουλγαρικά, κυρίως για να πλήξουν το ελληνικό στοιχείο.¹¹⁶

Η δράση των βουλγαρικών ενόπλων σωμάτων έγινε πιο επιθετική, την άνοιξη του 1895, όταν σημειώθηκαν εισβολές στη Μακεδονία. Οι Βούλγαροι κομιτατζήδες προέβησαν σε σφαγές, λεηλασίες και άλλα εγκλήματα εις βάρος Ελλήνων και Τούρκων.¹¹⁷ Οι ταραχές που έλαβαν χώρα στη βόρεια και βορειοανατολική Μακεδονία προκάλεσαν την ανησυχία της Ρουμανίας, καθώς υπήρχε φόβος επέκτασης των εχθροπραξιών και στην περιοχή της Δοβρουτσάς. Με σκοπό την άσκηση πίεσης προς τη Βουλγαρία η Ρουμανία τότε δήλωσε ότι, σε περίπτωση επανάληψης, θα ενεργούσε υπέρ της γενικής ειρήνης. Οι σχέσεις των δύο χωρών ήταν τεταμένες και στον Τύπο κυκλοφόρησαν φήμες για επερχόμενο ρουμανοβουλγαρικό πόλεμο. Το υπουργικό συμβούλιο της Ρουμανίας αποφάσισε να παρεμποδίσει τις

ιστοριογραφία και η χαρτογραφία του Μακεδονικού Ζητήματος», στο <http://www.imma.edu.gr/imma/history/10.html>.

¹¹⁴ Βακαλόπουλος, *Νεότερη ιστορία, ό.π.*, σ. 229.

¹¹⁵ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1895, αρ. εγγ. 519, Πρεσβεία Βουκουρεστίου Αλεξανδρόπουλος, προς Υπουργείο Εξωτερικών Σκουζέ, Βουκουρέστι 14 Ιουλίου 1895.

¹¹⁶ Νικολαΐδου, *Η ρουμανική προπαγάνδα, ό.π.*, σ.359.

¹¹⁷ Γ. Θ. Λυριτζή, *Η Εθνική Εταιρεία και η δράσις αυτής*, Κοζάνη 1980, σ.17.

ενέργειες των Βουλγάρων στην Μακεδονία, λαμβάνοντας μέτρα, τα οποία απέτρεπαν την οργάνωση κινημάτων στα εδάφη της Ρουμανίας. Γι' αυτό το λόγο, σημειώθηκαν πολλές συλλήψεις Βουλγάρων,¹¹⁸ οι οποίοι περιόδευαν στις ρουμανικές πόλεις για να συγκεντρώσουν πόρους από τους ομοεθνείς τους, με σκοπό να αγοράσουν όπλισμό. Στο Γαλάτσι η ρουμανική αστυνομία κατέσχεσε 500 επαναστατικές βουλγαρικές προκηρύξεις.¹¹⁹ Στην κυβερνητική προσπάθεια συνέδραμε και ο ρουμανικός Τύπος, ο οποίος έκρινε δυσμενέστατα τα σχέδια των Βουλγάρων στην Μακεδονία.¹²⁰

Η άμεση κινητοποίηση της Ρουμανίας έναντι των απειλητικών ενεργειών των Βουλγάρων στη Μακεδονία ήταν επιβεβλημένη λόγω ενός ακόμα παράγοντα, της επανεμφάνισης του σλαβικού κινδύνου στα σύνορά της. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί, ότι το 1894, με την πτώση της κυβέρνησης Σταμπουλώφ, ευνοήθηκε η εξομάλυνση των ρωσοβουλγαρικών διπλωματικών σχέσεων. Η ρωσική διπλωματία τότε προωθούσε μια συμμαχία μεταξύ των σλαβικών βαλκανικών κρατών, υπό την αιγίδα του τσάρου.¹²¹

Έτσι, τον Νοέμβριο του 1895, όταν μία ομάδα Ρώσων στρατιωτών αποβιβάστηκαν στην παραλία της Τούλτσης, προκλήθηκαν ταραχές. Οι ρουμανικές αρχές, οι οποίες βρίσκονταν σε επιφυλακή, επενέβησαν άμεσα και ζήτησαν να εξέλθουν από τον εδαφικό χώρο της Ρουμανίας, επειδή παρέβαιναν τις διεθνείς συνθήκες. Επίσης, η συγκέντρωση ρωσικού στρατού στο Ισμαήλιο προκάλεσε εύλογη ανησυχία στην ρουμανική κυβέρνηση, η οποία θεωρούσε ότι σε περίπτωση έναρξης ένοπλου αγώνα, η Ρωσία ήταν έτοιμη να εισβάλει στην Ρουμανία.¹²²

Η Αυστροουγγαρία, βλέποντας τη Ρωσία να εμπλέκεται δυναμικά στα Βαλκάνια, δεν μπορούσε παρά να αντιδράσει. Έτσι, μέσω των αντιπροσώπων της επιδίωξε να δημιουργήσει μια αντίρροπη δύναμη, προκειμένου να αντιμετωπίσει τη ρωσική επέκταση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, προωθήθηκε και η εξομάλυνση των ελληνορουμανικών διπλωματικών σχέσεων. Μετά τα γεγονότα του 1895 επήλθε πλήρης αντιστροφή των ρουμανικών επιδιώξεων και η Ρουμανία ευνοούσε πια τη

¹¹⁸ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1895, αρ. εγγ. 534, Πρεσβεία Βουκουρεστίου Αλεξανδρόπουλος, προς Σκουζέ, Συνημμένο στο 519.

¹¹⁹ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1895, αρ. εγγ. 519, Πρεσβεία Βουκουρεστίου Αλεξανδρόπουλος, προς Υπουργείο Εξωτερικών Σκουζέ, Βουκουρέστι 14 Ιουλίου 1895.

¹²⁰ *Σκριπ*, 9 Νοεμβρίου 1895.

¹²¹ F. R. Bridge, *The hasburg Monarchy among the Great Powers, 1815-1918*, Νέα Υόρκη 1990, σ. 3.

¹²² Αυτόθι.

δημιουργία της Μεγάλης Ελλάδας έναντι της Μεγάλης Βουλγαρίας.¹²³ Ο κοινός βουλγαρικός κίνδυνος ανάγκασε την Ελλάδα και τη Ρουμανία να έρθουν, το 1896, για ακόμα μια φορά στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.¹²⁴ Επιπλέον, η κρητική εξέγερση και οι σφαγές στα Χανιά συγκίνησαν τη ρουμανική κοινή γνώμη, η οποία έβλεπε με ιδιαίτερη συμπάθεια τους Έλληνες. Η ελληνική κυβέρνηση από την άλλη μεριά βρισκόταν εν μέσω της Κρητικής Επανάστασης και η συνεργασία με την Ρουμανία ήταν πολύτιμη την περίοδο που δημιουργούνταν ένα νέο μέτωπο στα βόρεια σύνορα της. Σε καμία περίπτωση όμως αυτή η εξέλιξη δεν συνεπαγόταν παραίτηση των ρουμανικών βλέψεων για ίδρυση Επισκοπής στη Μακεδονία. Συγκεκριμένα, το Μάιο 1896, ο Ρουμάνος πρόξενος στην Κωνσταντινούπολη, Trandafil Djuvara, υπέβαλε Υπόμνημα στον Σουλτάνο Αβδούλ Χαμίτ, στο οποίο ανέπτυξε τα εξής ζητήματα:

1. ότι δεν υπάρχει κράτος στον κόσμο που να ενδιαφέρεται περισσότερο από την Ρουμανία για την εμπέδωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,
2. ότι οι ρουμανικές αρχές προστάτευαν τους Μουσουλμάνους της Δοβρουτσάς,
3. ότι οι «Ρουμάνοι» της Τουρκίας θα μεταβάλλονταν σε τουρκόφοβους αν υπέπεπταν σε ελληνική, βουλγαρική ή σερβική επίδραση,
4. ότι ήταν αναγκαία η τοποθέτηση ενός ρουμάνου μητροπολίτη υπό την αιγίδα του σουλτάνου, ώστε να προστατευθούν τα ρουμανικά σχολεία από ξένες επιρροές.¹²⁵

Το Νοέμβριο 1896 ο Djuvara ανακοίνωσε στο Βουκουρέστι ότι ο Σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ είχε υποσχεθεί να βελτιώσει τη θέση των Κουτσόβλαχων. Ο Στούρτζα, ακολούθως, ανήγγειλε ότι η Υψηλή Πύλη ενέκρινε την εκλογή Ρουμάνου μητροπολίτη και προχώρησε στην πραξικοπηματική ανακήρυξη του πρώην μητροπολίτη Μεσημβρίας Ανθίμου Γκέτση ως Εξάρχου των Ρουμάνων. Ο Στούρτζα, προτού λάβει την επίσημη απάντηση του Σουλτάνου, προχώρησε στις παραπάνω κινήσεις, έχοντας την πεποίθηση ότι η τουρκική κυβέρνηση θα ήταν υπέρ των ρουμανικών ζητημάτων, αφού είχε πληρώσει αδρά για την εξουδετέρωση τυχόν δυσχερειών.¹²⁶ Στις 18 Νοεμβρίου 1896, οι αντιπρόσωποι των κουτσοβλαχικών κοινοτήτων Γ. Χατζηγώγος από τη Βέρροια, Χ. Γοτζαμάνος από το Βεράτι, Κ.

¹²³ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1896, αρ. εγγ. 882, Πρεσβεία Σόφιας Αργυρόπουλος προς Σκουζέ, Σόφια 30 Αυγούστου 1896.

¹²⁴ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1895, αρ. εγγ. 933, Σκουζές προς Πρεσβεία Σόφιας Αργυρόπουλος, Αθήνα 16 Νοέμβριο 1895.

¹²⁵ Σφέτας, *όπ.π.*, σ.32.

¹²⁶ Αυτόθι.

Ζέγκας από τη Φλώρινα και Ν. Κορνατέσκου από το Κρούσοβο υπέγραψαν πρωτόκολλο με το οποίο αναγνώριζαν τον Άνθιμο ως Έξαρχο των Ρουμάνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Ελλάδα δεν αναγνώρισε το πρωτόκολλο, επειδή, όσοι το υπέγραψαν δεν εκπροσωπούσαν τη βούληση του κουτσοβλαχικού στοιχείου. Στις 20 Νοεμβρίου η ρουμανική κυβέρνηση ανακοίνωσε στον Μεγάλο Βεζίρη την εκλογή του Άνθιμου ως Έξαρχου των Ρουμάνων και ζήτησε την επίσημη αναγνώρισή του με βεράτι. Παράλληλα όμως, ο Άνθιμος τελούσε λειτουργίες στο ρουμανικό παρεκκλήσι του Πέραν.¹²⁷ Στο Βουκουρέστι οι εξελίξεις αυτές ενθουσίασαν το ρουμανικό λαό και η κυβέρνηση ανακοίνωνε περίτρανα την αναγνώριση του Άνθιμου από τον Σουλτάνο. Βέβαια, ο Σουλτάνος ακόμη δεν είχε απαντήσει στα ρουμανικά αιτήματα.¹²⁸ Οι αντιδράσεις του Πατριαρχείου ήταν εντονότερες και εκδηλώθηκαν αρχικά με διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις μπροστά στο ρουμανικό παρεκκλήσι και στη συνέχεια με προειδοποιήσεις προς την Πύλη ότι, αν δεν λάμβανε τα μέτρα της, θα ξεσπούσαν ταραχές.¹²⁹

Τελικά, στα τέλη του 1896, ο Αβδούλ Χαμίτ απάντησε στο ρουμανικό Υπόμνημα ζητώντας, ως αντάλλαγμα για την ικανοποίηση των αιτημάτων τους, να συνάψουν μια πολιτικοστρατιωτική συμμαχία.¹³⁰ Η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρισκόταν σε δύσκολη θέση, καθώς είχε πολλά ανοιχτά μέτωπα, όπως για παράδειγμα η κρητική εξέγερση, η απειλή του ελληνοτουρκικού πολέμου και η κινητικότητα στο Βόσπορο, οπότε φυσιολογικά αναζητούσε συμμαχούς. Το Βουκουρέστι όμως δεν ήταν διατεθειμένο να προβεί σε ένα τόσο σημαντικό βήμα. Το βεράτι, που επιζητούσε η ρουμανική προπαγάνδα δεν εκδόθηκε, όμως ο Άνθιμος συνέχισε να φέρεται ως ο Έξαρχος των Ρουμάνων, χωρίς την συγκατάθεση του Πατριαρχείου. Τα επόμενα χρόνια οι ενέργειες της προπαγάνδας για την αναγνώριση του Άνθιμου συνεχίστηκαν όπως και οι αντιδράσεις του Πατριαρχείου για να την αποτρέψουν. Παράλληλα όμως, η ρουμανική κυβέρνηση, ακολουθώντας την παρότρυνση της Αυστροουγγαρίας, προχώρησε στην αποκατάσταση των σχέσεων της με την Ελλάδα.

¹²⁷ Peyfuss, *όπ.π.*, σ. 69.

¹²⁸ Νικολαΐδου, *Ξένες προπαγάνδες*, *όπ.π.*, σ. 167.

¹²⁹ Peyfuss, *όπ.π.*, σ. 70.

¹³⁰ Σφέτας, *όπ.π.*, σ. 32.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΥΡΙΑΚΗΣ ΦΙΛΙΑΣ (1896-1902)

2.1. Η αποκατάσταση των ελληνορουμανικών διπλωματικών σχέσεων ως εξισορρόπηση του σλαβικού κινδύνου

Τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν, στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, αποτέλεσαν τις βάσεις πάνω στις οποίες οικοδομήθηκε η νέα προσέγγιση Ελλάδας και Ρουμανίας. Οι εξελίξεις στην Τουρκία (κατ' ουσίαν το πογκρόμ κατά των Αρμενίων), στην Κρήτη και στην Μακεδονία οδήγησαν στη ραγδαία μεταστροφή της διεθνούς πολιτικής σκηνής.¹³¹ Οι βαλκανικές χώρες επιθυμούσαν να αυξήσουν την επιρροή τους στη Μακεδονία, αρχικά μέσω της εκπαίδευσης, εν αναμονή μιας νέας κρίσης του Ανατολικού ζητήματος, κατά τη διάρκεια της οποίας θα προχωρούσαν σε εδαφικές διεκδικήσεις. Οι ευρωπαϊκές χώρες από την άλλη ενεπλάκησαν σε έναν αγώνα υπερίσχυσης και επιβουλής των άλλων χωρών.

Η επιθυμία της Ρωσίας, μετά το Συνέδριο του Βερολίνου, να αυξήσει την επιρροή της στη Βουλγαρία εκφράστηκε με έντονες παρεμβάσεις στα εσωτερικά της ζητήματα. Το γεγονός αυτό προκάλεσε, το 1887, την διακοπή των σχέσεων των δύο χωρών. Μετά τον θάνατο του τσάρου Αλέξανδρου Γ΄, το 1894, όμως και την πτώση της κυβέρνησης Σταμπουλόφ στη Βουλγαρία δημιουργήθηκαν ευνοϊκές συνθήκες όχι μόνο για ανανέωση, αλλά και για ταχεία βελτίωση των διμερών σχέσεων.¹³² Στις 2 Φεβρουαρίου 1896 ο διάδοχος του θρόνου πρίγκιπας Βόρις μεταβαπτίστηκε Ορθόδοξος, ενώ ο Φερδινάνδος, που παρέμεινε Καθολικός, αναγνωρίστηκε ως ηγεμόνας της Βουλγαρίας από τη Ρωσία, την Υψηλή Πύλη, την Ελλάδα και τις υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις. Έτσι οι ρωσοβουλγαρικές διπλωματικές σχέσεις αποκαταστάθηκαν.¹³³

Παράλληλα, με την ταχεία βελτίωση των ρωσοβουλγαρικών σχέσεων, η ρωσική διπλωματία έκανε βήματα για την σύναψη μιας συμμαχίας μεταξύ των σλαβικών

¹³¹ Λ. Λούβη, «Το Εθνικό ζήτημα «Σλαβικός κίνδυνος και ελληνική εξωτερική πολιτική», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 5, Αθήνα 2003, 41.

¹³² Κ. V. Merjanski, *The secret Serbian Bulgarian treaty of alliance of 1904 and the Russian policy in the Balkans before the Bosnian crisis*. (Μεταπτυχιακή εργασία), Βουλγαρία 2007, σσ. 5-8

¹³³ Σ. Σφέτας, *Ελληνοβουλγαρικές αναταράξεις 1880-1908 : ανάμεσα στη ρητορική της διμερούς συνεργασίας και στην πρακτική των εθνικών ανταγωνισμών*, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 219.

βαλκανικών κρατών.¹³⁴ Μια σερβοβουλγαρική συμμαχία βέβαια αποτελούσε ένα δύσκολο εγχείρημα, εξαιτίας των αντικρουόμενων συμφερόντων των δύο χωρών στην περιοχή της Μακεδονίας, η οποία ήταν ακόμη υπό οθωμανική κυριαρχία. Κύρια επιδίωξη της Βουλγαρίας ήταν η διείσδυση στη Μακεδονία, όχι μόνο μέσω μιας εκπαιδευτικής και εκκλησιαστικής πολιτικής, αλλά και μέσω της επαναστατικής δράσης. Σε αντίθεση με τον Σταμπουλόφ ο οποίος ήταν εναντίον κάθε επαναστατικής κίνησης στη Μακεδονία και επιδείνωσης των βουλγαροτουρκικών σχέσεων, ο Στολϊώφ δεν ήταν αρνητικός στη δράση των βουλγαρομακεδονικών κοιμιτάτων, εφόσον αυτά τελούσαν υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης.¹³⁵ Η επίσκεψη του Φερδινάνδου στο Βελιγράδι σηματοδότησε μια νέα αρχή στις σχέσεις μεταξύ Σερβίας και Βουλγαρίας. Στις 10 Μαΐου 1896 μια ειδική αμαξοστοιχία έφτασε στη Σόφια, στην οποία επέβαινε αντιπροσωπεία χιλίων Σέρβων πολιτικών, επιστημόνων, δημοσιογράφων, κληρικών και άλλων σημαντικών προσώπων, οι οποίοι θα παρευρίσκονταν σε σερβοβουλγαρική γιορτή. Παράλληλα, μια μεγάλη εκστρατεία είχε οργανωθεί από τις σερβικές και βουλγαρικές εφημερίδες με σκοπό να τονιστεί η φιλία μεταξύ των δύο αυτών «αδελφικών σλαβικών εθνών». Κατά τη διάρκεια αυτής της εκστρατείας, το πρόσωπο του τσάρου παρουσιαζόταν ως ο εγγυητής την νέας προσέγγισης.¹³⁶

Παράλληλα με τις παραπάνω διεργασίες, έγιναν προσπάθειες να βελτιωθούν οι σχέσεις και με την Ελλάδα. Η ελληνική κυβέρνηση Δηλιγιάννη, μετά την αναγνώριση του Φερδινάνδου, δεν είχε πλέον λόγους να μην ικανοποιήσει το πάγιο αίτημα της Βουλγαρίας για την αποστολή Βούλγαρου διπλωματικού πράκτορα στην Αθήνα. Στην Κωνσταντινούπολη ο Βούλγαρος διπλωματικός πράκτορας, Πέταρ Δημητρώφ, ενημερώθηκε από τον Μαυροκορδάτο για την συναίνεση της Αθήνας να δεχθεί Βούλγαρο διπλωμάτη. Ο Δημητρώφ διορίστηκε στην Αθήνα, λόγω της διπλωματικής του εμπειρίας σε βαλκανικά θέματα. Μετέβη στην Αθήνα το Δεκέμβριο του 1896 και επέδωσε τα διαπιστευτήριά του στον υπουργό Εξωτερικών Αλέξανδρο Σκουζέ.¹³⁷

Η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων Ρωσίας – Βουλγαρίας προκάλεσε τη δυναμική κινητοποίηση της Αυστροουγγαρίας. Ο υπουργός Εξωτερικών της

¹³⁴ Bridge, *όπ.π.*, σ. 13.

¹³⁵ Σφέτας, *Ελληνοβουλγαρικές αναταράξεις, όπ.π.*, σ. 219.

¹³⁶ Merjanski, *όπ.π.*, σσ.11-15.

¹³⁷ Σφέτας, *Ελληνοβουλγαρικές αναταράξεις, όπ.π.*, σ. 236.

Αυστρίας, Agenor Goluchowski¹³⁸, επιδίωξε τότε να δημιουργήσει ένα αντίβαρο στο αναπτυσσόμενο σλαβικό μπλοκ προωθώντας την προσέγγιση Ρουμανίας¹³⁹ και Ελλάδας. Οι προσπάθειες του Goluchowski ανταμείφθηκαν τον Ιούλιο 1896, όταν επήλθε η εξομάλυνση των ελληνορουμανικών σχέσεων, παρόλο που η Ρουμανία συνέχιζε την κλιμάκωση των προκλητικών ενεργειών της τόσο στην περιοχή της Μακεδονίας όσο και στο εσωτερικό της χώρας, ενώ η Ελλάδα από την άλλη μεριά παρέμενε αμετακίνητη στις απόψεις της σχετικά με το ζήτημα της κληρονομιάς του Ζάππα και του διορισμού του Ρουμάνου επισκόπου.¹⁴⁰

Η Ρουμανία προχώρησε σε προσωρινή υποχώρηση των βλέψεών της, ή έτσι άφησε να εννοηθεί με τις πράξεις της, προκειμένου να αποκατασταθούν οι διπλωματικές σχέσεις με την Ελλάδα και να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις της Αυστροουγγαρίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι η Ρουμανία είχε στηρίξει πολλές ελπίδες στην Αυστροουγγαρία προκειμένου να διευθετηθεί το Κουτσοβλαχικό Ζήτημα, σύμφωνα με τις επιδιώξεις της.¹⁴¹

Απτά δείγματα της ρουμανικής μεταστροφής άρχισαν να διαφαίνονται με την κατάργηση του ρουμανικού προξενείου στο Μοναστήρι. Στον τελευταίο προϋπολογισμό της ρουμανικής κυβέρνησης απουσίαζαν τα κονδύλια για το ρουμανικό προξενείο, πράγμα που σήμαινε την κατάργηση του εκεί προξενείου.¹⁴² Οι ελληνικές εφημερίδες θριαμβολογούσαν για την παραπάνω εξέλιξη και εξέφραζαν την ελπίδα ότι το έργο του Μαργαρίτη θα στερούνταν της επίσημης ρουμανικής στήριξης, γεγονός που θα σηματοδοτούσε τη μελλοντική ολοσχερή εξάλειψη της

¹³⁸ Ο Agenor Goluchowski γεννήθηκε στις 8.2.1812. Ανήκε στη συντηρητική παράταξη και υπήρξε μέλος του Κοινοβουλίου της Αυστρίας, Υπουργός Εσωτερικών και Εξωτερικών της Αυστρίας καθώς και κυβερνήτης της Γαλικίας. Ο αυτοκράτορας Φραγκίσκος Ιωσήφ επέλεξε τον Golucowski για σύμβουλό του.

¹³⁹ Η Ρουμανία, το 1883, είχε συνάψει με την Αυστροουγγαρία και την Γερμανία μυστική αμυντική συνθήκη, η οποία προέβλεπε ότι σε περίπτωση επίθεσης της Ρωσίας εναντίον της Ρουμανίας, οι δύο χώρες θα της παρείχαν στρατιωτική υποστήριξη. Η συνθήκη κρατήθηκε μυστική επειδή απόρροια της ήταν η παραίτηση της Ρουμανίας από την διεκδίκηση της Τρανσυλβανίας, του Βανάτου και της Βουκοβίνας. (Σφέτας, *Το ιστορικό πλαίσιο, όπ.π.*, σ.131.)

¹⁴⁰ Bridge, *όπ.π.*, σ.220.

¹⁴¹ *Παλιγγενεσία*, 26 Ιουνίου 1896.

¹⁴² Ο Ρουμάνος πρόξενος έστειλε, στις αρχές 1895, στο Βουκουρέστι μια αντιπροσωπία για να αποσπάσει κάποια χρηματική επιχορήγηση για τα ρουμανικά σχολεία και με έμμεσο τρόπο να εξοβελίσει τον Μαργαρίτη από την ηγεσία της προπαγάνδας. Η αντιπροσωπία δεν κατάφερε να αποσπάσει καμία επιχορήγηση, για αυτό το λόγο μετέβησαν ο ιατρός Δ. Χρίστοβιτς και Φ. Αποστολέσκου και ζήτησαν συνάντηση με τον πρωθυπουργό προκειμένου να του παρουσιάσουν τις αυξημένες ανάγκες των σχολείων στη Μακεδονία και να ζητήσουν αποσταλεί οικονομική στήριξη. Ο Στούρτζα δεν τους δέχτηκε και παραλίγο να απελαθούν. Αντίθετα, στον Μαργαρίτη στάλθηκαν 24.000 φράγκα από το βασιλιά Κάρολο. Μετά από αυτό το περιστατικό ο Ρουμάνος πρόξενος ανακλήθηκε. *ΙΜΜΑ, ΚΕΜΙΤ, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1896, αρ. εγγ. 84, Πρεσβεία Βουκουρεστίου Αργυρόπουλος προς Σκουζέ, Βουκουρέστι 26 Φεβρουαρίου 1896.

προπαγάνδας.¹⁴³

«*Η κατάργηση του προξενείου στο κατεζοχήν κέντρο της Μακεδονίας αποδεικνύει ότι οι ρουμανικές αξιώσεις άρχισαν να περιορίζονται σχετικά με το Μακεδονικό Ζήτημα. Η υποχώρηση αυτή επιδίωκε να πείσει την Ελλάδα ότι η Ρουμανία είναι σύμμαχος της. Η τελευταία τροπή της σερβικής πολιτικής και οι αξιώσεις της στην Μακεδονία επέβαλε την ενεργητικότερη συμμαχία των χωρών ενάντια στον σλαβισμό.*»¹⁴⁴

Επίσης και στην υπόθεση που αποτέλεσε την κινητήρια δύναμη για την διακοπή των σχέσεων Ελλάδας και Ρουμανίας διαφαίνονταν εξελίξεις. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο της *Παλιγγενεσίας*:

«*Στην επίτευξη του στόχου συνέβαλε και η τροπή που έλαβε το ζήτημα Ζάππα, το οποίο αποτέλεσε και την αφορμή για την διακοπή των διπλωματικών σχέσεων.*»¹⁴⁵

Δεδομένου ότι η Ρουμανία προετίθετο να προβεί σε παραχωρήσεις, έπειτα από την αυστριακή παρότρυνση, στην Ελλάδα διεξήχθη μία δίκη προκειμένου να διευκρινισθούν οι κληρονόμοι της περιουσίας του Κωνσταντίνου Ζάππα. Η απόφαση των ελληνικών δικαστηρίων όριζε ότι:

1. Η ελληνική κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να εκτελέσει κατά γράμμα τους όρους της διαθήκης.
2. Η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να καταβάλει 300 λίρες ετησίως στις οικογένειες Σούτση και Καραγιάννη, με τον όρο να παραιτηθούν από πάσης δικαστικής απαίτησης από την κληρονομιά.
3. Η Ζάππειος επιτροπή θα αποτελούταν από πέντε μέλη, στα οποία θα συμπεριλαμβάνονταν ο Απόστολος και Χρήστος Ζάππας.¹⁴⁶

Οι αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων θα εκτελούνταν όταν το ρουμανικό Εφετείο έβγαζε την ετυμηγορία του, σχετικά με την αναγνώριση της Επιτροπής Ολυμπίων και Κληροδοτημάτων.¹⁴⁷ Το Εφετείο όμως, έπειτα από τέσσερις μήνες, απεφάνθη υπέρ του ρουμανικού κράτους και δεν αναγνώρισε την νομική υπόσταση

¹⁴³ *Παλιγγενεσία*, 26 Ιουνίου 1896.

¹⁴⁴ *Εστία*, 12 Ιουλίου 1896.

¹⁴⁵ *Παλιγγενεσία*, 26 Ιουνίου 1896.

¹⁴⁶ *Φωνή της Ηπείρου*, 12 Ιουλίου 1896.

¹⁴⁷ Σύμφωνα με την *Ίρις των Λαών της Ανατολής*, η απόφαση ήταν αποτέλεσμα των ενεργειών του Έλληνα πρωθυπουργού, ο οποίος κατάφερε να συμβιβάσει την υπόθεση με τους ανιψιούς του αποθανόντος *Η Ίρις των Λαών της Ανατολής*, 6 Νοεμβρίου 1896.

της Επιτροπής Ολυμπίων και Κληροδοτημάτων και η δίκη θα συνεχιζόταν στο Ακυρωτικό Δικαστήριο.¹⁴⁸

Μολαταύτα, ο σημαντικότερος παράγοντας για την βελτίωση των ελληνορουμανικών σχέσεων ήταν η μεσολάβηση της Αυστροουγγαρίας. Πλήθος δημοσιευμάτων στον ελληνικό και ξένο Τύπο επεσήμαναν την εμπλοκή της Αυστροουγγαρίας.¹⁴⁹

*«Οι σχέσεις Ελλάδας και Ρουμανίας επιτεύχθηκαν χάριν της φιλικής παρέμβασης της Αυστροουγγαρίας. Τα δύο κράτη μπορούν να αποτελέσουν ισχυρό πρόχωμα στις αντιτιθέμενες βαλκανικές ροπές. Την ικανοποίηση του για την περάτωση της ελληνορουμανικής έριδας ο αυτοκράτορας Φραγκίσκος Ιωσήφ θα δείξει με την επίσκεψη του στην ρουμανική αυλή. Ο ρωσικός Τύπος ανέγραφε για την ελληνορουμανική συνεννόηση ότι ήταν αποτέλεσμα της μεσολάβησης της Αυστροουγγαρίας, η οποία συνεννόηση δημιουργήθηκε ως αντιστάθμισμα στο σλαβικό βαλκανικό σύνδεσμο Βουλγάρων, Σέρβων και Μαυροβουνίων».*¹⁵⁰

Μετά την αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων Ελλάδας και Ρουμανίας ορίστηκαν και τα πρόσωπα τα οποία θα αντιπροσώπευαν τις δύο χώρες. Η μεν ρουμανική κυβέρνηση διόρισε αντιπρόσωπό της στην Αθήνα τον πρέσβη στο Βέλγιο, Beghescu, η δε ελληνική κυβέρνηση επιφόρτισε τον πρέσβη στο Βερολίνο, Κ. Ραγκαβή. Αφού επέδωσαν τα διαπιστευτήρια τους οι δύο διπλωματικοί αντιπρόσωποι, ξεκίνησαν συζητήσεις για τη σύνταξη μιας προξενικής και εμπορικής Σύμβασης. Η ελληνική αντιπροσωπεία δήλωνε ιδιαίτερα αισιόδοξη για την υπογραφή της Σύμβασης. Γρήγορα όμως οι ελπίδες για άμεση υπογραφή της εξανεμίστηκαν, καθώς στην Ρουμανία οι πολιτικοί κύκλοι και η κοινή γνώμη αρνούσαν να δεχτούν την εξομάλυνση των σχέσεων της χώρας με την Ελλάδα.¹⁵¹

Τα αιτήματα της ελληνικής πλευράς για αναγνώριση των ελληνικών κοινοτήτων και εκκλησιών ως νομικών προσώπων θεωρήθηκαν αντίθετα προς τα ρουμανικά συμφέροντα. Ενδεικτικό είναι το άρθρο της *Τρις των Λαών της Ανατολής* στις 15 Οκτωβρίου 1896.

«Αποκαλεί προδότην τον κ. πρωθυπουργόν διότι παραδέχθη τας αιτήσεις της Ελλάδος και τον καθιστώσιν υπεύθυνον δια τας επιβλαβείς και

¹⁴⁸ Αυτόθι.

¹⁴⁹ *Φωνή της Ηπείρου*, 18 Ιουνίου 1896, *Νεολόγος*, 1 Ιουλίου 1896.

¹⁵⁰ *Παλιγγενεσία*, 10 Ιουλίου 1896.

¹⁵¹ *Εστία*, 5 Ιουλίου 1896.

καταστρεπτικώς συνεπειάς ας θα συνεπιφέρη η προξενική μετά της Ελλάδος σύμβασις, ήτις μόνο τους Έλληνας θα ωφελήση ουδόλως δε τη Ρουμανίαν, ήτις ουδένα Ρωμόνον έχει εν Ελλάδα.»¹⁵²

Στη συνεδρίαση στη ρουμανική Βουλή για την ψήφιση της ελληνορουμανικής Σύμβασης, τον Οκτώβριο 1896, η αντιπολίτευση τήρησε αρνητική στάση με αποτέλεσμα να καταψηφιστεί η Σύμβαση.¹⁵³ Το Υπουργικό Συμβούλιο, προκειμένου να υπογράψει τη Σύμβαση, έπρεπε αρχικά να προχωρήσει σε τροποποίηση του Συντάγματος, επειδή, σύμφωνα με το 7ο άρθρο, αναγνωρίζονταν ως νομικά πρόσωπα μόνο Ρουμάνοι και μόνο αυτοί είχαν το δικαίωμα κατοχής περιουσιών. Σε μια τέτοια περίπτωση η κυβέρνηση θα βρισκόταν αντιμέτωπη με τον ρουμανικό λαό. Η υπογραφή της Σύμβασης ακυρώθηκε. Υπήρξε έντονη φημολογία για επιδείνωση των σχέσεων Ελλάδας και Ρουμανίας εξαιτίας της δυσκολίας υπογραφής της σχετικής Σύμβασης. Οι φήμες ενισχύθηκαν, όταν ο Έλληνας πρόξενος Κ. Ραγκαβής επέστρεψε στη θέση του στο Βερολίνο. Ο ίδιος διέψευσε τις φήμες, δηλώνοντας ότι θα επέστρεφε για την υπογραφή της Σύμβασης, η οποία θα ρύθμιζε τις σχέσεις των δύο χωρών και θα προστάτευε τόσο τα ελληνικά όσο και τα ρουμανικά συμφέροντα. Χρή προξένου από το νέο έτος είχε αναλάβει ο επιτετραμμένος της διπλωματικής αποστολής Ι. Αλεξανδρόπουλος.¹⁵⁴

Το αρνητικό κλίμα που δημιουργήθηκε ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ρουμανία, κατά τη διάρκεια των συζητήσεων σχετικά με την Σύμβαση, ανατράπηκε εξαιτίας των γεγονότων στην Κρήτη. Μετά την παραίτηση του κυβερνήτη της Κρήτης, Καραθεοδωρή πασά, ιδρύθηκε στην Αθήνα η Εθνική Εταιρεία¹⁵⁵ η οποία ευνοούσε την αυτονομία του νησιού. Οι Κρητικοί ήλπιζαν να μπορέσουν να επωφεληθούν από τις σφαγές των Αρμενίων, που ξεκίνησαν στις αρχές του καλοκαιριού του 1895. Η μετατροπή της Εθνικής Εταιρείας σε επαναστατική συνέλευση, η επέκταση των δραστηριοτήτων της στην Μακεδονία και στην Ήπειρο καθώς και οι επιθέσεις εναντίων Τούρκων επέφεραν την βίαια αντίδραση των

¹⁵² *Η Τρις των Λαών της Ανατολής*, 15 Οκτωβρίου 1896.

¹⁵³ *Η Τρις των Λαών της Ανατολής*, 12 Δεκεμβρίου 1896.

¹⁵⁴ *Η Τρις των Λαών της Ανατολής*, 31 Δεκεμβρίου 1896, 4 Ιανουαρίου 1896.

¹⁵⁵ Η Εθνική Εταιρεία ήταν μια ελληνική μυστική οργάνωση που συστήθηκε στην Αθήνα στις 12 Νοεμβρίου 1894 από ομάδα αξιωματικών, διανοουμένων, δημοσιογράφων κλπ. με σαφή εθνικιστικό χαρακτήρα. Η οργάνωση της είχε στρατιωτική δομή και διοικείτο από το ανώτατο συμβούλιο, το οποίο αποκαλούσαν Ανώτατη Αρχή. Σκοπός της ήταν η απελευθέρωση των αλύτρωτων Ελλήνων που βρίσκονταν υπό οθωμανικό ζυγό. Μολονότι τα μέλη της διαπνέονταν από άδολο πατριωτισμό παρέσυραν την χώρα σε μια πολιτική, η οποία αποδείχθηκε καταστροφική. (Λούβη, ό.π., σ.41, Ε. Ι. Ρούκουνα, *Διπλωματική Ιστορία 19ος αιώνας*, Αθήνα 1977, σ. 152)

Τούρκων. Οι σφαγές που έλαβαν χώρα εναντίον των κατοίκων των Χανίων έγιναν γνωστές στο ευρωπαϊκό χώρο και προκάλεσαν το ενδιαφέρον και την συμπάθεια προς του Κρητικούς.¹⁵⁶ Στην Ρουμανία δε ο Τύπος έβριθε από άρθρα συμπαραστάσης προς τον ελληνικό λαό. Τα μισελληνικά σχόλια των τελευταίων ετών είχαν δώσει τη θέση τους σε επαίνους για τον ηρωισμό των Κρητικών και των Ελλήνων της Ρουμανίας, οι οποίοι ετοιμάζονταν να μεταβούν στο κέντρο των γεγονότων για να παρέχουν τη βοήθεια τους.¹⁵⁷ Έλληνες εθελοντές διηγούνταν την αποδοχή που είχε στη Ρουμανία η είδηση του ελληνικού αγώνα:

«Πάρα πολύ ενθουσιωδώς ήκουσε ο εν Ρουμανία ελληνισμός τον αγώνα μας. Όλοι είνε διατεθειμένοι να προβούν εις πάσαν θυσίαν [...] Και οι Ρουμάνοι συνεμερίσθησαν τον αγώνα μας, προ πάντων δε ο στρατός. Όταν εφεύγομεν ο στρατός μας παρέσχεν όλας τας ευκολίας. Φαντασθήτε αφού είχαν διατάξη εις Γαλάτσιον και Βράϊλαν και αυτούς τους στρατιώτας να μετακομίζουν τα πράγματά μας. Πολύ ενθουσιασμένοι και αυτοί και πολύ συμπαθούντες υπέρ ημών. [...]»¹⁵⁸

Υπό τη σκιά των παραπάνω γεγονότων, το ρουμανικό Κοινοβούλιο αποφάσισε να προχωρήσει σε τροποποίηση του 7ου άρθρου του Συντάγματος, το οποίο αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα στην υπογραφή της ελληνορουμανικής Σύμβασης.¹⁵⁹

Την ίδια περίοδο, το Κρητικό ζήτημα εξελισσόταν ραγδαία. Η Τουρκία ήταν αποφασισμένη να ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς της με την Ελλάδα, γι' αυτό και ξεκίνησε προετοιμασίες για ένα πόλεμο. Στην Ελλάδα ο πολεμικός πυρετός ανέβαινε συνεχώς με τις αφίξεις Ελλήνων με σκοπό να καταταγούν στο στρατό. Έντονη ανησυχία προκαλούσε στις Δυνάμεις, η συγκέντρωση ελληνικών ένοπλων δυνάμεων στα μακεδονοθεσσαλικά σύνορα, διότι ελλόχευε ο κίνδυνος επέμβασης των Σλάβων σε μια ενδεχόμενη ελληνοτουρκική σύρραξη με σκοπό την κατάληψη μακεδονικών εδαφών.¹⁶⁰ Η Αυστροουγγαρία θέλησε να επιπλήξει την Ελλάδα που ενίσχυε την συγκέντρωση ένοπλων σωμάτων στα σύνορα. Ο Δηλιγιάννης αρνήθηκε τις κατηγορίες και ισχυρίστηκε ότι οι οπλισμένες ομάδες ήταν Μακεδόνες που

¹⁵⁶ Dakin, *όπ.π.*, σσ.229-230.

¹⁵⁷ *Η Ήρις των Λαών της Ανατολής*, 6 Φεβρουαρίου 1897.

¹⁵⁸ *Εμπρός*, 22 Μαρτίου 1897.

¹⁵⁹ *Η Ήρις των Λαών της Ανατολής*, 23 Ιανουαρίου 1897.

¹⁶⁰ Dakin, *όπ.π.*, σσ.233-234.

επέστρεφαν στην πατρίδα τους.¹⁶¹

Η Βουλγαρία με την Σερβία προέβησαν σε συζητήσεις σχετικά με την στάση που έπρεπε να κρατήσουν οι δύο χώρες σε περίπτωση έκρηξης ενός ελληνοτουρκικού πολέμου. Ο Βούλγαρος πρωθυπουργός, Κ. Στοϊλωφ εκτιμούσε ότι η Βουλγαρία έπρεπε να καταλήξει σε συμφωνία με την Σερβία, αποκλείοντας την Ελλάδα, προκειμένου να εξαλείψει τον κίνδυνο σερβικής μονομερούς δράσης εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στα μέσα Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε συνάντηση στη Σόφια ανάμεσα στο βασιλιά της Σερβίας Αλέξανδρο Ομπρένοβιτς, τον Σέρβο πρωθυπουργό, Τ. Σίμιτς, τον βασιλιά της Βουλγαρίας Φερδινάνδο και τον Στοϊλωφ.¹⁶²

Στις 19 Φεβρουαρίου 1897 η Βουλγαρία υπέγραψε μια μυστική συνθήκη με την Σερβία, η οποία προέβλεπε την συνεργασία των δύο χωρών εναντίον της ελληνικής και αυστριακής επιρροής στη Μακεδονία.¹⁶³ Σε περίπτωση ελληνοτουρκικού πολέμου, οι δύο χώρες έπρεπε να έρθουν σε συνεννόηση προτού αναλάβουν ενεργό δράση και προχωρήσουν σε διανομή της Μακεδονίας σε σφαίρες επιρροής.¹⁶⁴ Η συγκυριακή αυτή στάση της Βουλγαρίας απέναντι στο Μακεδονικό ζήτημα δεν σήμαινε την εγκατάλειψη της παραδοσιακής πολιτικής της, αντίθετα η Σόφια επιθυμούσε να εξαλείψει τον κίνδυνο μονομερούς σερβικής στρατιωτικής δράσης στη Μακεδονία. Εξάλλου, σημαντικότατο ρόλο στην ανακίνηση του Ανατολικού ζητήματος έπαιζε η Αυστρία. Αν η τελευταία επιχειρούσε να καταλάβει τη Μακεδονία, η Σερβία θα εμπλεκόταν σε πολεμικές επιχειρήσεις. Προκειμένου, λοιπόν, η Ρωσία να αποφύγει μια τέτοια εξέλιξη, υπέγραψε τον Απρίλιο του 1897 με την Αυστροουγγαρία συμφωνία για τη διατήρηση του status quo.¹⁶⁵

Κατά τον τελευταίο προ του ελληνοτουρκικού πολέμου μήνα και ενώ η Ελλάδα βρισκόταν σε πολεμικό αναβρασμό, η κυβέρνηση Δηλιγιάννη προσπάθησε να εμπλέξει ανεπιτυχώς την Βουλγαρία στον επικείμενο πόλεμο παρουσιάζοντας διαλλακτικότητα στο ζήτημα της Μακεδονίας. Όμως η κωλυσιεργία της βουλγαρικής πολιτικής απέναντι στις προτάσεις της Ελλάδας έφερε την τελευταία στο σημείο να

¹⁶¹ Πρεσβεία Αυστροουγγαρίας στην Αθήνα προς Υπουργείο Εξωτερικών της Αυστροουγγαρίας, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1901, στη συλλογή των αυστριακών εγγράφων, *Austro-Hungarian documents relating to the Macedonian struggle, 1896-1912*, (edit. F. R. Bridge), Θεσσαλονίκη 1976, σσ. 83-84.

¹⁶² Σφέτας, *Αναταράξεις, όπ.π.*, σσ.245-247.

¹⁶³ Bridge, *όπ.π.*, σ.220.

¹⁶⁴ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1900, αρ. εγ. 575, Πρεσβεία Σόφιας Ζαλοκώστας προς Υπουργείο Εξωτερικών Α. Ρωμανό, Σόφια 15 Δεκεμβρίου 1900.

¹⁶⁵ Σφέτας, *Αναταράξεις, όπ.π.*, σσ. 248-249.

αντιμετωπίζει τον τουρκικό στρατό, χωρίς τη συμπαράσταση των βαλκανικών χωρών.¹⁶⁶ Αντίθετα, η Υψηλή Πύλη είχε αποσπάσει από τη Βουλγαρία, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο την υπόσχεση ότι θα τηρούσαν αυστηρή ουδετερότητα.¹⁶⁷ Βέβαια, όταν ο Σουλτάνος απαίτησε από τη Βουλγαρία την διακοπή των σχέσεων της με την Ελλάδα, ο Στοϊλωφ εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία προκειμένου να ζητήσει, για ακόμα μία φορά¹⁶⁸, την παραχώρηση νέων βερατιών για Βούλγαρους επισκόπους στη Μακεδονία και την ίδρυση εμπορικών πρακτορείων στα Σκόπια, στη Θεσσαλονίκη και το Μοναστήρι ως αντάλλαγμα της ουδετερότητάς της. Τοιουτοτρόπως έπραξε και η Σερβία, διεκδικώντας την λειτουργία σχολείων στα βιλαέτια Μοναστηρίου, Θεσσαλονίκης και Κοσόβου, καθώς και την εκδίωξη του Έλληνα μητροπολίτη Αμβροσίου από τα Σκόπια και την τοποθέτηση Σέρβου στη θέση του.¹⁶⁹

Συζητήσεις έγιναν και μεταξύ Τουρκίας και Ρουμανίας την άνοιξη του 1897. Η Πύλη ήταν διατεθειμένη να αναγνωρίσει τον μητροπολίτη Άνθιμο ως Έξαρχο των Ρουμάνων σε περίπτωση που η Ρουμανία αποδεχόταν την πρόταση για σύναψη στρατιωτικής συμμαχίας. Η ρουμανική κυβέρνηση, μολονότι απέκρουε την τουρκική πρόταση, συνέχιζε τα διαβήματα προς την Πύλη. Η Ρωσία, από την άλλη μεριά, επεσήμανε ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν επέτρεπε την εγκατάσταση δύο Επισκόπων στην ίδια πόλη. Ωστόσο, ο Σουλτάνος διαβεβαίωνε τη Ρουμανία ότι σε περίπτωση σύναψης στρατιωτικής συμμαχίας, ο Άνθιμος θα αναγνωριζόταν άμεσα.¹⁷⁰

Την ίδια περίοδο, τα νέα από το μέτωπο που κατέφθασαν, κάθε άλλο παρά ικανοποιητικά ήταν για την ελληνική πολιτική ηγεσία, καθώς τα ελληνικά στρατεύματα υποχώρησαν και οι Τούρκοι έφτασαν μέχρι την Λάρισα. Για την πανωλεθρία που υπέστη η Ελλάδα κατηγορήθηκε για αμέλεια ο ίδιος ο βασιλιάς. Η νέα κυβέρνηση που τοποθετήθηκε εκτάκτως στην Αθήνα με σκοπό να δώσει λύση στα μεγαλύτερα προβλήματα που ελλόχευαν, δεδομένου ότι ο ελληνικός στρατός είχε υποχωρήσει και οι Τούρκοι μπορούσαν να φτάσουν μέχρι την Αθήνα, ζήτησε την

¹⁶⁶ Πρεσβεία Αυστροουγγαρίας στην Αθήνα προς Υπουργείο Εξωτερικών της Αυστροουγγαρίας, Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 1902, στη συλλογή των αυστριακών εγγράφων, *Austro-Hungarian documents* όπ.π., σ.98.

¹⁶⁷ Dakin, όπ.π., σ.233.

¹⁶⁸ Προσπάθειες την Εξαρχίας για έκδοση βερατιών έγιναν αντιληπτές από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και τον Νοέμβριο του 1896. Ο Πατριάρχης συνομίλησε με τον Τούρκο υπουργό Στρατιωτικών, Ρισά-πασά, ο οποίος τον καθησύχασε. Βέβαια, ο Πατριάρχης διατήρησε τις επιφυλάξεις του διότι η πορεία της Εξαρχίας τα τελευταία τρία χρόνια ήταν ανοδική. *Η Τρις των Λαών της Ανατολής*, 23 Νοεμβρίου 1896.

¹⁶⁹ Z. Popov, *Bălgarskijat nacionalen vāpros v balgaro-rumānskite otnošenija 1878-1902*, Σόφια 1994, σσ. 159-160.

¹⁷⁰ Peyfuss, όπ.π., σ.71.

μεσολάβηση των Δυνάμεων. Στις 20 Μαΐου 1897 υπογράφηκε η ανακωχή και οι διαπραγματεύσεις για την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης ξεκίνησαν αμέσως και, όπως διαφαινόταν, η Ελλάδα θα έπρεπε να αποδεχθεί εξευτελιστικούς όρους.¹⁷¹

Παράλληλα, η Υψηλή Πύλη αποφάσισε να τηρήσει τις υποσχέσεις που έδωσε στη Βουλγαρία και να εκδώσει τρία βεράτια για Βούλγαρους επισκόπους στο Μοναστήρι, στη Στρώμνιτσα και στη Δίβρα καθώς και να χορηγήσει άδεια λειτουργίας εμπορικών οίκων στις περιοχές που είχαν ζητηθεί.¹⁷² Όπως αποδείχτηκε, λοιπόν, ο διπλωματικός ελιγμός της Βουλγαρίας να προσεγγίσει την Σερβία απέβη ευνοϊκός για τα συμφέροντα της στο ζήτημα των βερατιών. Όμως, γρήγορα προέκυψε μια έντονη σερβοβουλγαρική διένεξη εξαιτίας των υπονομευόμενων συμφερόντων της Εξαρχίας στην περιοχή των Σκοπίων, μετά το διορισμό του Σέρβου τοποτηρητή Φιρμιλιανού Ντράζιτς. Μολονότι η σερβοβουλγαρική συμμαχία υπήρξε συγκυριακή, η νέα εξέλιξη την καθιστούσε κενό γράμμα. Γι' αυτό το λόγο, η Βουλγαρία ξεκίνησε ένα διπλωματικό αγώνα ακύρωσης της τοποθέτησης του Σέρβου ιερωμένου στη μητρόπολη Σκοπίων. Στο πλαίσιο αυτού του αγώνα ανακίνησε το ζήτημα της ελληνοβουλγαρικής προσέγγισης.¹⁷³

Η αλλαγή στάσης της Βουλγαρίας απέναντι στην Ελλάδα υποκινούταν από συγκυριακά συμφέροντα. Έπειτα από συζητήσεις που είχε ο διπλωματικός πράκτορας στη Σόφια, Ι. Αργυρόπουλος, με τον Στοϊλωφ στις αρχές του 1899, ο τελευταίος δεν δίστασε να απαρνηθεί τους συμμάχους του λέγοντας ότι «η Σερβία δεν είχε εθνολογική βάση στη Μακεδονία και ήταν μια απειλή κυρίως για την Βουλγαρία αλλά και για την Ελλάδα». Ο Αργυρόπουλος όμως αντιμετώπιζε με επιφυλακτικότητα τις δηλώσεις του Βούλγαρου πρωθυπουργού και απέφυγε να μπει εις βάθος στο ζήτημα αυτό.¹⁷⁴ Η αδυναμία να καταλήξουν σε κοινή λύση για τις σφαίρες επιρροής στη Μακεδονία καθώς και η δράση των κοιτάτων στη Μακεδονία διατηρούσε το αρνητικό κλίμα στις διμερές σχέσεις. Τα βουλγαρομακεδονικά κοιτάτα οργανώθηκαν από το 1897 και ασκούσαν εντονότατη πίεση στις κυβερνήσεις, οι οποίες αρνούσαν να επωμιστούν το πολιτικό κόστος εγκαταλείποντας την ιδέα αυτονομίας της Μακεδονίας.¹⁷⁵

Η Ρουμανία πάλι, επειδή απέτυχε να εκμεταλλευτεί, υπέρ των διεκδικήσεων της,

¹⁷¹ Dakin, *όπ.π.*, σ.234.

¹⁷² Σφέτας, *όπ.π.*, σ. 255.

¹⁷³ *Όπ.π.*, σ. 261.

¹⁷⁴ *Όπ.π.*, σ. 264.

¹⁷⁵ D. Dakin, *The Greek struggle in Macedonia 1897-1913*, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 49-50.

τον ελληνοτουρκικό πόλεμο, προσέφυγε στην Αυστροουγγαρία, με σκοπό να επέμβει για την αναγνώριση του Άνθιμου. Η Αυστροουγγαρία όμως, μέσω των αντιπροσώπων της, αρνήθηκε να επέμβει διότι φοβόταν ότι κάτι τέτοιο θα αποτελούσε αφορμή προστριβών με την Ρωσία, υποσχέθηκε όμως να επανέλθει στο ζήτημα σε άλλη κατάλληλη ευκαιρία.¹⁷⁶ Η Ρουμανία τότε επίδιωσε τη σύσφιγξη των σχέσεών της με τη Ρωσία προκειμένου να εξασφαλίσει την συμπαράστασή της στο ζήτημα. Στον Τύπο κυκλοφορούσαν φήμες για πιθανή επίσκεψη του Καρόλου στη Ρωσία, όπου και θα ζητούσε την τσαρική παρέμβαση στην Υψηλή Πύλη για να αναγνωριστούν οι Κουτσόβλαχοι ως ρουμανική εθνότητα. Η Ρωσία, όμως ήταν αντίθετη στις ρουμανικές βλέψεις. Τότε, η Ρουμανία κατανόησε ότι προϋπόθεση για την αναγνώριση της ρουμανικής Επισκοπής ήταν η συνεργασία με την Ελλάδα. Έτσι, το 1898 διεξήχθησαν συνομιλίες τόσο στην Ελλάδα όσο και στο Βουκουρέστι, προκειμένου να υπάρξει μια ειλικρινής συνεργασία, η οποία θα ήταν ωφέλιμη και για τις δύο χώρες. Ο κύριος λόγος που ωθούσε τη Ρουμανία προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η αντίθεσή της με την επέκταση των Βουλγάρων στη Μακεδονία.¹⁷⁷

Η δράση των Βουλγάρων κοιμητοζήδων εντατικοποιήθηκε και αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αντίδραση της Ρουμανίας.¹⁷⁸ Πλήθος άρθρων δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα του Stefan Mihailianu, *La Peninsule Balcanique*, όπου κατηγορούνταν η Βουλγαρία για τα σχέδια της περί προσάρτησης της Μακεδονίας και της Δοβρουτσάς. Τα αντιβουλγαρικά σχόλια προκάλεσαν την αντίδραση του Ανώτατου Μακεδονικού Κομιτάτου της Σόφιας, το οποίο διέταξε την δολοφονία του Mihailianu (22 Ιουλίου 1900). Επίσης, υπήρξε έντονη φημολογία στον διεθνή Τύπο ότι ο επόμενος στόχος του Κομιτάτου ήταν ο βασιλιάς της Ρουμανίας Κάρολος. Οι σχέσεις των δύο χωρών οξύνθηκαν σε τέτοιο βαθμό, ώστε να προετοιμάζονται για πόλεμο. Οι ελληνικές εφημερίδες καθημερινά φιλοξενούσαν άρθρα για τον επερχόμενο πόλεμο.¹⁷⁹

«Αι νεώτεροι πληροφορία περί της εν Ρουμανία και Βουλγαρία καταστάσεως αναφέρουσι την κινητοποίησιν στρατιωτικών σωμάτων και την ειδοποίησιν των Βουλγάρων εφέδρων των διαφόρων διαμερισμάτων, όπως ώσιν έτοιμοι εις πρώτην διαταγήν. Μολονότι δε αμφοτέρα τα κράτη και προ πάντων η Βουλγαρία προβαίνουσι

¹⁷⁶ Peyfuss, *όπ.π.*, σ.71.

¹⁷⁷ Την πολιτική αυτή με ικανοποίηση έβλεπε η Αυστροουγγαρία, η οποία υποκινούσε τη συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών.

¹⁷⁸ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1895, αρ. εγγ. 519, Αλεξανδρόπουλος, προς Σκουζέ, 14 Ιουλίου 1895.

¹⁷⁹ Ρορον, *όπ.π.*, σσ. 162-164, *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1900, αρ. εγγ. 219, Πρεσβεία Βουκουρεστίου Αργυρόπουλος προς Α. Ρωμανό, Βουκουρέστι 19 Αυγούστου 1900.

μετά τινός δισταγμού εις τα προπαρασκευάς ταύτας, φαίνεται εν τούτοις, ότι προχωρούσι πάντοτε και ότι ο πόλεμος, μεθ' όλας τας περί του εναντίου διαβεβαιώσεις, καθίσταται ημέρα τη ημέρα αναπόφευκτος...»¹⁸⁰

Μολονότι ο πόλεμος φαινόταν αναπόφευκτος, χάρη στην άμεση παρέμβαση της Ρωσίας και της Αυστροουγγαρίας τελικά αποσοβήθηκε. Όμως η κλιμάκωση στις σχέσεις Βουλγαρίας και Ρουμανίας συνέβαλε στην προσέγγιση της τελευταίας με την Ελλάδα. Η Ρουμανία τώρα επιθυμούσε την υπογραφή της Σύμβασης που βρισκόταν υπό συζήτηση.

Η Αθήνα, από την άλλη μεριά, έπρεπε να αντιμετωπίσει τη δυσαρέσκεια της κοινής γνώμης για την διπλωματική νίκη της Βουλγαρίας στη Μακεδονία. Πληθώρα δημοσιευμάτων επισήμαιναν την ανικανότητα των διπλωματικών πρακτόρων και την άγνοιά τους σε ζητήματα καίριας σημασίας. Αποδιοπομπαίος τράγος έγινε ο Έλληνας διπλωματικός πράκτορας στη Σόφια, Ι. Αργυρόπουλος. Μολονότι δεν μπορεί να του αποδοθεί εξ ολοκλήρου η ευθύνη για την έκδοση των βερατιών, η δημόσια κατακραυγή που υπέστη, ανάγκασε το Υπουργείο Εξωτερικών να τον μεταθέσει στο Βουκουρέστι στα τέλη του 1899. Εκεί αντικατέστησε τον Ι. Αλεξανδρόπουλο και ξεκίνησε άμεσα τις διαπραγματεύσεις για την υπογραφή της ελληνορουμανικής Σύμβασης, για την οποία είχαν γίνει πολλές συζητήσεις τα τελευταία χρόνια.¹⁸¹

Το αρνητικό αυτό κλίμα στις σχέσεις Ελλάδας-Βουλγαρίας ενισχύθηκε και από τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των δύο χωρών. Η Βουλγαρία, μετά το Συνέδριο του Βερολίνου, ήταν αυτόνομη ηγεμονία και οικονομικά εξαρτημένη από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, πράγμα που συνεπαγόταν την αδυναμία της να συνάπτει εμπορικές συμβάσεις με άλλα κράτη. Μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας δεν είχε υπογραφεί εμπορική σύμβαση, αλλά οι εμπορικές σχέσεις τους στηρίζονταν στην ελληνοτουρκική συνθήκη της Κάλιντζας. Έλληνες έμποροι δραστηριοποιήθηκαν κυρίως στη Φιλιππούπολη¹⁸² και τη Βάρνα,¹⁸³ όπου υπήρχαν σημαντικές ελληνικές κοινότητες. Οι οικονομικές δυσκολίες της Βουλγαρίας ανάγκασαν την κυβέρνηση, τα έτη 1895-1897, να αυξήσει τους δασμούς εισαγωγής και εξαγωγής των προϊόντων. Η υπογραφή μιας εμπορικής σύμβασης αποτελούσε άμεση ανάγκη για την Ελλάδα

¹⁸⁰ *Εμπρός*, 11 Αυγούστου 1900.

¹⁸¹ *Η Ήρις των Λαών της Ανατολής*, 15 Δεκεμβρίου 1899, 17 Ιανουαρίου 1900.

¹⁸² Κ. Α. Βακαλόπουλος, *Οι Έλληνες της Νότιας Βουλγαρίας (Βόρεια Θράκης - Ανατολικής Ρωμυλίας και των παραλιών του Εύξεινου Πόντου: μέσα από το αρχείο Γκιουμουσγκερδάνη)*, Αθήνα 2007, σ.22,57,64 σ.34-41.

¹⁸³ Μ. Κοτζάμπαση, «Βάρνα (Νεότεροι χρόνοι)», 2008, *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Εύξεινος Πόντος* <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=11123>.

προκειμένου να προστατεύσει τα συμφέροντα των Ελλήνων εμπόρων. Οι εξελίξεις όμως, στο Κρητικό ζήτημα διέκοψαν τις συζητήσεις, οι οποίες επαναλήφθηκαν με ελληνική πρωτοβουλία την επαύριον της ελληνοτουρκικής συνθήκης ειρήνης. Η πρόταση που κατέθεσε η Ελλάδα στη Σόφια (Δεκέμβριος 1898), συμπεριλάμβανε εκτός από ζητήματα εμπορικής και προξενικής φύσεως, ζητήματα αναγνώρισης των κοινοτήτων ως νομικά πρόσωπα.

*Όμως, η Σόφια «δεν θεωρεί επίκαιρη επί του παρόντος την υπογραφή μιας οποιαδήποτε εμπορικής συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας, διότι από την υπογραφή μιας τέτοιας συμφωνίας δεν θα προκύψει κανένα όφελος για τη Βουλγαρία και η ελληνική κυβέρνηση θα θελήσει να αποσπάσει μερικές ειδικές παραχωρήσεις, εκτός από τη ρήτρα του μάλλον ευνοούμενου λαού».*¹⁸⁴

Η νέα κυβέρνηση Γραϊκωφ συμφώνησε, στο πλαίσιο της ελληνοβουλγαρικής προσέγγισης, τον Φεβρουάριο του 1899 στην υπογραφή μιας εμπορικής σύμβασης διάρκειας ενός έτους, με τη δυνατότητα ανανέωσης ενός ακόμα έτους. Τα εσωτερικά προβλήματα της Βουλγαρίας, σε συνδυασμό με τα άλυτα ζητήματα των δύο χωρών, κατέστησαν την υπογραφή μιας ελληνοβουλγαρικής σύμβασης ανέφικτη.¹⁸⁵ Η αποτυχία σύναψης της εν λόγω Σύμβασης έστρεψε την Ελλάδα στην Ρουμανία, με την οποία η υπογραφή μιας εμπορικής και προξενικής Σύμβασης βρισκόταν σε εξέλιξη από το 1896.

¹⁸⁴ Σφέτας, *Αναταράξεις, όπ.π.*, σσ. 278-279.

¹⁸⁵ *Όπ.π.*, σ. 280.

2.2. Περίοδος ομαλότητας και αμοιβαίας κατανόησης

Μετά την ήττα στον πόλεμο του 1897, η Ελλάδα βρισκόταν απομονωμένη διπλωματικά. Παράλληλα στη Μακεδονία η κατάσταση χειροτέρευε για τον Ελληνισμό και το ελληνικό κράτος, ανίσχυρο στρατιωτικά και με μειωμένο το κύρος του, περιέπεσε σε αδράνεια, ενώ αντίθετα οι αντίπαλοί του ενέτειναν τη δράση τους. Η Ρωσία ευνοούσε την προσέγγιση Σερβίας και Βουλγαρίας για να ενισχυθεί η βουλγαρική δράση στη Μακεδονία με την ανοχή και τη βοήθεια της Σερβίας, στην οποία δίνονταν σε αντάλλαγμα μεγάλες σφαίρες επιρροής. Παράλληλα, η Γερμανία και η Αυστροουγγαρία, στο πλαίσιο της ιμπεριαλιστικής πολιτικής τους, εκμεταλλεύτηκαν τη φοβία των Ελλήνων και των Ρουμάνων έναντι του σλαβισμού, προκειμένου να δημιουργήσουν μια αντίρροπη δύναμη. Ήδη από το 1899 το Βερολίνο και η Βιέννη επεσήμαιναν στον βασιλιά της Ελλάδας, Γεώργιο, τη σκοπιμότητα μιας συμμαχίας ανάμεσα στα μη σλαβικά κράτη της Βαλκανικής. Η ελληνική πολιτική, παρά τις επιφυλάξεις της για τη δυνατότητα μιας τέτοιας συμμαχίας μετά την αποτυχημένη προσέγγιση με την Βουλγαρία, ξεκίνησε συζητήσεις με τη Ρουμανία για την υπογραφή μιας εμπορικής Σύμβασης.

Τα κέρδη των δύο χωρών θα ήταν μεγάλα. Σε ό,τι αφορά τη Ρουμανία, θα είχε διπλό όφελος από αυτήν. Πρώτον θα επιτύγχανε την εισαγωγή προϊόντων με ευνοϊκούς όρους και χαμηλούς δασμούς και δεύτερον ήταν ο μοναδικός τρόπος να πείσει το Οικουμενικό Πατριαρχείο να δεχτεί Ρουμάνο Επίσκοπο στην Μακεδονία. Για την Ελλάδα πάλι μια τέτοια συνεργασία θα επέτρεπε την εξαγωγή προϊόντων προς τη Ρουμανία, γεγονός που θα έφερνε μια σχετική άνοδο στο εμπόριο μετά το πλήγμα που υπέστη το 1880, ενώ θα κατασττούσε δυνατή την συνεργασία με ένα κράτος ώστε να αποφύγει την απομόνωση στο βαλκανικό χώρο. Επίσης, η σύμβαση θα επέτρεπε την αναγνώριση των ελληνικών κοινοτήτων και τον καθορισμό των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών τους, μέσω ενός νομικού πλαισίου, ενώ θα μειώνονταν με αυτό τον τρόπο οι πιθανότητες για επανάληψη των γεγονότων του 1892.¹⁸⁶

Οι πρώτοι μήνες του 1899 χαρακτηρίστηκαν από έντονη διπλωματική δραστηριότητα ανάμεσα στην ελληνική και τη ρουμανική κυβέρνηση. Η πρώτη προσπαθούσε να διευκρινίσει τις προθέσεις της Ρουμανίας απέναντι στην

¹⁸⁶ G. Streit, *Mémoire sur la question des Communautés Helléniques en Roumanie*, Αθήνα 1905, σσ.26-28.

προπαγάνδα, καθώς και τις προϋποθέσεις με τις οποίες θα ήταν δυνατή η επίτευξη της συνεργασίας Ελλήνων και Ρουμάνων εναντίον των Βουλγάρων. Η ρουμανική κυβέρνηση, από την άλλη, προσπαθούσε να βρει τη χρυσή τομή προκειμένου να υπογραφεί σύντομα η Σύμβαση. Στον αντίποδα όμως, αυτή την προσπάθεια υπέσκαπτε ο Μαργαρίτης με τη δράση του στο μακεδονικό χώρο.¹⁸⁷

Ο μητροπολίτης Ιωαννίνων Γρηγόριος είχε, ήδη από το Σεπτέμβριο 1898, διαπιστώσει τις προσπάθειες του Μαργαρίτη να διαβάλλει στην τουρκική διοίκηση το κουτσοβλαχικό στοιχείο, που δεν ασπάζονταν το ρουμανισμό. Τα σχέδια του Μαργαρίτη εφαρμόζονταν στις περιφέρειες Ιωαννίνων και Πρεβέζης, καθώς και στην Επισκοπή Κίτρους. Αποτέλεσμα αυτών ήταν ο βαλής της περιοχής, Οσμάν πασάς, ο οποίος διαπνεόταν από φιλικά αισθήματα για το ελληνικό στοιχείο, να αλλάξει στάση απέναντί του. Ο μητροπολίτης Ιωαννίνων, μετά από επισταμένη έρευνα, απέδωσε αυτή την μεταστροφή σε μια εκτενή έκθεση που είχε υποβληθεί στον Οσμάν πασά από τους Ρουμάνους προπαγανδιστές, συντάκτης της οποίας ήταν πιθανότατα είτε ο Απόστολος Μαργαρίτης είτε ο Άνθιμος, ο αποκαλούμενος Έξαρχος των Ρουμάνων. Σε αυτή την έκθεση παρουσιαζόταν το Οικουμενικό Πατριαρχείο ως το κέντρο της συνομοσίας απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από την εποχή που συγκροτήθηκε το ελληνικό βασίλειο μέχρι τον ελληνοτουρκικό πόλεμο (1897).¹⁸⁸ Το Πατριαρχείο, σύμφωνα με την έκθεση, υποκινούσε όλες τις ενέργειες των μητροπόλεων της Μακεδονίας κατά τη διάρκεια του ελληνοτουρκικού πολέμου. Η έκθεση ανέφερε επίσης λεπτομερώς τη δράση των κοινοτήτων και κυρίως των ατόμων που ασκούσαν επιρροή, όπως για παράδειγμα των ιερέων, των δασκάλων και των προκρίτων. Η έκθεση είχε πολύ σοβαρές επιπτώσεις στη στάση του Οσμάν πασά απέναντι στους χριστιανούς, ο οποίος ξεκίνησε έρευνα προκειμένου να ελεγχθούν οι σοβαρές αυτές καταγγελίες. Ανέθεσε τη διεξαγωγή των ανακρίσεων στο Νισάτ πασά Φερίκ.¹⁸⁹ Πρέπει να σημειωθεί ότι ο τελευταίος συνεργαζόταν για όλα τα θέματα της Μακεδονίας και της Ηπείρου με τον Μαργαρίτη. Λόγω αυτής της συνεργασίας εξηγείται και η εχθρική στάση που κράτησε απέναντι στους Κουτσόβλαχους. Κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων, οι Κουτσόβλαχοι δήλωναν Έλληνες που μιλούσαν την κουτσοβλαχική διάλεκτο. Στο άκουσμα των παραπάνω, ο Νισάτ τους κατηγόρησε ότι αρνούσαν την εθνικότητά τους, δηλαδή τη ρουμανική, και διέστρεφαν την εθνική

¹⁸⁷ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1900, αρ. εγγ. 218, Πρεσβεία Βουκουρεστίου Αργυρόπουλος προς Ρωμανό, Βουκουρέστι 6 Αυγούστου 1900.

¹⁸⁸ Νικολαΐδου, *Η ρουμανική προπαγάνδα, ό.π.*, σσ. 375-380.

¹⁸⁹ Ο Νισάτ Πασάς Φερίκ ήταν αρχηγός των στρατευμάτων των συνόρων με έδρα την Ανασελίτσα.

τους ιστορία προς όφελος των Ελλήνων. Μάλιστα προχώρησε και ένα βήμα παραπάνω, αρνούμενος να συναντήσει τους προκρίτους, ενώ συνομίλησε μόνο με τους Ρουμάνους δάσκαλους, στους οποίους έδωσε σαφείς οδηγίες ώστε να αποκρούσουν τη δράση των Ελλήνων, που ήταν όργανα της Εθνικής Εταιρείας και στρέφονταν εναντίον του οθωμανικού κράτους.¹⁹⁰

Ωστόσο, τα ρουμανικά σχέδια δεν ευοδώθηκαν, ο Οσμάν πασάς, μετά το πέρας της έρευνας, αντιλήφθηκε ότι οι κατηγορίες ήταν αβάσιμες και προέρχονταν από τη ρουμανική προπαγάνδα, την οποία θεώρησε υπαίτια για την υπονόμευση της τάξης και της ασφάλειας της αυτοκρατορίας. Παρόλα αυτά, ο μητροπολίτης Γρηγόριος ενημέρωσε την ελληνική κυβέρνηση, προκειμένου να αντιμετωπίσει την κατάσταση.¹⁹¹

Η ελληνική κυβέρνηση, καθώς βρισκόταν σε διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση Στούρτζα για την υπογραφή της εμπορικής Σύμβασης, προσπάθησε να βολιδοσκοπήσει τις προθέσεις του Βουκουρεστίου σε ό,τι αφορούσε τις προπαγανδιστικές ενέργειες στη Μακεδονία. Επεσήμανε, μέσω του Έλληνα επιτετραμμένου της στη ρουμανική πρωτεύουσα ότι οι ψεύτικες καταγγελίες της ρουμανικής προπαγάνδας στην οθωμανική διοίκηση δημιουργούσαν ψυχρότητα στις ελληνορουμανικές σχέσεις σε μια περίοδο που η σύμπνοια των δύο χωρών ήταν απαραίτητη για να αντιμετωπίσουν τον βουλγαρικό επεκτατισμό. Η ρουμανική κυβέρνηση διαβεβαίωσε την Ελλάδα, ότι δεν είχε κανένα συμφέρον στη Μακεδονία και η στάση των προπαγανδιστών την παρούσα χρονική στιγμή ήταν ανεξήγητη. Παρόλα αυτά, ο Στούρτζα, τον Φεβρουάριο του 1899, δεσμεύτηκε να ερευνήσει την υπόθεση, τόνισε όμως ότι η κυβέρνησή του δεν είχε καμία ανάμιξη. Επρόκειτο για μια σαφή ένδειξη της μεταστροφής της ρουμανικής πολιτικής.¹⁹²

Σε αυτό το κλίμα η Ρουμανία, προς ικανοποίηση της Ελλάδας, τον επόμενο μήνα παρουσίασε ένα αναδιοργανωμένο εκπαιδευτικό σύστημα.¹⁹³ Ο υπουργός Παιδείας μερίμνησε για τα σχολεία της Μακεδονίας, τα οποία βρίσκονταν στα

¹⁹⁰ Νικολαΐδου, *Η ρουμανική προπαγάνδα*, ό.π., σσ. 375-380.

¹⁹¹ *ό.π.*, σ. 385.

¹⁹² Αυτόθι.

¹⁹³ Ο Διευθυντής της ρουμανικής εμπορικής σχολής στα Ιωάννινα, Λαζαρέσκος Λεκάντα, σε εμπιστευτική επιστολή του προς τον υπουργό Παιδείας, Χάρετ, επεσήμανε την χρεοκοπία της ρουμανικής προπαγάνδας στη Μακεδονία. Όπως σημείωνε, το εθνικό ρουμανικό ζήτημα έμεινε στα σπάργαλα και τα οφέλη που αποκόμιζε η Ρουμανία από την προπαγάνδα ήταν άνευ σοβαρής αξίας. Αυτός είναι και ο λόγος που τα ελληνικά σχολεία βρίθουν από μαθητές, ενώ ρουμανικά σχολεία τους στερούνται. Σχετικά με την επιστολή βλ. Σπηλιωτόπουλος, ό.π., σσ. 106-116, *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1900, αρ. εγγ. 369, Προξενείο Μοναστηρίου προς Ιερά Μητρόπολη Μογλενών, Μοναστήρι 31 Δεκεμβρίου 1900.

πρόθυρα της διάλυσης αποφασίζοντας το κλείσιμο των περισσοτέρων και αποστερώντας από τον Απόστολο Μαργαρίτη κάθε εξουσία. Μολονότι ο Μαργαρίτης αντέδρασε έντονα, οι «επί πληρωμή φίλοι» του δεν τον υποστήριξαν, όπως συνήθιζαν, έτσι και έχασε τις απεριόριστες αρμοδιότητές του.¹⁹⁴ Συνακόλουθα, στο πλαίσιο των οικονομικών μέτρων της ρουμανικής κυβέρνησης αποφασίστηκε η περικοπή δαπανών για την συντήρηση των σχολείων στη Μακεδονία και την Ήπειρο, διότι θεωρήθηκε ότι η προπαγάνδα ήταν άσκοπη και απέβλεπε αποκλειστικά στα υλικά οφέλη του Μαργαρίτη. Έτσι, τα σχολεία στο Βεράτι, στα Ιωάννινα, στις Σέρρες, στη Βέροια και το Κρούσοβο, έπαυσαν να λειτουργούν το 1902. Στα υπόλοιπα σχολεία θα μειωνόταν αισθητά ο αριθμός των δασκάλων, από 210 σε 120.¹⁹⁵

Η Ελλάδα δέχθηκε με ιδιαίτερη ικανοποίηση τις αποφάσεις της Ρουμανίας τόσο για την αποπομπή του Μαργαρίτη από την ηγεσία του τομέα της προπαγάνδας όσο και για την αναγνώριση της χρεοκοπίας της ρουμανικής προπαγάνδας, με απτό αποτέλεσμα οι διαπραγματεύσεις για την εμπορική Σύμβαση να φθάσουν σε αίσιο τέλος.¹⁹⁶ Με αυτόν τον τρόπο άνοιξε ο δρόμος για την ελληνορουμανική προσέγγιση, η οποία υπαγορευόταν κυρίως από την ανάγκη των δύο χωρών, ενωμένες να επιδοθούν στον αγώνα εναντίον ενός κοινού εχθρού, των Βουλγάρων.¹⁹⁷

Στις 19 Δεκεμβρίου 1900, στο Βουκουρέστι οι πληρεξούσιοι των δύο κρατών, Γεώργιος Αργυρόπουλος και Αλεξάντρου Μαργίλομαν, υπέγραψαν την ελληνορουμανική Εμπορική Σύμβαση. Με ειδικό πρωτόκολλο ως παράρτημα της Σύμβασης αναγνωρίστηκαν οι ελληνικές εκκλησίες της Ρουμανίας ως νομικά πρόσωπα και τα εξαρτώμενα από αυτές ελληνικά σχολεία, τα οποία όφειλαν να λειτουργούν και να συμμορφώνονται με τους νόμους και κανονισμούς του ρουμανικού κράτους. Σύμφωνα με τον επισυναπτόμενο στη Σύμβαση κατάλογο, αναγνωρίζονταν μόνο οι εκκλησίες στις εξής πόλεις: Βραΐλα, Γαλάτσι, Καλαφάτιο, Μαγγαλία, Κωνσταντζα, Τούλτσεα, Σουλινά και Γιούργεβω.¹⁹⁸ Κατ' ουσίαν αναγνωρίστηκαν οι ελληνικές κοινότητες στις προαναφερόμενες πόλεις, ενώ η

¹⁹⁴ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1900, Προξενείο Βιττωλίων προς Υπουργείο Εξωτερικών, Μοναστήρι 7 Απριλίου 1900.

¹⁹⁵ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1901, αρ. εγ. 596, Πρεσβεία Βουκουρεστίου Αργυρόπουλος προς Ρωμανό, Βουκουρέστι 21 Μαΐου 1901.

¹⁹⁶ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1901, αρ. εγ. 925, Έκθεση των εν Μακεδονία προξενικών αρχών. Peufuss, ό.π., σσ. 77-78.

¹⁹⁷ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1901, αρ. εγ. 210, Προξενείο Μοναστηρίου προς Υπουργείο Εξωτερικών, Μοναστήρι 26 Ιανουαρίου 1901.

¹⁹⁸ *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως*, αρ. φυλ. 16, τεύχος Α', 23 Ιανουαρίου 1901. (στο εξής ΦΕΚ)

εκπροσώπησή τους ανατέθηκε στα ενοριακά τους συμβούλια. Από εκείνη τη στιγμή τα ελληνικά προϊόντα άρχισαν να εισρέουν στη ρουμανική αγορά. Ελαιόλαδο, μεσογειακά φρούτα, κερύ, είδη ζαχαροπλαστικής, δερμάτινα είδη, μεταλλεύματα, είδη κεραμικής και υαλουργίας, ενίσχυσαν τους εμπορικούς δεσμούς οι οποίοι είχαν πληγεί το 1880 με την κατάργηση του προνομίου του «ελευθέρου λιμένος».¹⁹⁹

Ωστόσο η Σύμβαση, προκειμένου να έχει ισχύ, έπρεπε να επικυρωθεί από τα Κοινοβούλια αμφοτέρων των χωρών. Ως προς αυτό, διάχυτη ήταν η ανησυχία τόσο στη ρουμανική Βουλή όσο και στην ελληνική, διότι υπήρχε το κακό προηγούμενο του 1897, όταν οι Βουλές αρνήθηκαν να επικυρώσουν την αντίστοιχη Σύμβαση. Οι Ρουμάνοι βουλευτές επεσήμαναν τον κίνδυνο εμπλοκής της Ελλάδας στον έλεγχο των αναγνωρισμένων ελληνικών εκκλησιών και σχολείων. Στη συζήτηση που έγινε στη Βουλή, ο βουλευτής του συντηρητικού κόμματος Τάκε Ιονέσκου τόνισε την σημασία που είχε για τη Ρουμανία η σύσφιξη των σχέσεων με την Ελλάδα και έθεσε το ζήτημα της εκπροσώπησης των ελληνικών κοινοτήτων. Ο Μαργίλομαν, ο οποίος είχε ορισθεί πληρεξούσιος της Ρουμανίας για την Σύμβαση, εξήγησε ότι είχαν ληφθεί τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να αποφευχθεί η ελληνική παρέμβαση στην εκπροσώπηση των ελληνικών κοινοτήτων.²⁰⁰ Τα ενοριακά συμβούλια θα εκπροσωπούσαν τους Έλληνες και, όπως όριζε η Σύμβαση, «εν τω μέλλοντι δεν δύνανται ν' αποκτήσωσιν έτερα ακίνητα, ή συμμορφούμενοι προς τους νόμους και κανονισμούς του Ρουμανικού Βασιλείου. Δεν δύνανται ν' αποκτώσιν αγροτικά κτήματα».²⁰¹ Με αυτό τον τρόπο αποκλείσθηκε κάθε πιθανότητα επανάληψης παρόμοιου περιστατικού με την υπόθεση Ζάππα. Έπειτα από αυτές τις διευκρινήσεις, η ρουμανική Βουλή, στις 22 Δεκεμβρίου 1900, προχώρησε στην υπερψήφιση του νόμου με 77 ψήφους έναντι 21.²⁰²

Οι απόψεις στην ελληνική Βουλή για την επικύρωση της Σύμβασης ήταν ποικίλες και συζητήθηκαν κυρίως οι ελλείψεις της. Ο Δραγούμης τόνισε την απουσία συνομολόγησης προξενικής Σύμβασης με τη Ρουμανία, η οποία θα όριζε τις σχέσεις των δύο χωρών, καθώς επίσης και μιας διάταξης για την απαλλαγή από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις στη Ρουμανία όσων Ελλήνων δεν υπηρέτησαν στον ελληνικό στρατό.²⁰³ Ο υπουργός Εξωτερικών, Άθως Ρωμάνος, επισήμανε την

¹⁹⁹ Streit., *όπ.π.*, σελ. 26-28.

²⁰⁰ Σφέτας, *Το ιστορικό πλαίσιο...*, *όπ.π.*, σ. 35.

²⁰¹ *ΦΕΚ*, 23 Ιανουαρίου 1901.

²⁰² Σφέτας, *Το ιστορικό πλαίσιο...*, *όπ.π.*, σ. 35.

²⁰³ *Εμπρός*, 5 Ιανουαρίου 1901.

σημασία της εμπορικής Σύμβασης, διότι πέτυχε την αναγνώριση των ελληνικών κοινοτήτων στη Ρουμανία, στην οποία προσέκρουαν συνήθως οι διαπραγματεύσεις που κατά καιρούς γίνονταν. Αντίλογο στις απόψεις του υπουργού έφεραν Θεσσαλοί βουλευτές, οι οποίοι θεώρησαν ότι ο δασμός που ορίστηκε για το εισαγόμενο σιτάρι ήταν χαμηλός και ήταν προς ζημία της θεσσαλικής παραγωγής. Ο Ρωμάνος απάντησε ότι το δασμολόγιο ήταν ένα ζήτημα που βρισκόταν υπό συζήτηση και ο ίδιος έκρινε ότι θα επιλύονταν βραδύτερα. Μέχρι τότε όμως, η Ελλάδα θα εφαρμόζε το ισχύον με την Ιταλία δασμολόγιο.²⁰⁴ Όσο αφορά τα υπόλοιπα ελληνικά προϊόντα που θα εξάγονταν στη Ρουμανία, θα φορολογούνταν με ευνοϊκότερους όρους. (βλ. Πίνακα 1) Η επικύρωση της ελληνορουμανικής Σύμβασης έγινε στη Βουλή στις 13 Ιανουαρίου 1901.²⁰⁵

<u>Προϊόν</u>	<u>Βάρος</u>	<u>Τιμή (φράγκα)</u>		
Σταφίδα, σύκα	100 χιλιόγραμμα	01,00	αντί	2,50
Έλαια	100 χιλιόγραμμα	05,00	αντί	10,00
Ελιές	100 χιλιόγραμμα	01,25	αντί	03,00
Εσπεριδοειδή	100 χιλιόγραμμα	02,00	αντί	05,00
Λουκούμα	100 χιλιόγραμμα	10,00	αντί	95,00
Χαλβάς	100 χιλιόγραμμα	06,00	αντί	10,00

Πίνακας 1. (Πηγή: *Εμπρός*, 23 Δεκεμβρίου 1900)

Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας επικύρωσης, ο βασιλιάς Κάρολος Ι΄ εξέφρασε την επιθυμία να συναντήσει τον βασιλιά της Ελλάδας, Γεώργιο, ώστε να επισφραγίσουν τη φιλία των χωρών τους. Ο Γεώργιος αποφάσισε να δεχτεί την πρόταση επειδή, αφενός, δεν ήθελε να θεωρηθεί ότι η Ελλάδα δεν είχε φιλικά αισθήματα προς τη Ρουμανία και αφετέρου επειδή θα προωθούσε τα ελληνικά συμφέροντα στη Ρουμανία. Η Βιέννη, μέσω του πρέσβη της στο Βουκουρέστι Ι. Markgraf Pallavicini, οργάνωσε παρασκηνιακά τη συνάντηση των βασιλέων στην Abbazia της Δαλματίας, την οποία κατείχε τότε η Αυστρία, προκειμένου να υπάρξει προσέγγιση των δύο χωρών σε αντιβουλγαρική βάση.²⁰⁶ Στο ρουμανικό Τύπο είχε διαρρεύσει η πληροφορία ότι ο Γεώργιος θα μετέβαινε στο Βουκουρέστι για να

²⁰⁴ *Εμπρός*, 9 Ιανουαρίου 1901.

²⁰⁵ *Εμπρός*, 23 Δεκεμβρίου 1900.

²⁰⁶ *IMMA, KEMIT, Ap. E. Kωφού*, φάκ. 1901, αρ. εγγ.1193, Υπουργείο Εξωτερικών προς Προξενεία Μακεδονίας, Αθήνα 18 Μαρτίου 1901.

συναντήσει τον Κάρολο Α΄ προκειμένου «οι χώρες τους να μην γίνουν λάφυρα των Σλάβων».²⁰⁷ Η συνάντηση του Γεωργίου με τον Κάρολο Α΄ πραγματοποιήθηκε με κάθε επισημότητα στις 13 Μαΐου 1901. Η συνάντηση αυτή, όπως παρουσιαζόταν στα αυστριακά ειδησεογραφικά πρακτορεία, ήταν υψίστης σημασίας διότι θα επισημοποιούσε πανηγυρικώς την σύσφιξη των σχέσεων των δύο χωρών μετά την υπογραφή της εμπορικής Σύμβασης και θα συνέβαλε στη διαφύλαξη της ειρήνης στη Βαλκανική.²⁰⁸

Οι διαπιστευμένοι δημοσιογράφοι, ανεξαρτήτως χώρας προέλευσης, αφιέρωσαν εκτενή πρωτοσέλιδα στην περιγραφή της άφιξης του βασιλιά Γεωργίου στην Abbazia και τη θερμή υποδοχή που του επιφυλάχθηκε:

«30 Απριλίου 1901, Η δια την πρωΐαν της σήμερον άφιξις του Βασιλέως Γεωργίου δια των «Ψαρών» γνωσθείσα ήδη προ πολλού προκάλεσε μεγάλην συρροήν κόσμου, κατελθόντος εκ των πλησιεστέρων μερών εις την Αμπατζίαν, όπως ίδη και χαιρετίση τον Βασιλέα των Ελλήνων.

Η Αμπατζία είνε ολόκληρος σημαιοστόλιστος. Ελληνικαί, αυστριακαί και ρουμανικαί σημαίαι παντού κυματίζουσι, και το θέαμα είνε ωραιότατον. Η κίνησις από της πρωΐας είνε μεγάλη προς την αποβάθραν.

Ο διοικητής της Τεργέστης κόμης Α. Γκες αφίχθη ήδη από της χθες, όπως χαιρετίση τον Βασιλέα Γεώργιον εκ μέρους του Αυτοκράτορος της Αυστροουγγαρίας Φραγκίσκον Ιωσήφ.

Επίσης εκ Τεργέστης κατήλθον και πολλοί εκ των ομογενών, όπως παραστώσιν εις την υποδοχήν του ημετέρου Άνακτος.

Τα «Ψαρά», φέροντα επί του μεγάλου ιστού την βασιλικήν σημαίαν, κατέπλευσαν, μεγαλοπρεπώς βαίνοντα, εις τον λιμένα την δέκατην ώραν.

Κατ' εκείνας τας στιγμάςτο επί της αποβάθρας ιστάμενον πλήθος ήτο άπειρον, η μουσική δε επαιάνιζε τον Βασιλικόν Ύμνον.[...]»²⁰⁹.

Την ίδια μέρα ο βασιλιάς Κάρολος Ι΄ επισκέφθηκε τον Γεώργιο. Οι πρώτες συνομιλίες για τα ζητήματα που αφορούσαν και τις δύο χώρες έγινε στο ελληνικό θωρηκτό Ψαρά.

«Η συρροή εκ τούτου εις την προκυμαίαν ηύξησε τεραστίως, ελήφθησαν δ' έκτακτα μέτρα προς τήρησιν της τάξεως. Επί τη επίσκεψει του Βασιλέως Καρόλου τα

²⁰⁷ Η Ίρις των Λαών της Ανατολής, 30 Απριλίου 1901.

²⁰⁸ Εμπρός, 17 Ιανουαρίου 1901, 7 Μαΐου 1901.

²⁰⁹ Εμπρός, 1 Μαΐου 1901.

«Ψαρά» εσημαιοστολίσθησαν, παρέχοντα ωραίοι θέαμα. Την δευτέραν ώραν ακριβώς ο βασιλεύς Κάρολος, φέρων πολιτική ενδυμασίαν, επέβη βασιλικής λέμβου διευθυνλομενη εις «Ψαρά», αμέσως δε τα πυροβόλα του ελληνικού θωρηκτού ήρχισαν ρίπτοντα τους κεκανονισμένους κανονιοβολισμούς, ενώ οι ναύται εξητωκραύγαζον υπέρ του βασιλέως Καρόλου.

Ο βασιλεύς Γεώργιος φέρων στολή Ναυάρχου ανέμενε τον βασιλέα της Ρουμανίας επί της κλίμακος του θωρηκτού. Η δεξίωσις των δύο Μοναρχών υπήρξε εγκαρδιωτική. Ο βασιλεύς Γεώργιος και ο βασιλεύς Κάρολος αντήλλαξαν διπλούν ασπασμόν, η συγκίνησις των δε ήτο καταφανέστατη. Ευθύς κατόπιν ο βασιλεύς Γεώργιος ωδήγησε τον Υψηλόν επισκέπτην Του δια μέσου του παρατεταγμένου επιτελείου των «Ψαρών», υπό τας ζητωκραυγάς των ναυτών και τους πυροβόλων, εις την αίθουσαν των «Ψαρών». Εν τη αίθουσα έμειναν οι δύο Μονάρχαι μόνοι, η συνδιάλεξις δε Αυτών διήρκεσε μίαν ολόκληρον ώραν»²¹⁰.

Οι δύο βασιλείς πέρασαν πέντε μέρες στην Abbazia και στις συνομιλίες τους δεν πήρε μέρος κανένα πολιτικό πρόσωπο.²¹¹ Κατά τη διάρκεια των συναντήσεών τους συζητήθηκε ο βουλγαρικός κίνδυνος, που ήταν κοινός για τα συμφέροντα των δύο χωρών. Εξετάσθηκαν, επίσης, οι ελληνορουμανικές διαφορές στη Μακεδονία, όπου η ρουμανική προπαγάνδα δρούσε σε βάρος του Ελληνισμού, παράλληλα με τη βουλγαρική. Ο Κάρολος επανέλαβε για ακόμα μια φορά ότι η Ρουμανία δεν είχε εδαφικές διεκδικήσεις στη Μακεδονία. Η ρουμανική προπαγάνδα είχε αποκλειστικά πολιτιστικό χαρακτήρα και η στήριξη του Κουτσοβλαχικού στοιχείου αποτελούσε ένα αντίβαρο στην επεκτατική πολιτική των Βουλγάρων. Ισχυρίστηκε επιπλέον ότι η πολιτική της Ρουμανίας συνέφερε την Ελλάδα και όσους επιθυμούσαν τη διατήρηση του status-quo στη Μακεδονία. Ως λογικό συμπέρασμα των παραπάνω, ο Κάρολος επισήμανε την ανάγκη για ενίσχυση των Κουτσοβλάχων την τοποθέτηση ενός μητροπολίτη στη Μακεδονία. Μολονότι η επιχειρηματολογία του Καρόλου ήταν ορθή και προς όφελος της Ελλάδας, ο Γεώργιος δεν δεσμεύτηκε. Υποσχέθηκε όμως, ότι θα συζητούσε το ζήτημα με την κυβέρνησή του. Επιπρόσθετα, όταν ο ίδιος ο βασιλιάς Γεώργιος έθιξε την υπόθεση Ζάππα, ο Κάρολος απέφυγε να δώσει μια οριστική απάντηση για την αναγνώριση της Επιτροπής Ολυμπίων ως νομικού προσώπου στη Ρουμανία.²¹²

²¹⁰ Εμπρός, 1 Μαΐου 1901.

²¹¹ Εμπρός, 7 Μαΐου 1901.

²¹² Σφέτας, Το ιστορικό πλαίσιο, ό.π., σ. 36.

Σε κάθε περίπτωση οι υποσχέσεις που δόθηκαν δεν τηρήθηκαν και από τις δύο πλευρές και όσο και αν ο Τύπος μεγαλοποίησε τη σημασία της συναντήσεως, καμία σημαντική απόφαση δεν πάρθηκε στην Abbazia. Από την ελληνική πλευρά ο Γεώργιος δεν έθεσε το ζήτημα του Ρουμάνου μητροπολίτη στο Πατριαρχείο, διότι κατανοούσε ότι σε περίπτωση που προέβαινε στην παραχώρηση προνομίων στους Κουτσόβλαχους προς όφελος της ρουμανικής πολιτικής, υπήρχε κίνδυνος εξασθένησης των ελληνικών θέσεων στη Μακεδονία. Από την άλλη πλευρά ο Κάρολος Α΄, θέλοντας να επιδείξει τη μεταστροφή της χώρας του απέναντι στην Ελλάδα, προχώρησε στην αναγνώριση της Επιτροπής Ολυμπίων ως νομικού προσώπου, διευκολύνοντας με αυτό τον τρόπο την ελληνική κυβέρνηση να διεκδικήσει την περιουσία Ζάππα.²¹³

Μετά από αυτή τη συνάντηση οι σχέσεις των δύο χωρών έγιναν φιλικότερες και τον Σεπτέμβριο του 1901, 250 Ρουμάνοι φοιτητές, με επικεφαλής τον καθηγητή Τοτσυλέσκου, επισκέφθηκαν την Αθήνα. Οι φοιτητές έγιναν δεκτοί με ενθουσιασμό και το γεγονός θεωρήθηκε ιδιαίτερης πολιτικής σημασίας, διότι ενίσχυε την αντισλαβική σύμπραξη της Ελλάδας και της Ρουμανίας. Ο διπλωματικός πράκτορας στη Σόφια ενημέρωσε ότι η επίσκεψη θεωρήθηκε ως εκδήλωση εναντίον των Βουλγάρων και της πανσλαβικής πολιτικής.²¹⁴ Η επίσκεψη αυτή είχε οργανωθεί αρχικά το 1900, στο πλαίσιο του Φοιτητικού Συνεδρίου της Νομικής Σχολής. Εντούτοις, το Συνέδριο ματαιώθηκε ένεκα της δίκης Ζάππα.²¹⁵ Μετά την επαναπροσέγγιση των δύο χωρών οι φοιτητές κατέφθασαν στις 30 Αυγούστου 1901 με το ατμόπλοιο «Βοσνία» στο λιμάνι της Πάτρας. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, οι φοιτητές επισκέφθηκαν τους αρχαιολογικούς χώρους της Αθήνας, του Ναυπλίου, των Μυκηνών και της Τίρυνθας.²¹⁶

Στο λυκαυγές του 20^{ου} αιώνα οι σχέσεις των δύο χωρών παρουσίαζαν μια αισθητή βελτίωση, κυρίως ένεκα της διαλλακτικότητας της Ρουμανίας. Η τελευταία εφάρμοσε τους όρους της Σύμβασης, ενώ προχώρησε και σε αναγνώριση της Επιτροπής Ολυμπίων ως νομικού προσώπου. Απώτερος σκοπός της ήταν να επιτύχει, μέσω της διπλωματίας, αυτό που δεν κατάφερε με τον Μαργαρίτη, την εύνοια δηλαδή του Πατριαρχείου και το διορισμό του Ρουμάνου μητροπολίτη. Ωστόσο, τα σχέδια

²¹³ Αυτόθι.

²¹⁴ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1901, αρ. εγ. 671, Πρεσβεία Σόφιας Ε. Ζαλοκώστας προς Ρωμανό, Σόφια 25 Σεπτεμβρίου 1901.

²¹⁵ *Εμπρός*, 25 Αυγούστου 1901.

²¹⁶ *Εμπρός*, 2 Σεπτεμβρίου 1901.

της δεν ευοδώθηκαν. Δύο χρόνια αργότερα η Ρουμανία, αντιλαμβανόμενη την αποτυχία της, θα επανέλθει στην προπαγανδιστική της δράση με μεγαλύτερη και σφοδρότερη ορμή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄.

Η ΕΛΛΗΝΟΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ (1902-1906)

3.1. Η δυναμική πολιτική της Ρουμανίας στο Κουτσοβλαχικό ως αποτέλεσμα της εξέγερσης του Ίλιντεν – Ο σουλτανικός ιραδές

Η ελληνορουμανική προσέγγιση επέφερε μια περίοδο ομαλότητας, αμοιβαίας κατανόησης και υποχωρήσεων στα αντιτιθέμενα συμφέροντα των δύο χωρών. Η Ρουμανία ως ένδειξη καλής θελήσεως έλαβε δύο σημαντικά μέτρα, χάρη στα οποία οι διπλωματικές της σχέσεις με την Ελλάδα οικοδομήθηκαν σε πιο στέρεες και ειλικρινείς βάσεις. Πρώτον, το ζήτημα Ζάππα, το οποίο αποτέλεσε την αφορμή για την ρήξη των διπλωματικών σχέσεων των δύο χωρών το 1892, θα μπορούσε να επιλυθεί μετά την αναγνώριση της Επιτροπής Ολυμπίων ως νομικού προσώπου στη Ρουμανία. Δεύτερον, η ρουμανική κυβέρνηση αποδέχθηκε την χρεοκοπία της ρουμανικής προπαγάνδας στη Μακεδονία και αποφάσισε τόσο τη μείωση των κονδυλίων για τα ρουμανικά σχολεία όσο και τον προσωρινό παραμερισμό των βλέψεών της προς τον κουτσοβλαχικό πληθυσμό.²¹⁷

Οι εξελίξεις όμως στη Μακεδονία ανέτρεψαν την ισορροπία στις ελληνορουμανικές σχέσεις. Ήδη από το 1901 τα βουλγαρικά Κομιτάτα άρχισαν να μεταχειρίζονται βίαιες μεθόδους για την εκρίζωση των αντιπάλων τους. Περιστατικά, όπως δολοφονίες σημαινόντων Ελλήνων και ξυλοδαρμοί γίνονταν όλο και πιο συχνά.²¹⁸ Τον Οκτώβριο του 1902 βουλγαρικά αντάρτικα σώματα εισέβαλαν στο Razlog (βορειοδυτική Μακεδονία), ενώ το επόμενο έτος 90 βουλγαρικά αντάρτικα σώματα εξαπολύθηκαν στη δυτική Μακεδονία. Επρόκειτο για τη λεγόμενη εξέγερση του Ίλιντεν.²¹⁹ Οι Οθωμανοί κατέπνιξαν την εξέγερση και εκτυλίχθηκαν βιαιότητες. Η Βουλγαρία εκμεταλλεύθηκε αυτό το γεγονός ώστε να παρουσιάσει την εξέγερση ως μαζικό κίνημα προκειμένου να ευαισθητοποιηθεί η Ευρώπη και να εμπλακεί στην

²¹⁷ Ν. Καζάζης, «Η ρωμουνική χρεοκοπία εν Μακεδονία», *Ελληνισμός* (1906), 209-211.

²¹⁸ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1901, αρ. εγγ. 299, Ανταπόκριση G. H. Abbott για την εφημερίδα Daily News του Λονδίνου, 3 Ιανουαρίου 1901.

²¹⁹ Η εξέγερση του Ίλιντεν, η οποία είχε προετοιμαστεί μεθοδικά από την ΕΜΕΟ, ξέσπασε στις 20 Ιουλίου 1903. Στόχο είχε τη δημιουργία ανεξάρτητου μακεδονικού κράτους. Η εξέγερση αντιμετωπίστηκε εχθρικά από την Ελλάδα και τους Οθωμανούς. Οι Έλληνες στη Μακεδονία συνεργάστηκαν με τους Οθωμανούς για την κατάπνιξη της εξέγερσης, η οποία πνίγηκε στο αίμα.

άμεση επίλυση του Μακεδονικού ζητήματος.²²⁰ Τα γεγονότα των ετών 1902/3 προκάλεσαν την ανησυχία του Βουκουρεστίου, το οποίο έβλεπε με καχυποψία τη δράση των Βουλγάρων στο βιλαέτι του Μοναστηρίου. Γι' αυτό το λόγο, η κυβέρνηση Στούρτζα αποφάσισε να μην τονισθεί από τον ρουμανικό Τύπο η μαζικότητα της εξέγερσης.²²¹ Η ρουμανική κυβέρνηση φοβόταν ότι η Βουλγαρία θα επιχειρούσε να επεκταθεί και προς τη βόρεια Δοβρουτσά, προκειμένου να δημιουργήσει τη Μεγάλη Βουλγαρία της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου. Ως εκ τούτου, η ρουμανική διπλωματία, το 1903, ανασυγκρότησε την προπαγάνδα της στο μακεδονικό χώρο και αποφάσισε να διεκδικήσει προνόμια για τους Κουτσόβλαχους. Απώτερος στόχος ήταν, σε περίπτωση επίλυσης του Μακεδονικού ζητήματος, να βρίσκεται στο επίκεντρο των όποιων εξελίξεων. Οι τελευταίες δεν άργησαν να εκδηλωθούν.²²²

Με το μεταρρυθμιστικό σχέδιο του Οκτωβρίου του 1903, γνωστό ως πρόγραμμα Mürzsteg,²²³ οι Μεγάλες Δυνάμεις προσπάθησαν να διευθετήσουν την

²²⁰ Β. Βλασίδης, Β. Γούναρης, Α. Παναγιωτοπούλου, «ΕΜΕΟ 1893-1940: η άλλη όψη του βουλγαρικού εθνικισμού», *Μακεδονική Ζωή*, 1993, σ.8.

²²¹ Ρορον, *όπ.π.*, σ. 143.

²²² Σφέτας, *Το ιστορικό πλαίσιο, όπ.π.*, σ. 37.

²²³ Στις 16 / 29 Σεπτεμβρίου συναντιούνται οι Αυτοκράτορες της Αυστρίας και Ρωσίας (Νικόλαος Β' και Φραγκίσκος Ιωσήφ) στην αυστριακή πόλη Mürzsteg, προκειμένου να μελετήσουν την κατάσταση που έχει δημιουργηθεί και να προσπαθήσουν να πάρουν τα αναγκαία μέτρα. Αποτέλεσμα της συνάντησης ήταν το πρόγραμμα Mürzsteg, το οποίο αποτελείται από τα παρακάτω άρθρα:

α. Διορίζονται δύο πολιτικοί πράκτορες κοντά στον Χιλήμ Πασά, ένας Αυστριακός και ένας Ρώσος. Η αποστολή τους θα έχει διάρκεια τουλάχιστον δύο χρόνια και έργο τους θα είναι να τον συνοδεύουν σε όλες τις μετακινήσεις του και να κινούν την προσοχή του σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών, κακομεταχειρίσεων ή αδικιών. Επίσης θα πρέπει να του συστήνουν τα μέτρα που πρέπει να παρθούν για την αντιμετώπιση τέτοιων περιπτώσεων. Επίσης θα του μεταφέρουν τις συστάσεις των προξένων στην Κωνσταντινούπολη, όπως και θα κρατούν ενήμερες τις κυβερνήσεις των κρατών τους. Εάν επιθυμούν θα μπορούν να πάρουν στην υπηρεσία τους γραμματείς οι οποίοι θα περιφέρονται στην επαρχία και θα έρχονται σε επαφή με τις τοπικές αρχές και τους κατοίκους.

β. Η αναδιοργάνωση της Οθωμανικής χωροφυλακής ανατίθεται σε Ευρωπαίο στρατηγό ο οποίος θα βρίσκεται κάτω από τις διαταγές της Οθωμανικής κυβέρνησης. Κάτω από τις διαταγές του θα τεθούν Ευρωπαίοι αξιωματικοί των οποίων το καθήκον θα είναι η οργάνωση και η εκπαίδευση της χωροφυλακής όπως επίσης και ο έλεγχος της συμπεριφοράς του στρατού.

γ. Με την αποκατάσταση της τάξης και ειρήνης στην Μακεδονία, η Οθωμανική κυβέρνηση θα προχωρήσει στην διοικητική διαίρεσή της σύμφωνα με τις φυλετικές διαφορές των κατοίκων.

Οι διοικητικές και δικαστικές αρχές θα αναδιοργανωθούν. Χριστιανοί θα μπορούν να πάρουν μέρος σε αυτές και θα διευκολυνθεί η τοπική αυτονομία.

δ. Άμεση κατάρτιση, στα μεγαλύτερα κέντρα, μικτών επιτροπών οι οποίες θα διερευνούν πολιτικά ή άλλα εγκλήματα. Στις επιτροπές αυτές θα παίρνουν μέρος και οι προξενικοί αντιπρόσωποι της Αυστρίας και Ρωσίας.

ε. Υποχρεώνεται η Οθωμανική κυβέρνηση να δώσει χρηματική βοήθεια για την επανεγκατάσταση των προσφύγων που έφυγαν στην Βουλγαρία ή οπουδήποτε αλλού, όπως και σε όσους καταστράφηκαν τα σπίτια ή οι περιουσίες από τον τουρκικό στρατό κατά την διάρκεια των τελευταίων γεγονότων. Τα χρηματικά αυτά ποσά θα διατεθούν από επιτροπές στις οποίες θα υπάρχουν χριστιανοί πρόκριτοι και θα είναι κάτω από τον έλεγχο των προξένων της Αυστρίας και Ρωσίας.

στ. Οι κάτοικοι των χριστιανικών χωριών τα οποία κάηκαν ή καταστράφηκαν από τον τουρκικό στρατό απαλλάσσονται για ένα χρόνο από την καταβολή φόρων.

ζ. Η Οθωμανική κυβέρνηση υποχρεούται να προχωρήσει άμεσα στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων του Φεβρουαρίου (Μεταρρυθμιστικό Σχήμα της Βιέννης).

τεταμένη κατάσταση που επικρατούσε στη Μακεδονία. Ωστόσο, το πρόγραμμα είχε πολλές ατέλειες, γεγονός που δημιούργησε παρεξηγήσεις. Ειδικότερα το άρθρο που όριζε ότι «μετά την εφαρμογή του ειρηνευτικού μέτρου οι Δυνάμεις θα ζητούσαν την τροποποίηση των εδαφικών ορίων των διοικητικών ενοτήτων με στόχο την κανονικότερη κατανομή των διαφορών εθνικοτήτων», παρερμηνεύθηκε από τους Βούλγαρους, τους Σέρβους αλλά και τους Έλληνες.²²⁴ Οι βαλκάνιοι αντίπαλοι εξέλαβαν το άρθρο ως μια ευκαιρία για μελλοντικές αξιώσεις, σε περίπτωση διαμελισμού της Μακεδονίας. Οι Ρουμάνοι ιδιαίτερα θεώρησαν ότι αυτή ήταν η κατάλληλη ευκαιρία ώστε να αναγνωριστούν οι Κουτσόβλαχοι ως αυθύπαρκτη θρησκευτική κοινότητα.²²⁵ Το Κουτσοβλαχικό ζήτημα έμπαινε έτσι σε μια νέα φάση. Η επαναφορά των ρουμανικών διεκδικήσεων έφερνε για ακόμα μία φορά την Ελλάδα και την Ρουμανία αντιμέτωπες. Η ανάμνηση της συναντήσεως στην Abbazia, της επίσκεψης των Ρουμάνων φοιτητών στην Αθήνα και των φιλοφρονήσεων των δύο χωρών παρήλθε ως όνειρο θερινής νυκτός. Ο Σ. Χάρετ, ο οποίος το 1901 κήρυξε επίσημα ότι οι ρουμανικές προσπάθειες στη Μακεδονία είχαν ναυαγήσει, ζήτησε από την ρουμανική Βουλή να εγκρίνει κονδύλια ύψους 600.000 δραχμών για την ίδρυση σχολείων, εκκλησιών και κοινοτικών ιδρυμάτων στη Μακεδονία. Πίστευε ότι δεν έπρεπε η Ρουμανία να περιορίσει τη δράση της στη διατήρηση του εκκλησιαστικού προσωπικού και τη διδασκαλία των Ρουμάνων της Μακεδονίας, αλλά με την οικοδόμηση ειδικών κτιρίων για τις εκκλησίες και τα σχολεία, μεγέθους, ανάλογου με τη σημασία του έργου τους, να δώσει στη ρουμανική δράση ευρύτητα και σταθερότητα. Το σχέδιο του Χάρετ χαιρέτησαν με ενθουσιασμό όλες οι παρατάξεις στη Βουλή, οι οποίες και το υπερψήφισαν. Παράλληλα, επιφόρτισαν τον αποκαλούμενο Έξαρχο των Ρουμάνων, Γεννάδιο, να περιοδεύσει σε όλες τις περιοχές της Μακεδονίας, όπου υπήρχαν Κουτσόβλαχοι, και να τελέσει τη θρησκευτική Λειτουργία τους στη ρουμανική γλώσσα.²²⁶

Στις 24 Απριλίου 1904, εκπρόσωποι των ρουμανιζόντων Κουτσόβλαχων υπέβαλαν Υπόμνημα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο με τα ακόλουθα αιτήματα:

1. Οι κουτσοβλαχικές κοινότητες να αναγνωριστούν ως αυτοτελείς και αυτοδιοικούμενες με το δικαίωμα ίδρυσης ναών, κατόπιν χορήγησης αδείας από

η. Οι έφεδροι του στρατού πρέπει αμέσως να απολυθούν και να καταργηθούν οι άτακτοι (βασιβουζούκοι).

²²⁴ G. I. Mintsis, *History of the Macedonian Question*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ.30-32.

²²⁵ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ.1903 αρ. εγγ. 326, Υπουργείο Εξωτερικών προς Προξενείο Σερρών, (συνημμένο), Σέρρες 4 Δεκεμβρίου 1903.

²²⁶ Αυτόθι.

το Οικουμενικό Πατριαρχείο, και τέλεσης της Θείας Λειτουργίας στη ρουμανική γλώσσα.

2. Σε περίπτωση που υπήρχε μια μόνο ορθόδοξη εκκλησία με μικτές κοινότητες, τότε η Θεία Λειτουργία να τελούνταν εναλλάξ στα ελληνικά και βλαχικά και η κουτσοβλαχική κοινότητα όφειλε να καταβάλει το ποσό των 500 φράγκων ετησίως στο Πατριαρχείο.
3. Σε περίπτωση που η κοινότητα ήταν αμιγώς κουτσοβλαχική, η Θεία Λειτουργία να τελούνταν μόνο στη βλαχική διάλεκτο και το ποσό που όφειλε να καταβάλει στο Πατριαρχείο ανερχόταν σε 1000 φράγκα ετησίως.
4. Οι κοινότητες να είχαν το δικαίωμα να εκλέξουν τους υποψήφιους ιερείς και αρχιμανδρίτες.²²⁷

Η Ιερά Σύνοδος απέρριψε το Υπόμνημα στις 3 Μαΐου 1904. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης, Ιωακείμ Γ', το θεώρησε ως μια κίνηση υποκρύπτουσα πολιτικές σκοπιμότητες, επειδή έγινε την ίδια χρονική στιγμή που περιόδευε ο Γεννάδιος στη Μακεδονία.²²⁸ Επεσήμανε ταυτόχρονα ότι το αίτημα δεν μπορούσε να γίνει δεκτό, επειδή οι μεταφράσεις των θρησκευτικών κειμένων στη βλαχική διάλεκτο δεν ήταν εγκεκριμένες από το Πατριαρχείο. Έπειτα από διαταγή του Ιωακείμ, καμία εκκλησία δεν επέτρεψε τον Γεννάδιο να ιεουργήσει στη ρουμανική γλώσσα, οπότε και αναγκάστηκε να επιστρέψει στη Ρουμανία. Ο Ιωακείμ προειδοποίησε τους Ρουμάνους ότι, σε περίπτωση επανάληψης ανάλογων ενεργειών, θα αναγκαζόταν να εφαρμόσει τους Ιερούς Κανόνες, δηλαδή να τους κηρύξει σχισματικούς από την Ορθόδοξη Εκκλησία. Ωστόσο, το ηθικό των Ρουμάνων δεν κάμφθηκε και συνέχισαν τις ενέργειές τους χωρίς να υπολογίζουν τις απειλές του Οικουμενικού Πατριάρχη. Πιθανότατα με τις ενέργειές τους επιθυμούσαν να υλοποιήσει τις απειλές του, ώστε να δημιουργήσουν Ανεξάρτητη Εκκλησία. Έτσι, στην περιοχή του Μοναστηρίου δύο Κουτσοβλαχοί ιερείς, οι οποίοι είχαν πληρωθεί αδρά από τους προπαγανδιστές, άρχισαν να λειτουργούν στη ρουμανική γλώσσα και δεν μνημόνευσαν το όνομα του Μητροπολίτη Πελαγονείας και του Οικουμενικού Πατριάρχη. Στη συνέχεια, τα μίσθαρνα όργανα αγόρασαν ένα κομμάτι γης στο Μοναστήρι, προκειμένου να οικοδομήσουν μια ρουμανική εκκλησία. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, μόλις

²²⁷ Σφέτσας, *Το ιστορικό πλαίσιο*, ό.π., σ. 37.

²²⁸ Αυτόθι.

πληροφορήθηκε τα τεκταινόμενα, τους μεν δύο ιερείς τους αφόρισε, ενώ το ζήτημα της οικοδόμησης της εκκλησίας άφησε να το επιληφθεί η Υψηλή Πύλη.²²⁹

Εξαιτίας της άκαμπτης στάσης του Οικουμενικού Πατριαρχείου προς τα ρουμανικά αιτήματα, οι Έλληνες έγιναν και πάλι εχθροί των Ρουμάνων. Γι' αυτό το λόγο οι ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι άρχισαν να συνεργάζονται με τους Βούλγαρους στη Μακεδονία, ώστε να πλήξουν το ελληνικό στοιχείο και να εξαναγκάσουν την Ελλάδα και το Πατριαρχείο να υποχωρήσουν. Παράλληλα η ρουμανική διπλωματία έκανε προσπάθειες να προσεγγίσει τον Σουλτάνο και τις Δυνάμεις της Τριπλής Συμμαχίας (Ιταλία, Γερμανία, Αυστροουγγαρία).²³⁰ Προκειμένου λοιπόν να προδιαθέσει θετικά τον Σουλτάνο, αποφάσισε την ανέγερση ενός τζαμιού στην πόλη Κωνσταντζα. Η Γερμανία και η Ιταλία υποσχέθηκαν να στηρίξουν τα ρουμανικά αιτήματα, ενώ η Αυστροουγγαρία διατήρησε τις επιφυλάξεις της. Ο Αυστριακός πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη, Freiherr von Calice, επεσήμανε τον κίνδυνο επιδείνωσης των ελληνορουμανικών σχέσεων, η οποία θα είχε ως συνέπεια τη διάλυση του αντισλαβικού μπλοκ. Ο Lahovary, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει παντοιοτρόπως τη συμπαράσταση της Αυστροουγγαρίας, επισκέφθηκε τον υπουργό Εξωτερικών Goluchowski και του εξέθεσε τα ρουμανικά αιτήματα. Ο Lahovary θεωρούσε ότι το 2ο άρθρο του προγράμματος της Mürzsteg -σχετικά με την τροποποίηση των διοικητικών ενοτήτων με στόχο την κανονικότερη κατανομή των διαφόρων εθνικοτήτων- είχε δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες,²³¹ προκειμένου η Αυστροουγγαρία να στηρίξει τη Ρουμανία στο Κουτσοβλαχικό ζήτημα. Ο Goluchowski πείσθηκε από τα επιχειρήματα του Lahovary και υποσχέθηκε ότι η Αυστροουγγαρία θα συστρατευόταν με τις άλλες χώρες της Τριπλής Συμμαχίας επ' ωφελεία της Ρουμανίας.²³²

Οι προσπάθειες της Ρουμανίας να πείσει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο το Πατριαρχείο αποδείχθηκαν μάταιες. Γι' αυτό το λόγο ο Lahovary ζήτησε την παρέμβαση των χωρών της Τριπλής Συμμαχίας, ώστε να αποσπάσουν από τον Σουλτάνο μια ευνοϊκή για τη Ρουμανία απόφαση και να παρακάμψουν το Πατριαρχείο. Η ρουμανική κυβέρνηση πίστευε ότι, σε περίπτωση που η Πύλη

²²⁹ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1905, αρ. εγγ. 706, Προξενείο Βιττωλίων Λεβίδης προς Α. Σκουζέ, Μοναστήρι 10 Ιανουαρίου 1905.

²³⁰ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1904, αρ. εγγ. 450, Πρεσβεία Θεσσαλονίκης Κορομηλιάς προς Σκουζέ, Θεσσαλονίκη 9 Αυγούστου 1904.

²³¹ Η Αυστροουγγαρία, το 1899, είχε υποσχεθεί στη Ρουμανία ότι θα στήριζε τις διεκδικήσεις της όταν οι συνθήκες θα ήταν κατάλληλες. Νικολαΐδου, *Η ρουμανική προπαγάνδα, ό.π.*, σ.373

²³² Σφέτας, *Το ιστορικό πλαίσιο, ό.π.*, σ. 38.

αποδεχόταν τα αιτήματά της, το Οικουμενικό Πατριαρχείο θα αναγκαζόταν να υποχωρήσει.²³³ Για αυτό το λόγο, οι επιτετραμμένοι της Ιταλίας, της Αυστροουγγαρίας και της Γερμανίας στην Κωνσταντινούπολη, στις 3 Ιανουαρίου 1905, πρότειναν στην Υψηλή Πύλη την εισαγωγή της ρουμανικής γλώσσας στα σχολεία και τις εκκλησίες, στις περιοχές εκείνες της Μακεδονίας όπου υπήρχαν κουτσοβλαχικές κοινότητες. Το υπουργικό συμβούλιο εξέφρασε ευνοϊκή γνώμη για το ζήτημα και υποσχέθηκε να προωθήσει το θέμα. Ο Σουλτάνος, όμως, έχοντας λάβει σοβαρά υπόψη τις αντιδράσεις του Πατριαρχείου, προσπάθησε να επιβραδύνει την έκδοση του ιραδέ. Ο Μεγάλος Βεζίρης, σε συνομιλία που είχε με τον Έλληνα πρέσβη, δήλωσε ότι οι υποσχέσεις δεν αποτελούσαν ουσιαστική απειλή για τους Έλληνες και το Πατριαρχείο. Εφόσον δεν είχε εκδοθεί σουλτανική απόφαση, οι υποσχέσεις δεν σήμαιναν αναγνώριση των κουτσοβλαχικών κοινοτήτων. Εξάλλου, δεδομένων των γεγονότων, η τουρκική κυβέρνηση δεν θα προχωρούσε στην υλοποίηση όσων είχε υποσχεθεί, παρά τις πιέσεις που δεχόταν από τις Δυνάμεις.²³⁴

Ωστόσο, μια αναπάντεχη εξέλιξη έδωσε την ευκαιρία στη ρουμανική κυβέρνηση να πιέσει το Σουλτάνο για την άμεση ικανοποίηση των αιτημάτων της. Τον Μάιο 1905, ο βαλής των Ιωαννίνων συνέλαβε δύο επιθεωρητές των ρουμανικών σχολείων και τους φυλάκισε με την κατηγορία ότι με την προπαγανδιστική τους δράση έστρεφαν τους Κουτσοβλάχους εναντίον των Ελλήνων και δημιουργούσαν επεισόδια στην περιοχή. Η απαγόρευση επίσκεψης του ρουμανικού προξενείου στα Ιωάννινα και το ενδεχόμενο να απελαθούν κρίθηκαν από τη Ρουμανία ως απαράδεκτα. Έτσι, το ρουμανικό Υπουργείο Εξωτερικών διαμαρτυρήθηκε εντόνως στην Υψηλή Πύλη, η οποία το διαβεβαίωσε ότι θα διέταζε την απελευθέρωσή τους. Ο βαλής όμως πρόλαβε και προχώρησε στην απέλαση των επιθεωρητών και η Ρουμανία ζήτησε την παρέμβαση της Τριπλής Συμμαχίας. Με αφορμή το περιστατικό στα Ιωάννινα, η Ρουμανία προσπάθησε να ανακινήσει το Κουτσοβλαχικό ζήτημα σε διπλωματικό επίπεδο. Ζήτησε λοιπόν από τον Σουλτάνο αρχικά την απελευθέρωση των επιθεωρητών και την τιμωρία του βαλή και στη συνέχεια την έκδοση ενός σουλτανικού ιραδέ για την αναγνώριση των Κουτσοβλάχων ως ξεχωριστής εθνότητας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σε περίπτωση που δεν διευθετούνταν τα παραπάνω

²³³ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1905, αρ. εγγ. 311, Κ. Μ. Σβορώνος προς Α. Σκουζέ, Βεράτι 4 Μαΐου 1905.

²³⁴ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1905, αρ. εγγ. 63, Πρεσβεία Κωνσταντινούπολης Ι. Γρυπάρης προς Α. Σκουζέ, Κωνσταντινούπολη 8 Απριλίου 1905.

αιτήματα, η Ρουμανία θα προχωρούσε στη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.²³⁵

Έπειτα από την άσκηση έντονων πιέσεων στον Σουλτάνο από τους επιτετραμμένους της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας, το υπουργικό Συμβούλιο της Οθωμανική Αυτοκρατορία αποφάσισε να ικανοποιήσει τα αιτήματα των Ρουμάνων. Είναι αξιοσημείωτο ότι ένα περιστατικό, όπως αυτό στα Ιωάννινα, στάθηκε ικανό να μεταστρέψει τόσο την υφιστάμενη κατάσταση, ώστε ο Σουλτάνος να αναγκαστεί να υποχωρήσει στις ευρωπαϊκές πιέσεις και να εκδώσει τον σουλτανικό ιραδέ.

Έτσι, ο υπουργός Παιδείας, Αβδουρραχμάν Πασάς, έστειλε στον Οικουμενικό Πατριάρχη το ακόλουθο έγγραφο με σκοπό να τον ενημερώσει για τις αποφάσεις που έλαβε το υπουργικό Συμβούλιο και επικύρωσε στη συνέχεια και ο Σουλτάνος:

«Προς την Α. Παναγιότητα τον Πατριάρχη των Ρωμαίων.

Η Α. Υ. ο Πρωθυπουργός κοινοποίησε δι' υψηλού τεσκερέ, ότι επί τη αιτήσει των Βλάχων υπηκόων Οθωμανών, όπως προφυλάζωσι τον εθνισμόν αυτών δια της ιδίας αυτών γλώσσης, και λειτουργώνται εν ταις εκκλησίαις αυτών δι' ιδίων ιερέων και εν τη εθνική επίσης γλώσση, εκλέγοντες και αυτοί μουχτάρηδες, όπου εν πλειονότητι κατοικούσι, καθώς και υπό άλλων εθνοτήτων διορίζονται τοιούτοι, εγένετο σκέψις εν τω υπουργικώ Συμβούλιω, καθ' ην απεφάνθη ίνα, επειδή κατά την άλλως τε υπό του Κράτους παραδεδεγμένην θεμελιώδη αρχήν, το Κράτος φέρεται εξ ίσου προς πάσας τας διαφόρους εθνότητας, τας υπο την αιγίδα του Ανακτος εν τη αυτοκρατορική επικρατεία υπάρχουσας, εν δε τη, ως είρηται, αιτήσει δεν υπάρχει ίχνος προσβολής δικαιωμάτων άλλης εθνότητος, ανετέθη τω υπουργείω των Εσωτερικών να κοινοποιήση τω επιθεωρητή των ευρωπαϊκών νομών του Κράτους και τοις γενικοίς διοίκηταίς, ος δει, όπως, υπό τον όρον του να μη επέλθη προσβολή εις την από του Πατριαρχείου εξάρτησιν των Βλάχων, μη εμποδίζονται ούτοι εις την δι' ιδίων ιερέων εν τη εθνική αυτών γλώσση λειτουργίαν και εις την εν τοις ιδίοις σχολείοις δια της γλώσσης αυτών διδασκαλίαν, επιτρέπη δ' αυτοίς να διορίζωσιν ιδίους μουχτάρηδες, συνώδα τοις υφισταμένοις νόμοις, και μη κωλύονται μεν οι διδάσκαλοι και οι επόπται, ους θέλουσι διορίζη εις τα σχολεία αυτών, από της εκπληρώσεως του καθήκοντος, η Κοινότης όμως θ' αποτεινεται δι' αυτούς προς το αυτοκρατορικόν υπουργείον της Παιδείας, συνωδά

²³⁵ Ν. Καζάζης, «Η Μακεδονία και οι Ρωμούνου», *Ελληνισμός*, (1906), 533.

τη τάξει, εις δε τας εκλογάς των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου θα εισάγονται και οι Βλάχοι, και ότι η απόφασις αυτή υποβληθείσα τω Άνακτι, έτυχε της αυτοκρατορικής κυρώσεως.

Εφ' ω προάγομαι ίνα φέρω εις γνώσιν της υμετέρας Παναγιότητος τα άνω.

Τη 18 Ρεβιούλ-εββέλ 1323 ή 10 Μαΐου 1321 (1905)

Ο Υπουργός

*ΑΒΔΟΥΡΡΑΧΜΑΝ*²³⁶

Αφού ενημέρωσε τον Πατριάρχη για τις αποφάσεις του υπουργικού Συμβουλίου, ο Σουλτάνος προχώρησε στην έκδοση του ιραδέ, στις 22 Μαΐου 1905.²³⁷ Σύμφωνα με τον σουλτανικό ιραδέ, οι βλάχικες κοινότητες είχαν δικαίωμα:

1. να ιδρύουν σχολεία και να διατηρούν επιθεωρητές για τα σχολεία, οι οποίοι δεν θα τοποθετούνται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και δεν θα λογοδοτούν σε αυτό,
2. να εκλέγουν μουχτάρη,
3. να διόριζουν αντιπροσώπους στα διοικητικά συμβούλια και τέλος
4. θα εξαρτιόντουσαν, ως προς τα εκκλησιαστικά ζητήματα, αποκλειστικά από το Υπουργείο Παιδείας στην Κωνσταντινούπολη.²³⁸

Αξίζει να σημειωθεί, ότι το κείμενο ήταν σε μεγάλο βαθμό ασαφές. Σημαντικά ζητήματα δεν διευκρινίσθηκαν όπως, για παράδειγμα, ποιες ήταν οι αναγνωρισμένες βλάχικες κοινότητες. Επίσης, μολονότι η λέξη δεν χρησιμοποιήθηκε, τα δικαιώματα που παραχωρήθηκαν στους Κουτσόβλαχους ισοδυναμούσαν με αυτά του millet.²³⁹

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο αναγκάστηκε να αμυνθεί και μέσω ενός επίσημου εγγράφου, στις 21 Ιουνίου 1905, αρνήθηκε να αποδεχτεί το περιεχόμενο του ιραδέ και το κατήγγειλε με γλώσσα σθεναρή προβάλλοντας κυρίως έναν από τους όρους του «να μη επέλθη προσβολή εις την από του Πατριαρχείου εξάρτησιν των Βλάχων».

²³⁶ *όπ.π.*, 534-535.

²³⁷ Η Αυτού Μεγαλειότης ο Σουλτάνος, ο οποίος με υψηλό το αίσθημα της δικαιοσύνης και το ενδιαφέρον για όλους τους ανθρώπους, επεκτείνει τις ευλογίες και την εύνοια του σε όλους τους πιστούς υπηκόους του, χωρίς να έχει σημασία η φυλή ή η θρησκεία, λαμβάνοντας υπόψη τις αιτήσεις που κατατέθηκαν τον τελευταίο καιρό στον αυτοκρατορικό θρόνο από τους Βλάχους υπηκόους του, αποφασίζει ότι, στο πλαίσιο των προαναφερθέντων πολιτικών δικαιωμάτων που απολαμβάνουν όλοι οι άλλοι μη-μουσουλμάνοι υπήκοοι, οι κοινότητες τους επιτρέπεται να εκλέγουν μουχτάρη, σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους, όπως εΐθισται να κάνουν και οι άλλες κοινότητες. οι Βλάχοι θα γίνονται δεκτοί στις εκλογές των μελών των διοικητικών συμβουλίων, επιτρέπεται στους διορισμένους δασκάλους και επόπτες αυτών των κοινοτήτων να εκπληρώνουν τα καθήκοντά τους και να επιτρέπουν την εκπλήρωση των νόμων της αυτοκρατορίας όπως για παράδειγμα την ίδρυση σχολείων. Για το γαλλικό κείμενο Βλ. Peyfuss, *όπ.π.*, σ. 93.

²³⁸ Αυτόθι.

²³⁹ Σφέτας, *Το ιστορικό πλαίσιο*, *όπ.π.*, σ. 39.

Κατέστησε γνωστό στην Πύλη ότι ζητήματα όπως αυτά της γλώσσας που θα χρησιμοποιούνταν στα σχολεία και στις εκκλησίες άπτονταν της πνευματικής Αρχής. Η Εκκλησία αδυνατούσε να αποδεχτεί την επιβολή μιας ξένης γλώσσας, επειδή με αυτό τον τρόπο διασαλεύονταν και αθετούνταν τόσο το εκκλησιαστικό όσο και το εκπαιδευτικό καθεστώς. Το Πατριαρχείο προέβαλλε το γεγονός ότι οι Κουτσόβλαχοι, που κατοικούσαν διεσπαρμένοι στην οθωμανική επικράτεια, αριθμούσαν περίπου στους 100.000²⁴⁰ και δεν είχαν κανένα κοινό με τους Ρουμάνους, καθώς χρησιμοποιούσαν την ελληνική γλώσσα τόσο στο σχολείο και την εκκλησία όσο και στις καθημερινές συναλλαγές και στο εμπόριο. Υπολόγιζε μάλιστα ότι η ρουμανική προπαγάνδα, κατά τη διάρκεια της πορείας της, είχε καταφέρει να σαηνεύσει με τα χρήματα της γύρω στους 10.000 Κουτσόβλαχους σε ολόκληρο το ευρωπαϊκό τμήμα της Αυτοκρατορίας. Επειδή λοιπόν οι Κουτσόβλαχοι δεν αποτελούσαν ξεχωριστή εθνότητα από τους Έλληνες, το Πατριαρχείο τόνισε κατηγορηματικώς ότι θα απέκρουε οποιοδήποτε νεωτερισμό.²⁴¹

Η ρουμανική διπλωματία, αφού εξασφάλισε τον ιραδέ, αποφάσισε να προσεγγίσει την Ελλάδα. Προσπάθησε μάλιστα να την πείσει ότι επιθυμούσε να διατηρηθούν οι διπλωματικές τους σχέσεις σε φιλικό επίπεδο. Τόνισε ότι, ο σουλτανικός ιραδές δεν επηρέαζε σε καμία περίπτωση τα συμφέροντα του ελληνικού κράτους, τουναντίον μάλιστα, σε περίπτωση που οι Έλληνες αποδέχονταν τον ιραδέ, θα απέτρεπαν την συνεργασία των Ρουμάνων με τους Βούλγαρους. Προκειμένου λοιπόν, να μην απομονωθεί η Ελλάδα στο βαλκανικό χώρο, της προτάθηκε να ασκήσει την επιρροή της στο Πατριαρχείο ώστε να αποδεχτεί τον ιραδέ.²⁴²

Η ρουμανική διπλωματική επιτυχία στο Κουτσοβλαχικό ζήτημα έγινε δεκτή με πανηγυρισμούς στη Ρουμανία. Το ρουμανικό Κοινοβούλιο μάλιστα έσπευσε να ευχαριστήσει θερμά τον Σουλτάνο για την ευμενή στάση απέναντι στη ρουμανική υπόθεση. Εντούτοις, η σθεναρή αντίσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου να αποδεχτεί τις αποφάσεις του Σουλτάνου και η προσπάθειά του να ανατρέψει τα κεκτημένα, σύντομα έκαμψε τον ρουμανικό ενθουσιασμό. Ο Σουλτάνος αναγνώρισε

²⁴⁰ Ο Πατριάρχης θεωρούσε ότι οι Κουτσόβλαχοι ήταν 100.000 επειδή πιθανότατα βασίστηκε στη απογραφή που είχε κάνει ο Μαργαρίτης το 1895. Στην πραγματικότητα οι Κουτσόβλαχοι αριθμούσαν 35.782. Έπειτα από έρευνα που εκπόνησε το Προξενείο Βιτωλίων (Μοναστήρι) οι αριθμοί του Μαργαρίτη δεν ανταποκρίνονταν με τους πραγματικούς. Βλ. Πίνακα 2 στο Παράρτημα. *ΙΜΜΑ, ΚΕΜΙΤ, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1900, Στατιστικός πίνακας των Κουτσόβλαχων που κατοικούσαν στο βίλαετι του Μοναστηρίου.

²⁴¹ Καζάζης, *όπ.π.*, σ. 536.

²⁴² C. N. Velichi, "Les relations roumano-greques 1879-1911", *Revue des études sud-est européennes*, VII (1969), 535.

τα δίκαια του Πατριαρχείου και κατανοούσε την προσπάθεια ανατροπής της κατάστασης. Στο Βουκουρέστι αντίθετα συγκεντρώθηκε κόσμος, υποκινούμενος από τη ρουμανική κυβέρνηση, και φώναζε συνθήματα κατά του πατριαρχικού θρόνου.²⁴³ Παράλληλα, οι ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι και οι Βούλγαροι κομιτατζήδες προέβησαν σε επιθέσεις κατά των Ελλήνων. Οι δάσκαλοι είτε συλλαμβάνονταν είτε κακοποιούνταν προκειμένου να σταματήσουν τα μαθήματα στα ελληνικά σχολεία και οι μαθητές να αναγκαστούν να πάνε στα ρουμανικά σχολεία. Εξωκλήσια καταλαμβάνονταν αυθαιρέτως και μοναχοί φυλακίζονταν. Οι επιθέσεις εναντίον των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός φαύλου κύκλου αντιποίνων.²⁴⁴ Ο Ρουμάνος πρέσβης στην Αθήνα, I. Papiniu, έσπευσε να εκμεταλλευτεί τα αιματηρά αποτελέσματα της δράσης των ελληνικών αντάρτικων σωμάτων προς όφελος της χώρας του. Με μια σειρά διαβημάτων, το καλοκαίρι του 1905, ζήτησε από την ελληνική κυβέρνηση να χαλιναγωγήσει τα αντάρτικα σώματα στη Μακεδονία και να ασκήσει την επιρροή της στο Οικουμενικό Πατριαρχείο προκειμένου να αποδεχτεί τον ιραδέ. Απειλίσσε μάλιστα τον Πρωθυπουργό ότι σε περίπτωση που δεν εισάκουγε τα αιτήματά του, θα δημιουργούνταν ένα ανθελληνικό κλίμα στη Ρουμανία. Η Αθήνα, ωστόσο, προσέγγισε τα γεγονότα από διαφορετική σκοπιά. Αντέτεινε λοιπόν ότι τα αντάρτικα σώματα δρούσαν αποκλειστικά για λόγους αυτοάμυνας. Εξάλλου, τα γεγονότα εκτυλίσσονταν σε οθωμανικό έδαφος, οπότε η Υψηλή Πύλη ήταν αρμόδια να επιβάλει την τάξη. Επιπρόσθετα, η ελληνική κυβέρνηση θεωρούσε αδιανόητο να παρέμβει στα ζητήματα του Πατριαρχείου, ειδικά για ένα ζήτημα το οποίο έπληττε άμεσα το ελληνικό στοιχείο.²⁴⁵

Η Ελλάδα και η Ρουμανία συνέχισαν τη διένεξη για το ζήτημα του ιραδέ και οι θέσεις τους παρουσιάστηκαν στους επιτετραμμένους των Μεγάλων Δυνάμεων. Ο Ράλλης και ο Papiniu εξέθεσαν τα γεγονότα από την οπτική γωνία της χώρας τους. Ο Έλληνας πρωθυπουργός, από τη μια μεριά, εξηγούσε ότι ο ιραδές δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτός, επειδή ο κουτσοβλαχικός πληθυσμός που διεκδικούσε η Ρουμανία ήταν αμιγώς ελληνικός. Τόνισε επιπλέον ότι δεν θα επέτρεπε στη ρουμανική προπαγάνδα να τον σφετεριστεί προς όφελος της. Επίσης, οι απειλές που

²⁴³ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1905, αρ. εγγ. 49, Πρεσβεία Βουκουρεστίου Τομπάζης προς Ράλλη, Βουκουρέστι 8 Αυγούστου 1905.

²⁴⁴ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1905, αρ. εγγ. 61, Μητροπολίτης Γρεβενών Αγαθάγγελος προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο, Γρεβενά 18 Ιουνίου 1905, αρ. εγγ. 569, Πρεσβεία Θεσσαλονίκης Λ. Κορομηλάς προς Α. Σκουζέ, Θεσσαλονίκη 20 Σεπτεμβρίου 1905.

²⁴⁵ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1905, αρ. εγγ. 294, Υπουργείο Εξωτερικών προς Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης, Αθήνα 19 Ιουλίου 1905.

εξαπολύονταν από τον Ρουμάνο πρέσβη δεν περνούσαν απαρατήρητες, καθώς στη Ρουμανία τα ανθελληνικά δημοσιεύματα, τα οποία είχαν κατακλύσει τις ρουμανικές εφημερίδες, είχαν ερεθίσει την κοινή γνώμη. Το τεταμένο κλίμα μπορούσε να αποτελέσει αιτία για τη διακοπή των διπλωματικών τους σχέσεων. Ο Pariniu, από την άλλη μεριά, εξήγησε ότι οι Κουτσόβλαχοι είχαν ρουμανική καταγωγή και η κυβέρνησή του όφειλε να ιδρύσει σχολεία και εκκλησίες, για την εκμάθηση της γλώσσας των προγόνων τους. Τέλος, εξήγησε ότι, όσον αφορά τα αντίποινα προς τους Έλληνες της Ρουμανίας, στα οποία είχε αναφερθεί, επρόκειτο αποκλειστικά για οικονομικό μπουκοτάζ. Τις διαμετρικά αντίθετες απόψεις των δύο χωρών προσπάθησε, χωρίς όμως αποτέλεσμα, να συμβιβάσει ο πρέσβης της Αυστροουγγαρίας στο Βουκουρέστι, Markgraf Pallavicini, ώστε να αποσοβηθεί η κλιμάκωση της έντασης στις ελληνορουμανικές σχέσεις.²⁴⁶

Ήταν φανερό ότι η Ρουμανία επιδίωκε να δημιουργήσει ανεξάρτητη ρουμανική Εκκλησία, απαλλαγμένη από οποιαδήποτε εξάρτηση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Προκειμένου να αποφευχθεί η ρήξη με την Ελλάδα, έπρεπε το Πατριαρχείο να μην αποδεχτεί τον ιραδέ και να κηρύξει σχισματική τη ρουμανική Εκκλησία, σύμφωνα με τους ιερούς κανόνες και θεσμούς της Εκκλησίας. Εικάζεται ότι η Ρουμανία, με την ανθελληνική πολιτική της, προσπαθούσε να προκαλέσει μια τέτοια εξέλιξη. Τα γεγονότα δεν εξελίσσονταν όμως, όπως τα είχε σχεδιάσει η Ρουμανία. Οι ελπίδες της άρχισαν γρήγορα να διαψεύδονται. Εξαιτίας της υπερφίαλης και περιφρονητικής στάσης των Ρουμάνων απέναντι στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, οι Κουτσόβλαχοι αντέδρασαν εντονότατα. Συγκεκριμένα, η ρουμανική προπαγάνδα άρχισε να εξασθενεί ειδικά σε περιοχές όπως η Μπελκαμένη, το Πισοδέρι, η Νεγκοβάνη, η Νέβεσκα, ακόμη και στη Βλάστη, όπου το προηγούμενο έτος δεν υπήρχε καμία κουτσοβλαχική οικογένεια.²⁴⁷ Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η ρουμανική κυβέρνηση να κάνει πράξη τις απειλές της και να ξεσπάσει ένας αγώνας εναντίον των Ελλήνων της Ρουμανίας.

²⁴⁶ Σφέτας, *Το ιστορικό πλαίσιο*, ό.π., σ. 41.

²⁴⁷ *IMMA, KEMIT, Αρχ. Ε. Κωφού*, φάκ. 1905, αρ. εγγ. 833, Πρεσβεία Μοναστηρίου προς Υπουργείο Εξωτερικών, Μοναστήρι 22 Ιουλίου 1905.

3.2. Το ανθελληνικό κίνημα στη Ρουμανία (1905/6)

Η έκδοση του σουλτανικού ιραδέ, το 1905, δημιούργησε την ψευδαίσθηση στη Ρουμανία ότι είχε κερδίσει στην υπόθεση των Κουτσόβλαχων. Οι εξελίξεις όμως, την διέψευσαν. Το γεγονός ότι η Ρουμανία δεν αποκόμισε κανένα όφελος από τον ιραδέ, τουναντίον μάλιστα άρχισε να χάνει οπαδούς (βλ. ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι), αποδόθηκε στην ελληνική κυβέρνηση και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, επειδή αρνούνταν πεισματικά να αναγνωρίσουν την ύπαρξη ρουμανικής εθνότητας στη Μακεδονία.²⁴⁸ Συγκυριακό υπήρξε το γεγονός της αλλαγής της ρουμανικής κυβέρνησης. Το συντηρητικό κόμμα, το οποίο όσο βρισκόταν στην αντιπολίτευση κατηγορούσε το φιλελεύθερο κόμμα του Στούρτζα ότι επιδείκνυε διαλλακτικότητα στο ζήτημα των Κουτσόβλαχων, είχε αναλάβει την εξουσία. Κατά το πνεύμα της αντιπολιτευτικής της πολιτικής, η νέα κυβέρνηση ακολούθησε αδιάλλακτη στάση στο ζήτημα των Κουτσόβλαχων, καθώς τα προηγούμενα χρόνια το είχε διογκώσει σε τέτοιο βαθμό ώστε να έχει αναχθεί σε λύδια λίθο του ρουμανικού εθνικισμού.²⁴⁹ Για το λόγο αυτό, η ρουμανική κυβέρνηση αποφάσισε να χρησιμοποιήσει ως μοχλό πίεσης τη συνεργασία με τους Βούλγαρους κομιτατζήδες που δρούσαν στο χώρο της Μακεδονίας, αλλά και το πογκρόμ κατά των Ελλήνων της Ρουμανίας.

Η ρουμανική προπαγάνδα στράφηκε στα βουλγαρικά ανταρτικά σώματα, τα οποία ήδη από τις αρχές του αιώνα επιδίωκαν να εξοντώσουν τον Ελληνισμό της Μακεδονίας ώστε, κατά την προβλεπόμενη διανομή των τουρκικών εδαφών, να είναι προετοιμασμένο το μακεδονικό έδαφος υπέρ των βουλγαρικών συμφερόντων. Τα κοινά συμφέροντα των δύο χωρών στη Μακεδονία επέτρεψαν τη συνεργασία Ρουμανίας-Βουλγαρίας, μετά τα γεγονότα του 1900. Έτσι, παρατηρήθηκαν στην περιοχή της Μακεδονίας Βούλγαροι κομιτατζήδες και ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι να συνεργάζονται για την αντιμετώπιση του κοινού τους εχθρού, τους Έλληνες.²⁵⁰ Παράλληλα, τρία μέλη του Μακεδονικού Κομιτάτου της Σόφιας μετέβησαν στο Βουκουρέστι προκειμένου να προωθήσουν την κοινή δράση τους εναντίον των

²⁴⁸ R. Tudorancea, "The macedo-romanian question within the romanian-greek relations in the early twentieth century (1900-1913), *Historical Yearbook*, vol. I Βουκουρέστι 2004, 217.

²⁴⁹ Κ. Λούλος, «Οι διενέξεις των κοινοτήτων της Μακεδονίας και η γερμανική πολιτική του 20ου αιώνα», *Συμπόσιο Η διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στη Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1991, 395-396.

²⁵⁰ G. Barclay προς Eduart Grey, αρ. 43, Βουκουρέστι, 11/18 Φεβρουαρίου 1907, στη συλλογή των βρετανικών εγγράφων, *British Documents on the Origins of the War 1898-1914, The Near East. The Macedonian Problem and the Annexation of Bosnia 1903-9*, (edit. G.P. Gooch, H. Temperley), Vol V Λονδίνο 1953, σ.168.

Ελλήνων καθώς επίσης και να ζητήσουν από τη ρουμανική κυβέρνηση χρηματική στήριξη. Η ρουμανική κυβέρνηση δέχτηκε να παράσχει τη βοήθεια που της ζητήθηκε με την αιτιολογία, ότι με τον τρόπο αυτό θα προστάτευε τους «αδελφούς» της από τις βιαιοπραγίες των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων.²⁵¹ Οι ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι φρόντισαν να παρέχουν στους Βούλγαρους τα απαραίτητα, όπως πλήρη ενδυμασία, υποδήματα και τροφή έτσι ώστε να διαμένουν σε ορεινά μέρη και να είναι ασύλληπτοι. Έχοντας ως βάση τα όρη, κατέβαιναν σε νοτιότερες περιοχές προκειμένου να επιδοθούν σε βίαιες επιδρομές κατά των Ελλήνων. Στην περιοχή των Γιαννιτσών, η συνεργασία Βουλγάρων και ρουμανιζόντων Κουτσόβλαχων είχε ξεκινήσει παλαιότερα και είχε σταθερές βάσεις. Αυτό διαφαίνεται και από το γεγονός ότι πολλοί ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι είχαν προσχωρήσει στην Εξαρχία. Επίσης, οι ρουμανίζοντες στα περίχωρα των Βοδενών, τα Καλύβια και το Γραμματικόβο, παρείχαν στους κομιτατζήδες τις βάσεις ώστε να ενεργούν άνευ κινδύνου εναντίον των Ελλήνων. Παρατηρήθηκαν μάλιστα περιπτώσεις ρουμανιζόντων Κουτσόβλαχων οι οποίοι εισχωρούσαν στα ελληνικά αντάρτικα σώματα προκειμένου να παρέχουν πληροφορίες στους Βούλγαρους κομιτατζήδες.²⁵²

*«Εις τας εν Μακεδονία Ελληνικάς προξενικάς αρχάς κατηγγέλθη επανειλημμένως ότι ως καταδότηι των Βουλγάρων εξυπηρετούσι το κατά των Ελλήνων δολοφονικόν έργον αυτών εις τας πόλεις και εις τινά χωρία, όπου υπάρχουσι μικτοί πληθυσμοί, οι ευάριθμοι Ρουμάνοι. Αυτοί χρησιμεύουσι σήμερον ως όργαν προδοσίας εις τους Βούλγαρους. Και το χείριστον πάντων, τους φόνους, τους οποίους οι Βούλγαροι διαπράττουν, αποδίδουν οι Ρουμάνοι εις τα Ελληνικά Σώματα, χαρακτηρίζοντες τα Ελληνικά θύματα της Βουλγαρικής θυριωδίας ως Ρουμανίζοντας Κουτσόβλαχους».*²⁵³

Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν πανικό στην περιοχή. Οι Έλληνες Κουτσόβλαχοι, που αποτελούσαν και την πλειοψηφία, ζητούσαν από τους αντάρτες την παραδειγματική τιμωρία όσων εισχωρούσαν στο ρουμανισμό και παρείχαν βοήθεια στους Βούλγαρους. Μολονότι ο Γενικός Πρόξενος στη Θεσσαλονίκη, Λάμπρος Κορομηλάς, διέταξε να απαγορευθούν οι φόνοι ρουμανιζόντων

²⁵¹ Αθήναι, 20 Ιανουαρίου 1906.

²⁵² ΙΜΜΑ, ΚΕΜΙΤ, Αρχείο Ε. Κωφού, φ. 1905, αρ. εγγ. 569, Προξενείο Θεσσαλονίκης Λ. Κορομηλάς προς Υπουργείο Εξωτερικών, Θεσσαλονίκη 20 Φεβρουαρίου 1905.

²⁵³ Αθήναι, 20 Ιανουαρίου 1906.

Κουτσόβλαχων, τα αιματηρά επεισόδια δεν αποφεύχθηκαν. Βιαιοπραγίες σημειώθηκαν τόσο από την ελληνική όσο και από τη βουλγαρορουμανική πλευρά.²⁵⁴

Ο Lahovary, θέλοντας να προκαλέσει το ενδιαφέρον της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης υπέρ των θιγόμενων ρουμανικών συμφερόντων στη Μακεδονία, προχώρησε σε μια σειρά διαβημάτων προς τις Μεγάλες Δυνάμεις προκειμένου να προστατευθούν οι Κουτσόβλαχοι. Στα διαβήματά του τόνιζε την αδιαφορία των τουρκικών αρχών πάνω στο ζήτημα και ζητούσε την άμεση βοήθεια των Δυνάμεων. Οι Μεγάλες Δυνάμεις με τη σειρά τους κινήθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται συνεχώς η θέση των ελληνικών αντάρτικων σωμάτων.²⁵⁵

Η Υψηλή Πύλη διέταξε τις τοπικές αρχές να επαγρυπνούν ώστε να παρεμποδίζονται παρόμοια φαινόμενα, καθώς επίσης και να εξαντλούν την αυστηρότητά τους σε όσους επιχειρούσαν να βιαιοπραγήσουν κατά των ρουμανιζόντων Κουτσόβλαχων.²⁵⁶ Στη συνέχεια, ο Μεγάλος Βεζίρης επιλήφθηκε, χωρίς να διαταραχθεί η δημόσια τάξη, της ίδρυσης εκκλησιών για τους ρουμανίζοντες, στις οποίες θα μπορούσε να τελείται η λειτουργία στη ρουμανική γλώσσα.²⁵⁷ Στο Μοναστήρι, τον Ιανουάριο του 1905, έγινε μια περίλαμπρη τελετή για την ίδρυση της ρουμανικής εκκλησίας. Μάλιστα Οθωμανοί στρατιωτικοί είχαν παραταχθεί κοντά στο κτίριο προκειμένου να προλάβουν μια πιθανή ελληνική επίθεση. Η ομαλή διεξαγωγή της τελετής ήταν πλέον θέμα γοήτρου για τις τουρκικές αρχές.²⁵⁸ Τα ελληνικά σώματα δεν προκάλεσαν ταραχές την ημέρα της τελετής, κατόπιν όμως προέβησαν σε αντίποινα κατά των ρουμανιζόντων Κουτσόβλαχων, οι οποίοι κατασκόπευαν τα ελληνικά σώματα προς όφελος των κομιτατζήδων. Η ελληνική κυβέρνηση και τα προξενεία στάθηκαν ανίσχυρα να τα συγκρατήσουν.²⁵⁹

Ο Lahovary στις 2 Δεκεμβρίου 1905 έφερε στη Βουλή το θέμα των ανταρτικών σωμάτων στη Μακεδονία και του κινδύνου που διέτρεχαν οι ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι. Ενδεικτικά αναφέρθηκε σε κάποιες από τις βιαιοπραγίες των

²⁵⁴ *IMMA, KEMIT, Αρχείο Ε. Κωφού*, φ. 1905, αρ. εγγ. 569, Προξενείο Θεσσαλονίκης Λ. Κορομηλάς προς Υπουργείο Εξωτερικών, Θεσσαλονίκη 20 Φεβρουαρίου 1905.

²⁵⁵ Ο' Conors προς Marquess of Lansdowne, Κωνσταντινούπολη, 28 Νοεμβρίου 1905, στη συλλογή των βρετανικών εγγράφων, *Further Correspondence respecting the Affairs of South Eastern Europe - Turkey (No. 3, 1905)*, Λονδίνο 1906, σσ. 111-112.

²⁵⁶ Ο' Conors προς E. Grey, Κωνσταντινούπολη, 18 Δεκεμβρίου 1905, στη συλλογή των βρετανικών εγγράφων, *Further Correspondence (No. 3, 1905)*, ό.π., σ. 139.

²⁵⁷ Townley προς Marquess of Lansdowne, Κωνσταντινούπολη, 24 Ιανουαρίου 1905, στη συλλογή των βρετανικών εγγράφων, *Further Correspondence respecting the Affairs of South Eastern Europe - Turkey (No. 2, 1905)*, Λονδίνο 1906, σ. 13.

²⁵⁸ Shisley προς Townley, Μοναστήρι 24 Ιανουαρίου 1905, στη συλλογή των βρετανικών εγγράφων, *Further Correspondence (No. 2, 1905)*, ό.π., σσ. 15-16.

²⁵⁹ Αβέρωφ-Τοσίτσα, ό.π., σ. 61.

ελληνικών ανταρτικών σωμάτων, όπως στο φόνο των ρουμανιζόντων στο Γραμματικόβο (Δεκέμβριος 1904), στην κατακρεούργηση του προκρίτου και των ρουμανιζόντων ιερέων στη Νεγκοβάνη²⁶⁰ (Φεβρουάριος 1905) και στο φόνο τριών ρουμανιζόντων στην Αβδέλλα.²⁶¹ Ο Lahovary εξήγησε ότι, παρόλο που έγιναν διαβήματα από τη Ρουμανία και τις Μεγάλες Δυνάμεις προς την Υψηλή Πύλη, τα ανταρτικά σώματα συνέχιζαν την δράση τους και η Ελλάδα δεν φαινόταν διατεθειμένη να αλλάξει τακτική. Έτσι, πρότεινε:

*«Εφ' όσον πάντα ταύτα εξακολουθούσιν, ειρήνη δεν είνε δυνατόν να υπάρξη, και θα μεταχειρισθώμεν πάντα τα δυνατά μέσα δια να καταστήσωμεν εις τους Έλληνας αισθητήν την ζωηρών ημών δυσαρέσκεϊαν.»*²⁶² Με αυτά τα λόγια ο Lahovary, τελείωσε την ομιλία του στη Βουλή πράγμα που σήμαινε την έναρξη του ανθελληνικού κινήματος στη Ρουμανία.

Η ρουμανική κυβέρνηση γνώριζε ότι η Ελλάδα δεν επρόκειτο να προβεί στις παραχωρήσεις που ζητούσε, παρόλα αυτά θέλησε να της δώσει μια τελευταία ευκαιρία. Επί τούτου, ο Ρουμάνος πρέσβης στην Αθήνα, Pariniu, σε συνάντηση που είχε με τον Ράλλη, στις 28 Ιουνίου 1905 στην Αθήνα, τον ενημέρωσε για τις διώξεις που υφίσταντο οι Ρουμάνοι της Μακεδονίας. Επεσήμανε τα επεισόδια που λάμβαναν χώρα εκείνη την περίοδο στη Δόλιανη, το Πισοδέρι και την Μπελκαμένη (Δροσοπηγή) προκειμένου να κλείσουν τα ρουμανικά σχολεία, τις βιαιοπραγίες κατά των ρουμανιζόντων Κουτσόβλαχων καθώς επίσης και τις απειλές που εξαπέλυαν τα ελληνικά αντάρτικα σώματα κατά του Αποστόλη Χατζηγώγου. Ο τελευταίος έπρεπε να κλείσει τα σχολεία στη Βέροια και τις Καλύβες και να ζητήσει από τους ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχους που είχε υπό την προστασία του να υπογράψουν μια δήλωση ότι είχαν ελληνική καταγωγή.²⁶³ Έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι η διαμορφωθείσα κατάσταση στη Μακεδονία είχε αντίκτυπο στη Ρουμανία και ελλόχευε ο κίνδυνος πραγματοποίησης αντιποίνων κατά των Ελλήνων που διέμεναν στη χώρα. Προτού αποχωρήσει ο Ρουμάνος πρέσβης εξέφρασε την ελπίδα ότι η ελληνική κυβέρνηση θα παρεμπόδιζε τα έκτροπα κατά των Ρουμάνων και θα

²⁶⁰ Σχετικά με τα επεισόδια στη Νεγκόβανη βλ. Ο' Conor προς Marquess of Landsdowne, Κωνσταντινούπολη, 4 Μαρτίου 1905, στη συλλογή των βρετανικών εγγράφων, *Further Correspondence (No. 2, 1905)*, ό.π., σσ. 70-73.

²⁶¹ Αβέρωφ-Τοσίτσα, ό.π., σσ. 59-60.

²⁶² Καζάζης, ό.π., σ. 658.

²⁶³ Τηλεγράφημα του Ράλλη προς Β. Πρεσβεία Βερολίνου, Βιέννης, Λονδίνου, Παρισίου, Πετρούπολης και Ρώμης, Αθήνα, 28 Ιουνίου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα κατατεθέντα εις την Βουλήν υπό του επί των Εξωτερικών υπουργού (ελληνορουμανική διαφορά)*, σσ. 5-7.

συμβούλευε το Πατριαρχείο να αποδεχτεί τον σουλτανικό ιραδέ. Σε περίπτωση που αυτή δεν ευθυγραμμιζόταν με τις ρουμανικές επιθυμίες, οι Έλληνες της Ρουμανίας κινδύνευαν με αντίποινα όπως απείλησε ο Ρουμάνος πρέσβης.²⁶⁴ Επί της ουσίας ο Parîniu, με αυτή την συνάντηση, επέδωσε στον Έλληνα πρωθυπουργό τελεσίγραφο για την τύχη των Ελλήνων της Ρουμανίας. Το παραπάνω τελεσίγραφο ο Ράλλης το μετέφερε στους επιτετραμμένους των Μεγάλων Δυνάμεων προκειμένου να είναι ενήμεροι για τα τεκταινόμενα και την πιθανότητα διακοπής των διπλωματικών σχέσεων των δύο χωρών.²⁶⁵

Πράγματι, μετά την απόρριψη του ρουμανικού τελεσιγράφου, η ρουμανική κυβέρνηση μεθόδευσε το ανθελληνικό κίνημα στη Ρουμανία και η κατάσταση για τους Έλληνες της Ρουμανίας επιδεινώθηκε αισθητά. Μέσω του κυριότερου προπαγανδιστικού οργάνου της, της Εταιρείας της Μακεδονορουμανικής Κουλτούρας, διοργάνωσε στο Βουκουρέστι το πρώτο ανθελληνικό συλλαλητήριο στις 26 Ιουλίου 1905, στην αίθουσα Sala Dacia, όπου πραγματοποιούνταν συνήθως πολιτιστικές εκδηλώσεις. Στόχος της κυβέρνησης ήταν αρχικά να προκαλέσει την οργή της ρουμανικής κοινής γνώμης εναντίον του ελληνικού στοιχείου και στη συνέχεια εμπορικό και οικονομικό εμπάργκο κατά των ελληνικών καταστημάτων. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού στο συλλαλητήριο συμμετείχαν επιφανείς ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι, όπως, για παράδειγμα, η σύζυγος του Διευθυντού της ρουμανικής εμπορικής Σχολής στη Θεσσαλονίκη, ο ιατρός Λεόντε καθώς και ο καθηγητής Πανεπιστημίου και πρώην βουλευτής Δισέσκου, προκειμένου να δοθεί αίγλη και κύρος στην όλη προσπάθεια. Ο Δισέσκου με τον ρητορικό του λόγο ξεσήκωσε το πλήθος λέγοντας ότι οι Έλληνες εκμεταλλεύτηκαν τους Ρουμάνους γεωργούς ώστε να πλουτίσουν σε βάρος τους. Εκθείασε τον βασιλιά Κάρολο Α΄ για την προσπάθεια του να εξομαλύνει τις ελληνορουμανικές διαφορές το 1900 στην Abbazia. Μολονότι ο βασιλιάς προχώρησε στην αναγνώριση της Επιτροπής Ολυμπίων ως νομικού προσώπου, διευκολύνοντας με αυτό τον τρόπο την Ελλάδα να διεκδικήσει την περιουσία Ζάππα, η ελληνική κυβέρνηση αρνούσανταν πεισματικά να προβεί σε οποιοδήποτε είδους παραχώρηση.²⁶⁶

Κάθε κίνηση της ελληνικής διπλωματίας μεταφερόταν στον Τύπο παρερμηνευμένη με αποτέλεσμα η κοινή γνώμη να εξίσταται. Το σκηνικό του 1892

²⁶⁴ Αυτόθι.

²⁶⁵ Αυτόθι.

²⁶⁶ *Το Άστω*, 26 Ιουλίου 1905.

επανήλθε. Τα «δύο μάλλον πεπολιτισμένα και μάλλον ευνοούμενα έθνη της Ανατολής» και οι πλέον φίλοι και «φυσικοί σύμμαχοι»,²⁶⁷ όπως σχολίαζε η εφημερίδα *Ακρόπολις* το 1901, είχαν μετατραπεί στους πλέον αλληλομισούμενους λαούς. Τα δημοσιεύματα περί ελληνορουμανικής φιλίας και συναδέλφωσης αντικαταστάθηκαν με υβριστικά και κακεντρεχή σχόλια. Αποκαλυπτικό είναι το άρθρο στην εφημερίδα *Adevărul* όπου σχολιάζεται η δήλωση του Έλληνα πρωθυπουργού την επομένη του ανθελληνικού συλλαλητηρίου. Ο Ράλλης είχε δηλώσει ότι στο ανθελληνικό συλλαλητήριο δεν συνέβησαν έκτροπα, αντίθετα όλα είχαν κυλήσει ομαλά και οι Έλληνες της Ρουμανίας δεν έδωσαν σημασία στην εκδήλωση διότι κατανοούσαν ότι τα αιτήματα των Ρουμάνων είναι αβάσιμα. Ο αρθρογράφος επεσήμανε για ακόμα μια φορά τα δίκαια των Ρουμάνων και με ισχυρή δόση ειρωνείας αναρωτήθηκε αν για την Ελλάδα μια εκδήλωση διαμαρτυρίας, προκειμένου να είναι επιτυχημένη και να στηρίζεται σε ορθά αιτήματα, έπρεπε να συνδυάζεται και με βιαιοπραγίες.²⁶⁸ Παράλληλα με τα ανθελληνικά άρθρα, οι ρουμανικές εφημερίδες δημοσίευαν γελοιογραφίες, μέσα από τις οποίες περνούσαν μηνύματα για τον τρόπο που έπρεπε να αντιμετωπίσουν τους Έλληνες. Χαρακτηριστική είναι μια γελοιογραφία στην κυβερνητική εφημερίδα *Adevărul* τον Αυγουστο 1905, στην οποία απεικονίζονταν μια Ρουμάννα να κυνηγάει και να χτυπάει έναν Έλληνα που ζητούσε προίκα για να την παντρευτεί.²⁶⁹ (βλ. εικόνα στο Εξώφυλλο) Το αποτέλεσμα ήταν οι Ρουμάνοι να επιθυμούν την τιμωρία των Ελλήνων για την εκμετάλλευση που υπέστησαν. Τα πράγματα έφτασαν σε τέτοιο σημείο που ήταν απαραίτητη η φρούρηση της ελληνικής πρεσβείας από τη ρουμανική αστυνομία.²⁷⁰

Όλες αυτές οι εξελίξεις προκάλεσαν την έκπληξη του ελληνικού Τύπου διότι οι Έλληνες, τον Ιούλιο του 1905, ακόμα θεωρούσαν ότι οι Ρουμάνοι είναι φίλοι τους. Σημειώνει χαρακτηριστικά ο αρθρογράφος της εφημερίδας *Άστρ*:

«Ο ρουμανικός Τύπος μαίνεται από τινός κατά του Ελληνισμού. [...] Άρθρα επί άρθρων δημοσιεύονται, σύλλογοι συνιστώνται προς καταπολέμησιν του ελληνικού στοιχείου και συλλαλητήρια παρασκευάζονται. Το πράγμα είναι αληθώς θλιβερόν. Αν επρόκειτο περί Βουλγάρων, περί στοιχείου δηλαδή το οποίον καταφώρας μισεί τον

²⁶⁷ *Ακρόπολις*, 30 Απριλίου 1901, όπως παρατίθεται στο Β. Κ. Γούναρης, *Τα Βαλκάνια των Ελλήνων: Από τον Διαφωτισμό έως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 302.

²⁶⁸ *Το Άστρ*, 7 Αυγούστου 1905.

²⁶⁹ Αυτόθι.

²⁷⁰ Σφέτας, *Το ιστορικό πλαίσιο*, ό.π., σ. 41

Ελληνισμόν, το ζήτημα δεν θα είχε ίσως πολλήν σημασίαν. Μολονότι η αλληλομαχία είνε πάντοτε οδυνηρά. Προκειμένου όμως περί Ρουμάνων, περί εθνότητος δηλαδή, προς την οποίαν ο Ελληνισμός ανέκαθεν φιλικώς διετέθη, η υβριστική αυτή μανία προξενεί αλγεινήν εντύπωσιν...».²⁷¹ Αξιοπαρατήρητο ήταν το γεγονός ότι, μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα οι ρουμανικές εφημερίδες, όντας φερέφωνο της κυβέρνησης, άρχισαν να φιλοξενούν πλήθος αρνητικών άρθρων, τα οποία προσέβαλαν και λοιδορούσαν κυρίως τους Έλληνες ομογενείς.

Στις 6 Αυγούστου ακολούθησε και δεύτερο ανθελληνικό συλλαλητήριο στο Γιούργεβο, όπου οι διαδηλωτές έκαψαν την ελληνική σημαία ως ένδειξη αποστροφής προς τους Έλληνες. Στο πλαίσιο του συλλαλητηρίου πραγματοποιήθηκαν ομιλίες με θέμα τη δράση των ελληνικών αντάρτικων σωμάτων εναντίον των «αδελφών» τους στη Μακεδονία και οι ομιλητές προέτρεψαν τους Ρουμάνους να διακόψουν οποιαδήποτε σχέση και συναλλαγή με τους Έλληνες. Στις ομιλίες πρωτοστατούσαν ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι από τη Μακεδονία, οι οποίοι μετέβαιναν στη Ρουμανία προκειμένου να στηρίζουν ποικιλοτρόπως τον αγώνα.²⁷² Το γεγονός ότι ομιλητές ήταν ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι, οι οποίοι είχαν βιώσει τα γεγονότα στη Μακεδονία, έδινε μεγαλύτερη αξιοπιστία στο όλο εγχείρημα και φόρτιζε συναισθηματικά το συγκεντρωμένο πλήθος.

Ο καθηγητής Δισέσκου πρωτοστάτησε και σε αυτό το συλλαλητήριο και κατακεραύνωσε τους Έλληνες με το λόγο του: «*Ουαί εις τους Έλληνας! Διότι δεν θα υπομείνωμεν επί πολύ ακόμη και θα δυνηθώμεν δι' αντεκδικήσεων να πληρώσωμεν τας δολοφονίας των αδελφών ημών. Οι Έλληνες λέγουσιν, ότι η διαφορά επικρατεί μεταξύ ημών. Βεβαίως επικρατεί, αλλ' εις τους κύκλους των Ελλήνων. Όπου θα εύρητε ήθη ελαφρά, πρέπει να γνωρίζητε, ότι Έλληνες τα διέδωσαν. Αν ίδητε τινα κλέπτοντα, εις το χαρτοπαίγνιον, ούτος είνε Έλλην. Αν μάθητε, ότι υπάρχει τις εμπορευόμενος την σύζυγον του, να είσθε βέβαιοι, ότι και αυτός είνε Έλλην*».²⁷³

Οι ομιλίες και τα δημοσιεύματα των εφημερίδων εξήγειραν τους διαδηλωτές οι οποίοι επιδόθηκαν σε λεηλασίες ελληνικών καταστημάτων. Η ρουμανική αστυνομία κατάφερε να παρεμποδίσει την μανία κάποιων διαδηλωτών. Στο Βουκουρέστι όμως δέκα Ρουμάνοι εισέβαλαν στο ελληνικό καφενείο *Ρουμανία*, ζητώντας επίμονα από τον καταστηματάρχη να απομακρύνει τις φωτογραφίες της ελληνικής βασιλικής

²⁷¹ *Το Άστυ*, 16 Ιουλίου 1905.

²⁷² Α. Τομπάζης προς I. Lahovary, αρ. 512, Σινάια, 5 Αυγούστου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, ό.π.*, σ.8.

²⁷³ Καζάζης, *ό.π.*, σσ. 658-659.

οικογένειας, καθώς και του Πατριάρχη Ιωακείμ.²⁷⁴ Μετά από την άρνηση του ιδιοκτήτη Παύλου Σταμούλη, οι φοιτητές τον εξύβρισαν και τον κακοποίησαν, ενώ προξένησαν στο κατάστημα ζημιές ύψους 1.522 φράγκων.²⁷⁵ Μετά από επέμβαση της αστυνομίας, οι φοιτητές οδηγήθηκαν στο αστυνομικό τμήμα, αλλά αφέθηκαν αμέσως ελεύθεροι. Παράλληλα, σε ένα άλλο ελληνικό κατάστημα στο Βουκουρέστι εισέβαλαν Ρουμάνοι οι οποίοι τραυμάτισαν σοβαρά τον ιδιοκτήτη Π. Στομπλούζο. Αιτία αποτέλεσε μια αλληγορική εικόνα της Μακεδονίας.²⁷⁶

Ο διευθυντής της εφημερίδας *Πατρίς* με έδρα το Βουκουρέστι, Σπ. Σίμος, θέλησε να καυτηριάσει τα όσα εκτυλίσσονταν στη ρουμανική πρωτεύουσα με την αναδημοσίευση μιας λιθογραφίας, η οποία απεικόνιζε τη Μακεδονία να στηρίζεται σε έναν αρματολό. Στη λεζάντα έγραφε: *Ούτε τουρκική, ούτε βουλγαρική, θα μείνει πάντα ελληνική.*²⁷⁷ Μολονότι, δεν αναφερόταν στη Ρουμανία, η δημοσίευση της θεωρήθηκε απειλή για τη χώρα. Ο διευθυντής και οι συντάκτες της εφημερίδας, Χ. Παππάς και Θ. Μοσχόπουλος, κατηγορήθηκαν ότι δημοσίευσαν την εν λόγω εικόνα προκειμένου να δείξουν συμβολικά την αντίθεση τους απέναντι στη ρουμανική κοινή γνώμη. Σύμφωνα με τον διευθυντή της αστυνομίας, ηθικοί αυτουργοί για τις ταραχές που προκλήθηκαν στο Βουκουρέστι ήταν οι συντάκτες της εφημερίδας *Πατρίς*.²⁷⁸ Πρέπει να σημειωθεί ότι η λιθογραφία αυτή είχε τυπωθεί για πρώτη φορά την 1η Ιανουαρίου 1903, χωρίς να προκαλέσει καμία διαμαρτυρία από μέρους των Ρουμάνων. Με αυτές τις κατηγορίες το ρουμανικό κράτος αποφάσισε την απέλαση του διευθυντή και των συντακτών της εφημερίδας.²⁷⁹

Ο Έλληνας πρέσβης στο Βουκουρέστι, Α. Τομπάζης, στις 23 Αυγούστου 1905 ενημέρωσε το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών για το συλλαλητήριο και για την επίθεση κατά του Παύλου Σταμούλη. Παράλληλα, ζήτησε από τον Lahovary την παραδειγματική τιμωρία των αστυνομικών, τόσο αυτών που βρέθηκαν στην κεντρική πλατεία του Γιούργεβου και παρακολούθησαν την καύση της ελληνικής σημαίας, δίχως να προσπαθήσουν να παρεμποδίσουν την πράξη αυτή, όσο και εκείνων που δεν

²⁷⁴ *Το Άστυ*, 8 Αυγούστου 1905.

²⁷⁵ Α. Τομπάζης προς Ι. Lahovary, αρ. 616, Σινάια, 6 Αυγούστου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, όπ.π.*, σσ.9-10.

²⁷⁶ *Το Άστυ*, 8 Αυγούστου 1905.

²⁷⁷ Σφέτας, *Το ιστορικό πλαίσιο, όπ.π.*, σ. 42.

²⁷⁸ *Το Άστυ*, 8 Αυγούστου 1905.

²⁷⁹ Α. Τομπάζης προς Ι. Lahovary, αρ. 618, Σινάια, 10 Αυγούστου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, όπ.π.*, σσ.11-12.

προστάτευσαν τον ιδιοκτήτη του καφεενείου.²⁸⁰ Ο Lahovary εξέφρασε τη λύπη του για τα γεγονότα, αλλά θεώρησε ότι οι αστυνομικοί δεν έφεραν καμία ευθύνη για όσα διαπράχθηκαν κατά των Ελλήνων, διότι αριθμητικά υπερίσχυαν οι διαδηλωτές και δεν μπορούσαν να τους σταματήσουν. Κλείνοντας το τηλεγράφημά του επανέφερε το ζήτημα για τους Ρουμάνους της Μακεδονίας: «*Η Βασιλική Κυβέρνησις ειλικρινώς λυπείται ότι τα αισθήματα της αγανακτήσεως, υφ' ων κατελήφθη το δημόσιον πνεύμα, εξώθησαν τον ελληνικό λαόν εις τοιαύτην εκδήλωσιν, ως επίσης είναι πεπεισμένη ότι και η Ελληνική Κυβέρνησις λυπείται δια τας βιαιότητας και τα εγκλήματα ων είναι θύματα οι φιλήσυχoi ρουμανικοί πληθυσμοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και άτινα διαπράττονται υπό σωμάτων διακηρυττόντων ότι ενεργούσιν εν ονόματι και προς το συμφέρον του Ελληνικού Έθνους*».²⁸¹

Ο Lahovary, σε τηλεγράφημα προς την ελληνική πρεσβεία τον Αύγουστο του 1905, παραλλήλισε τον ελληνικό πληθυσμό της Ρουμανίας με τους Ρουμάνους της Μακεδονίας, προκειμένου να κατανοήσει η ελληνική κυβέρνηση ότι η τύχη των ομογενών της ήταν στα χέρια της. Η Ελλάδα επιδίωκε να προστατεύσει τους ομογενείς της, τοιουτοτρόπως έπραττε και η Ρουμανία. Υπονοήθηκε ότι η Ελλάδα μπορούσε να δώσει τέλος στις ανθελληνικές εκδηλώσεις στη Ρουμανία, εφόσον παραδεχόταν τα εγκλήματα που της καταλογίζονταν στη Μακεδονία, και αποδεχόταν τα προνόμια που παρείχε ο σουλτανικός ιραδές στον κουτσοβλαχικό πληθυσμό.²⁸²

Η απάντηση του Τομπάζη ήταν άμεση και με σταθερές τις απόψεις της Ελλάδας για τα ρουμανικά αιτήματα. Ο Έλληνας πρέσβης επανέλαβε τα πάγια επιχειρήματα, όσον αφορά τα γεγονότα στη Μακεδονία, ότι δηλαδή τα ελληνικά σώματα βρίσκονταν σε θέση άμυνας και ότι η Ελλάδα δεν μπορούσε να προλαμβάνει και να καταστέλλει γεγονότα που λάμβαναν χώρα στην οθωμανική επικράτεια. Η ρουμανική κυβέρνηση, αντίθετα, μπορούσε να επιληφθεί των γεγονότων που συνέβαιναν στη χώρα της σε βάρος τους ελληνικού στοιχείου. Ο πρέσβης, θέλοντας να πείσει για την καταστολή του υποβολιμαίου ανθελληνικού κινήματος, ενημέρωσε τον Lahovary ότι υπήρχε πιθανότητα να αναχωρήσει από την χώρα λόγω άδειας.²⁸³ Η αποχώρησή του δεν σήμαινε αυτομάτως διακοπή των διπλωματικών σχέσεων των δύο χωρών,

²⁸⁰ *ΙΜΜΑ, ΚΕΜΙΤ, Αρχείο Ε. Κωφού*, φ. 1905, αρ. εγγ. 320, Πρεσβεία Βουκουρεστίου Τομπάζης προς Υπουργείο Εξωτερικών, Βουκουρέστι 23 Αυγούστου 1905.

²⁸¹ Α. Τομπάζης προς Ι. Lahovary, Σινάια, 11/24 Αυγούστου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, ό.π.*, σ.13.

²⁸² Α. Τομπάζης προς Ι. Lahovary, αρ. 648, Σινάια, 16 Αυγούστου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, ό.π.*, σσ.14-15.

²⁸³ Αυτόθι.

αποτελούσε όμως μια κλιμάκωση των ήδη τεταμένων σχέσεων. Προκειμένου να ξεπεραστεί η κρίση έπρεπε και οι δύο χώρες να προχωρήσουν σε αμοιβαίες παραχωρήσεις.

Προτού αποχωρήσει ο Τομπάζης, έκανε νέο διάβημα προς τον Lahovary προκειμένου να διαμαρτυρηθεί για την επικείμενη απέλαση των Ελλήνων δημοσιογράφων και να ζητήσει την ανάκληση της σχετικής απόφασης. Οι πράξεις που αποδόθηκαν στους τρεις δημοσιογράφους ήταν αβάσιμες και ατράνταχτη απόδειξη της φιλήσυχης και αξιοπρεπούς δράσης τους στη Ρουμανία αποτελούσαν τα ποιοτικά άρθρα που δημοσίευαν, κατά τη διάρκεια της δεκατριάχρονης λειτουργίας της εφημερίδας.²⁸⁴ Ο Lahovary εξήγησε ότι αδυνατούσε να ακυρώσει την απέλαση των δημοσιογράφων, επειδή το ληφθέν αυτό μέτρο στόχο είχε την προάσπιση της ησυχίας και της ασφάλειας του κράτους.²⁸⁵

Γεγονός ήταν ότι η ρουμανική κυβέρνηση δεν σκόπευε να περιορίσει το κίνημα, καθώς ο Lahovary είχε εξασφαλίσει τη στήριξη της Αυστροουγγαρίας και της Ιταλίας στο ζήτημα των Κουτσόβλαχων με αποτέλεσμα οι ανθελληνικές ενέργειες να συνεχίζονται αμείωτες.²⁸⁶ Ως εκ τούτου, ο Τομπάζης αναγκάστηκε να κάνει πράξη την προειδοποίησή του και στις 15 Σεπτεμβρίου 1905 εγκατέλειψε το Βουκουρέστι. Τη λειτουργία της πρεσβείας στο Βουκουρέστι ανέθεσε στον αναπληρωτή πρόξενο, Βάρναλη.²⁸⁷ Το ίδιο έπραξε και ο Ρουμάνος πρέσβης στην Αθήνα.²⁸⁸

Ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, Δ. Ράλλης, ενημέρωσε αμέσως τους αντιπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων για την αποχώρηση του Τομπάζη από το Βουκουρέστι. Γεγονότα, όπως η καύση της ελληνικής σημαίας, οι απελάσεις Ελλήνων και οι διαδηλώσεις θεωρήθηκαν απαράδεκτα από την ελληνική κυβέρνηση. Παρά τα επανειλημμένα ελληνικά διαβήματα προς τον Lahovary να αναχαιτίσει τις ανθελληνικές εκδηλώσεις το αποτέλεσμα ήταν μηδαμινό.²⁸⁹ Η απαθής στάση της ρουμανικής κυβέρνησης και η ρουμανοβουλγαρική συνεννόηση στη Μακεδονία

²⁸⁴ Α. Τομπάζης προς Ι. Lahovary, αρ. 647, Σινάϊα, 16 Αυγούστου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, ό.π.*, σσ. 16-17.

²⁸⁵ Ι. Lahovary προς Έλληνα πρέσβη στο Βουκουρέστι Τομπάζη, Βουκουρέστι, 21 Αυγούστου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, ό.π.*, σ.18.

²⁸⁶ C. Greene προς Eduart Grey, αρ. 3, Βουκουρέστι, 9/14 Ιανουαρίου 1906, στη συλλογή των βρετανικών εγγράφων, *British Documents, ό.π.*, σ. 197.

²⁸⁷ *ΙΜΜΑ, ΚΕΜΙΤ, Αρχείο Ε. Κωφού*, φ. 1905, αρ. εγγ. 975, Δελιγιάννης προς Υπουργείο Εξωτερικών, Παρίσι 30 Σεπτεμβρίου 1905.

²⁸⁸ Παπινίου προς Ράλλη, Αθήνα, 11/24 Σεπτεμβρίου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, ό.π.*, σσ. 29-31.

²⁸⁹ Ράλλης προς πρεσβείες στο Βερολίνο, στη Βιέννη, στο Λονδίνο, το Παρίσι, την Πετρούπολη και τη Ρώμη, Αθήνα, 16 Σεπτεμβρίου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, ό.π.*, σσ. 33-35.

προσέδωσαν στις ελληνορουμανικές σχέσεις ιδιαίτερα αρνητικό χαρακτήρα. Μέχρις ότου η ρουμανική κυβέρνηση επανεξέταζε την κατάσταση και διευθετούσε τις σχέσεις της με την Ελλάδα, ο Τομπάζης θα απουσίαζε από το Βουκουρέστι. Ουσιαστικά, η ελληνική κυβέρνηση έδωσε το χρονικό περιθώριο στη ρουμανική κυβέρνηση να αναθεωρήσει τις απόψεις της ώστε να προχωρήσει στη βελτίωση των διμερών τους σχέσεων και να αποφευχθεί η διακοπή των διπλωματικών τους σχέσεων.²⁹⁰

Έπειτα από την αναχώρηση των διπλωματικών αντιπροσώπων από το Βουκουρέστι και την Αθήνα και την *de facto* διακοπή των διπλωματικών σχέσεων, ο Lahovary προχώρησε στην επόμενη φάση του ανθελληνικού κινήματος. Την 1η Οκτωβρίου 1905, η Ρουμανία κατήγγειλε την ελληνορουμανική Εμπορική Σύμβαση και το επισυναπτόμενο σε αυτήν Πρωτόκολλο. Η ρουμανική κυβέρνηση με αυτή την κίνηση θέλησε να εξαναγκάσει την Ελλάδα να δεχτεί τα αιτήματά της, καθώς η καταγγελία της Σύμβασης αποτελούσε πλήγμα για την ελληνική οικονομία. Σύμφωνα με τον Lahovary, η Εμπορική Σύμβαση θα είχε ισχύ μέχρι την 1η Ιουλίου του 1906.²⁹¹ Κατά τη διάρκεια των εννέα μηνών, η ελληνική κυβέρνηση είχε το περιθώριο να αναθεωρήσει τη στάση της στο Κουτσοβλαχικό. Διαφορετικά, τα αναγνωρισμένα ελληνικά ιδρύματα θα έχαναν το δικαίωμα να λαμβάνουν δωρεές ή κληροδοτήματα και θα αναγκάζονταν να ρευστοποιήσουν τις περιουσίες τους. Η ελληνική κυβέρνηση όμως αρνήθηκε να δεχτεί την καταγγελία του Πρωτοκόλλου, διότι το θεώρησε ανεξάρτητο από το κείμενο της Σύμβασης. Εφόσον η αναγνώριση ως νομικών προσώπων των ελληνικών εκκλησιαστικών ιδρυμάτων της Ρουμανίας υπήρξε αντικείμενο διεξοδικών και επίπονων διαπραγματεύσεων, κατά τη διάρκεια των ετών 1896-1900, η απόφαση ήταν οριστική.²⁹² Τα ιδρύματα, μέσω του Πρωτοκόλλου, είχαν εξασφαλίσει δια παντός το δικαίωμα να έχουν στην ιδιοκτησία τους ακίνητα. Εξάλλου, όπως υποστήριζε ο Ράλλης, η αναγνώριση των νομικών προσώπων σε μια χώρα δεν μπορούσε να είναι εφήμερη και ούτε εξαρτιόταν από την διάρκεια εφαρμογής μιας Εμπορικής Σύμβασης.²⁹³

²⁹⁰ *Αυτόθι*.

²⁹¹ I. Lahovary προς Δ.Γ. Ράλλη, Βουκουρέστι, 21 Σεπτεμβρίου/4 Οκτωβρίου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διακοινώσεις ανταλλαγείσαι μεταξύ της ελληνικής και ρουμανικής κυβέρνησης κατά την υπό της τελευταίας αυτής γενομένης καταγγελίας της από 19 Δεκεμβρίου 1900 Εμπορικής Συμβάσεως*, σ. 60.

²⁹² Δ.Γ. Ράλλης προς I. Lahovary, Αθήνα, 27 Σεπτεμβρίου/4 Οκτωβρίου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διακοινώσεις ανταλλαγείσαι, ό.π.π.*, σσ. 62-64.

²⁹³ Δ.Γ. Ράλλης προς I. Lahovary, Αθήνα, 9 Νοεμβρίου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διακοινώσεις ανταλλαγείσαι, ό.π.π.*, σσ.71-73.

Αντίθετα, η ρουμανική κυβέρνηση έβλεπε το ζήτημα από τελείως διαφορετική σκοπιά. Με την καταγγελία της Εμπορικής Σύμβασης και του Πρωτοκόλλου μπορούσε να ενεργεί και πάλι ελεύθερα σχετικά με τα ιδρύματα που βρίσκονταν στο έδαφος της. Υποστήριζε λοιπόν, ότι το Πρωτόκολλο δεν ήταν πράξη, ανεξάρτητα συνομολογηθείσα από τη Σύμβαση, αλλά συνημμένη σε αυτήν, οπότε μπορούσε να καταγγελθεί. Συνεπώς, η ρουμανική κυβέρνηση μπορούσε να προχωρήσει σε οποιαδήποτε τροποποίηση της υφιστάμενης κατάστασης κατά το δοκούν. Εφόσον μάλιστα η ύπαρξη των νομικών προσώπων δεν κρινόταν ότι συνάδει προς τα συμφέροντα του ρουμανικού κράτους, η κυβέρνηση είχε το δικαίωμα να χρησιμοποιήσει τις περιουσίες των ιδρυμάτων με οποιοδήποτε τρόπο θεωρούσε ορθότερο. Επίσης, το δασμολόγιο που παγιώθηκε το 1900, έπαυε να είναι σε ισχύ, έπειτα από την καταγγελία της Σύμβασης.²⁹⁴

Η Ελλάδα, βλέποντας την άκαμπτη στάση της ρουμανικής κυβέρνησης, πρότεινε να παραπεμφθεί η μεταξύ τους διαφορά στο Διαιτητικό Δικαστήριο της Χάγης.²⁹⁵ Ο Lahovary όμως τόνισε ότι οι ρουμανικές αποφάσεις ήταν τελεσίδικες και δεν επιθυμούσε οποιαδήποτε περαιτέρω συζήτηση επί του θέματος. Ξεκαθάρισε μάλιστα ότι η Ρουμανία προχώρησε στην καταγγελία της Σύμβασης εξαιτίας της βίαιης δράσης των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων εναντίον του ρουμανικού πληθυσμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Συνεπώς, στο δικαστήριο της Χάγης μπορούσε να εξετασθεί το ζήτημα που αφορούσε μόνο την Ελλάδα και όχι τη Ρουμανία. Η Ρουμανία δεν έκρυβε ότι τόσο το ανθελληνικό κίνημα όσο και την καταγγελία της Σύμβασης τα εκμεταλλεύτηκε προκειμένου να ασκήσει πίεση προς την Ελλάδα.²⁹⁶ Απώτερος σκοπός της ήταν, μέσω της αναγνώρισης ότι τα ανταρτικά σώματα βιαιοπραγούσαν εναντίον του αποκαλούμενου ρουμανικού πληθυσμού στη Μακεδονία, να ταυτιστούν οι Κουτσόβλαχοι με τους Ρουμάνους. Συνακόλουθα θα γινόταν αποδεκτός και ο σουλτανικός ιραδές του 1905.

Βέβαια, μετά την έκδοση του ιραδέ, η προπαγάνδα άρχισε να χάνει οπαδούς στη Μακεδονία και η ρουμανική κυβέρνηση αναγκάστηκε να στρατολογήσει Ρουμάνους χωρικούς, τους οποίους μετέφερε στο εσωτερικό της Μακεδονίας και πιο συγκεκριμένα στο Πολύκαστρο (παλιά ονομασία Καρασούλι), στη Βέροια, τη

²⁹⁴ Lahovary προς Ράλλη, Βουκουρέστι, 7/20 Δεκεμβρίου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διακοινώσεις ανταλλαγείσαι, ό.π.*, σσ. 77-80.

²⁹⁵ Σκουζές προς Lahovary, Αθήνα, 31 Δεκεμβρίου 1905, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διακοινώσεις ανταλλαγείσαι, ό.π.*, σσ. 82-83.

²⁹⁶ Lahovary προς Σκουζέ, Βουκουρέστι, 21 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1906, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διακοινώσεις ανταλλαγείσαι, ό.π.*, σσ. 84-85.

Φλώρινα και το Μοναστήρι, προκειμένου να ενισχύσει το εκεί «ρουμανικό» στοιχείο. Οι χωρικοί αυτοί, με τη δικαιολογία ότι ήταν εργάτες για τα χωράφια, έχαιραν της απόλυτης υποστήριξης των οθωμανικών αρχών, οι οποίες τους διευκόλυναν να αγοράσουν και να νοικιάσουν γαίες.²⁹⁷ Οι χωρικοί αυτοί σε συνεργασία με τους ρουμανίζοντες έστηναν ενέδρες, λήστευαν και βιαιοπραγούσαν κατά των Ελλήνων. Οι τελευταίοι διαμαρτυρήθηκαν εντόνως στις οθωμανικές αρχές, αλλά αυτές όχι μόνο δεν προχώρησαν στην τιμωρία των Ρουμάνων, αλλά τους προστάτευσαν κιόλας από πιθανά αντίποινα των Ελλήνων.²⁹⁸

Οι Ρουμάνοι προπαγανδιστές, ενισχυμένοι πλέον και από νέο «αίμα», προχώρησαν σε βιαιοπραγίες κατά του ελληνικού στοιχείου άλλοτε με τη βοήθεια των Βουλγάρων κομιτατζήδων και άλλοτε όχι. Η τακτική που ακολούθησαν παρέμεινε ίδια. Προχώρησαν δηλαδή στην πραξικοπηματική κατάληψη της εκκλησίας Έξω Παναγιάς στην Βέροια και των παρεκκλησιών του αγίου Προκοπίου και της Παναγιάς Χαβιαράς. Επίσης, δολοφονούσαν Κουτσόβλαχους και για τους φόνους αυτούς κατηγορούσαν τα ελληνικά αντάρτικα σώματα.²⁹⁹

Ο απόηχος των όσων συνέβαιναν στη Ρουμανία και τη Μακεδονία έφτανε σταδιακά και στην Ελλάδα. Η Ρουμανία θεωρήθηκε τότε ο μεγαλύτερος και πιο ύπουλος κίνδυνος στη Μακεδονία. «*Διότι οι μεν Σλάβοι απροκαλύπτως και εκ του εμφανούς σχεδόν, απεργάζονται πληθυσμών της Μακεδονίας και της βορείου Θράκης, επιζητούσιν επικράτησιν δια της επεκτάσεως των ορίων της ηγεμονίας αυτών επί Ελληνικών χωρών, οι δε Ρουμάνοι, ουδαμού συνορεύοντες ή προσκείμενοι ταις Ελληνικαίς χώραις, θέλουσι να δημιουργήσωσιν ανταλλακτικήν ύλην, ανθ' ης να τήκωσιν εδαφικών παραχωρήσεων παρά της Βουλγαρίας, της Ουγγαρίας ή και της Ρωσσίας, όπου, ως ισχυρίζονται, οι ρωμαίοι του Τραιανού άποικοι είχαν ποτε αγροτικής αποικίας ή έπηξαν στρατιωτικής ζώνας (confins militaires). Και, ινα κληρονομήσωσι τα ασύληπτα δικαιώματα των ξένων εκείνων αποίκων, ων προβάλλουσιν ως οι κατ' ευθείαν και νόμιμοι απόγονοι, θέλουσι δια σωματεμπορικών μεθόδων ν' αποκτήσωσιν όσα δεν δύνανται άλλως να διεκδικήσωσι*».³⁰⁰ Η

²⁹⁷ Αθήναι, 4 Φεβρουαρίου 1906.

²⁹⁸ Αθήναι, 24 Ιανουαρίου 1906.

²⁹⁹ Την εκκλησία της Έξω Παναγιάς στη Βέροια οι ρουμανίζοντες προσπάθησαν να την καταλάβουν και το 1892, όμως έπειτα από την παρέμβαση του Καϊμακάμη τα κλειδιά της δόθηκαν και πάλι στην Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης. (βλ. σχετικά κεφάλαιο Α1.3. Η εξέλιξη του κουτσοβλαχικού ζητήματος μετά την διακοπή των ελληνορουμανικών σχέσεων) Αθήναι, 23 Ιανουαρίου 1906, 3 Φεβρουαρίου 1906, 5 Φεβρουαρίου 1906.

³⁰⁰ Αθήναι, 16 Φεβρουαρίου 1906.

αγανάκτηση των ελληνικών εφημερίδων για το όσα λάμβαναν χώρα τόσο στη Μακεδονία όσο και στη Ρουμανία, οδήγησε τους αρθρογράφους τους να ταυτίσουν τους Βούλγαρους, τους «*χυδαιότερους*» και «*ποταπότερους*» απογόνους των Σλάβων, με τους Ρουμάνους. «*Οι αποκαλούμενοι γραικολατίνοι, οι προβάλλοντες ως διάδοχοι των ρωμαϊκών αποίκων του Τραϊανού*» μεταχειρίζονταν μεθόδους όμοιους με αυτούς των Βουλγάρων προκειμένου να δημιουργήσουν, μέσω της βίας και του εκβιασμού, ρουμανική εθνότητα στη Μακεδονία.³⁰¹

Στις 5 Φεβρουαρίου 1906, στην Αθήνα πλήθος συγκεντρώθηκε έξω από το Δημαρχείο με σκοπό να διαμαρτυρηθεί «*κατά των απάνθρωπων και βάρβαρων διωγμών της ρουμανικής κυβέρνησης εναντίον των εν Ρουμανία Ελλήνων*». Στο εν λόγω συλλαλητήριο, το οποίο οργανώθηκε από την εταιρεία *Ελληνισμός* μίλησε ο πρόεδρος της, Νεοκλής Καζάζης: «*...Ηρξατο διωγμός κατά παντός Έλληνας και ήρξατο διωγμός βασιζόμενος εις διαφόρους προφάσεις από μέρους της Ρουμανικής κυβερνήσεως όλους διόλου ανυποστάτους. Η ρουμανική κυβέρνησις ισχυρίζεται και επισήμως ανεκοίνωσε τούτο και εις τον ρουμανικόν λαόν και εις τας ευρωπαϊκάς δυνάμεις, ότι είχε το δικαίωμα να καταδιώξη και να απελάση από το ρουμανικόν έδαφος πολλούς Έλληνας είτε την ελληνικήν έχοντας υπηκοότητα είτε την υπηκοότητα άλλου κράτους, διότι δήθεν ανήκουσιν εις ταύτην ή εις εκείνην την εταιρείαν την εδρεύουσιν εν Αθήναις. Η ρουμανική κυβέρνησις λέγει ότι γνωρίζει εξ ασφαλών πηγών ότι εισπράττεται χρήμα από τους Έλληνας της Ρουμανίας το οποίον αποστέλλεται εδώ εις τας διαφόρους εταιρίας, αι οποίαι εξοπλίζουν πολεμικά στίφη τα οποία αποστέλλουσιν εις Μακεδονίαν δια να φονεύσουν τους εκεί, όπως τους ονομάζουσι, Ρουμάνους αδελφούς. Γνωρίζετε κύριοι, ότι Ρουμάνοι δεν υπάρχουν εν Μακεδονία διόλου. Εκείνοι δε οι λεγόμενοι Κουτσόβλαχοι, τους οποίους ζητεί να οικειοποιηθή η ρουμανική κυβέρνησις, έχουν, όπως γνωρίζετε, ελληνικήν συνείδησιν.*

Όπισθεν όμως της Ρουμανικής Κυβερνήσεως κρύπτεται ξενικός δάκτυλος, είνε ξένη πολιτική η οποία ωθεί αυτήν εις το να καταδιώξη και απελάση όλους τους Έλληνας από τας διαφόρους Ρουμανικάς πόλεις, και ήρχισεν ήδη η εκδίωξις αυτή. Ο λόγος είναι διότι η Ελληνική σημαία κυριαρχεί μέσα εις τον Δούναβιν είνε η γνωστή εκείνη πολιτική της φοράς προς την Ανατολήν και επειδή ο Ελληνικός Κόσμος είνε εκείνος ο οποίος παρέχει δυσκολίας προς την εμπορικήν κατάκτησιν της Ελληνικής

³⁰¹ *Αυτόθι.*

*Χερσονήσου, των νήσων του Αιγαίου, της Αιγύπτου κτλ. δι' αυτόν τον λόγον ήρχισεν οκαταδιωγμός του Ελληνικού στοιχείου εμπορικώς, πολιτικώς και εθνικώς».*³⁰²

Για τον Καζάζη ήταν βαθύτεροι οι λόγοι, για τους οποίους η ρουμανική κυβέρνηση είχε ξεκινήσει το ανθελληνικό κίνημα. Με τις απόψεις του συμφωνούσαν και οι Μακεδονικός, Ηπειρωτικός, Θρακικός Σύλλογος, οι οποίοι απέστειλαν ένα τηλεγράφημα στον Στούρτζα, ζητώντας του να σταματήσει τα άνομα μέτρα που είχε λάβει η κυβέρνησή του κατά του ελληνικού στοιχείου. Όλες αυτές οι ανθελληνικές ενέργειες εξήγειραν, όπως σημείωσαν χαρακτηριστικά, «*τη συνείδηση του πεπολιτισμένου κόσμου και υποβιβάζουν την αξίαν του ρουμανικού κράτους*».³⁰³

Όμως η ρουμανική κυβέρνηση φαινόταν απρόθυμη τόσο να υποχωρήσει σε οποιοδήποτε από τα αιτήματα όσο και να διακόψει τις ανθελληνικές της ενέργειες. Για το λόγο αυτό, η ελληνική κυβέρνηση, βλέποντας το μη αναστρέψιμο της κατάστασης, θέλησε να βολιδοσκοπήσει τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ώστε σε περίπτωση διακοπής των διπλωματικών σχέσεων να δει ποια θα μπορούσε να αναλάβει την υποστήριξη των ελληνικών συμφερόντων στη Ρουμανία. Έπειτα από την άρνηση της Ρωσίας και της Γαλλίας, η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να στραφεί στην Αγγλία.³⁰⁴

Την ίδια περίοδο, η Ρουμανία προχώρησε και στην εφαρμογή της τελευταίας πράξης του ανθελληνικού κινήματός, διεξάγοντας επανειλημμένους ελέγχους στα ελληνικά σχολεία. Ο λόγος έγκειτο στο γεγονός ότι η ρουμανική κυβέρνηση είχε τη θέληση να πλήξει κάθε ελληνικό κέντρο, όπως σχολεία, εκκλησίες και συλλόγους, στα οποία θα μπορούσαν οι Έλληνες να συγκεντρώνονται για την οργάνωση ενός κινήματος κατά των Ρουμάνων. Αφορμή για να προχωρήσει το ρουμανικό Υπουργείο Παιδείας σε μια σειρά ελέγχων στα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα στάθηκε το γεγονός ότι μερικά ελληνικά σχολεία δεν είχαν δώσει ιδιαίτερη σημασία στην διδασκαλία της ρουμανικής γλώσσας και ιστορίας.³⁰⁵ Το ρουμανικό κράτος επιφόρτισε τότε τους E. Cancicou και Gh. Răscanu να διεξάγουν τον έλεγχο προκειμένου να διαπιστωθεί η ομαλή λειτουργία τους. Οι επιθεωρητές διέκριναν πολλές ανωμαλίες. Για το λόγο αυτό, οι διευθυντές των σχολείων του Γαλατσίου, της Βραΐλας, της Κωνσταντζας, της Τούλτσεας και του Σουλινά παραπέμφθηκαν ενώπιον

³⁰² *Αθήναι*, 6 Φεβρουαρίου 1906.

³⁰³ Αυτόθι.

³⁰⁴ *Αθήναι*, 9 Φεβρουαρίου 1906.

³⁰⁵ Τα ελληνικά σχολεία της Ρουμανίας χωρίζονταν σε τρία είδη. 1) τα κοινοτικά σχολεία, αυτά που ίδρυσαν και διατηρούσαν οι κοινότητες και η εκπαίδευση ήταν δωρεάν 2) τα ιδιωτικά με ενίσχυση των κοινοτήτων και των συλλόγων 3) τα ιδιωτικά.

του Ειδικού Συμβουλίου του Υπουργείου Παιδείας για να απολογηθούν για τις σοβαρές παραβάσεις του σχολικού κανονισμού. Μερικά από τα σημαντικά παραπτώματα που τους αποδόθηκαν ήταν η χρήση απαγορευμένων βιβλίων και χαρτών που απεικόνιζαν την Ρουμανία ως μέρος της Μεγάλης Ελλάδας, η έλλειψη στοιχειώδους καθαριότητας, ο υπερπληθυσμός των τάξεων, η τοποθέτηση διευθυντών που δεν γνώριζαν τη ρουμανική γλώσσα και η πρόσληψη καθηγητών χωρίς την έγκριση του ρουμανικού Υπουργείου.³⁰⁶ Στις εκθέσεις των επιθεωρητών υπήρχαν και παρατηρήσεις ήσσονος σημασίας όπως, για παράδειγμα, ότι στο βιβλίο των διδασκόμενων μαθημάτων ο κάθε καθηγητής σημείωνε τα μαθήματα και τις ώρες που δίδαξε, ενώ, κατά τον επιθεωρητή, έπρεπε να σημειώνονται τα διδασκόμενα μαθήματα κάθε ώρα. Επίσης, ότι ορισμένοι μαθητές φόρεσαν το καπέλο τους προτού εξέλθει ο καθηγητής από την αίθουσα.³⁰⁷

Ο υπουργός Παιδείας, Μ. Vlădescu, έκρινε απαραίτητο, με βάση τις εκθέσεις των επιθεωρητών και την εισήγηση του Ειδικού Συμβουλίου του Υπουργείου Παιδείας, ότι έπρεπε να προχωρήσει στο κλείσιμο κάποιων σχολείων και στην δημόσια επίπληξη των υπολοίπων.³⁰⁸ Με βάση την παραπάνω απόφαση έκλεισαν:

- 1) στις 27 Νοεμβρίου 1905 το ιδιωτικό εκπαιδευτήριο *Πρόδος* του Παναγιωτόπουλου στη Βραΐλα, στο οποίο φοιτούσαν εκατόν σαράντα μαθητές.
- 2) στις 15 Δεκεμβρίου 1905 το κοινοτικό σχολείο Βραΐλας του Αντώνη Παπακωνσταντινίδη, στο οποίο φοιτούσαν διακόσιοι πενήντα μαθητές
- 3) στις 10 Δεκεμβρίου το κοινοτικό σχολείο Τούλτσας του Ευάγγελου Καδρή και τα σχολεία της κοινότητας Κωνσταντζας, τα οποία διηύθυναν ο Φίλιππος Μάνος και η Ματθίλδη Ζαννέτου,
- 4) το κοινοτικό σχολείο του Πολύτιμου Κελαδίτου στο Σουλινά και τέλος
- 5) το κοινοτικό σχολείο της Ζηνοβίας Πορφυράς στο Καλαφάτιο. Οι δάσκαλοι του εν λόγω σχολείου, Α. Νέτσος και Π. Βουρόπουλος, απελάθηκαν από τη χώρα την 1η Δεκεμβρίου 1905.³⁰⁹

³⁰⁶ Α. Ράδος, «Τα ελληνικά σχολεία της Ρουμανίας στο τέλος του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου αιώνα», *Πρακτικά Γ' συνεδρίου της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών*, Βουκουρέστι 2006, 6.

³⁰⁷ Ν. Καζάζης, «Η Μακεδονία και οι Ρωμούνου», *Ελληνισμός*, (1906), 662-664.

³⁰⁸ Ράδος, *ό.π.π.*, σ. 6.

³⁰⁹ Καζάζης, *ό.π.π.*, σ. 663-664, Σκουζές προς Β. Πρεσβεία στο Βερολίνο, τη Βιέννη, το Λονδίνο, το Παρίσι, την Πετρούπολη και τη Ρώμη, αρ. 5384, Αθήνα, 5 Ιανουαρίου 1906, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, ό.π.π.*, σσ. 38-39.

Η ποινή της δημόσιας επιπλήξεως επιβλήθηκε:

- 1) στο εκπαιδευτήριο του Πυλαρινού στο Γαλάτσι,
- 2) στα κοινοτικά σχολεία στο Γαλάτσι, τα οποία διηύθυναν οι Παναγιωτόπουλος και Α. Καρδαμάτης,
- 3) στην κοινοτική σχολή θηλέων στην Τούλτσας, με διευθύντρια την Ασπασία Νικολαΐδου.³¹⁰

Παρόμοιο κρούσμα εμπαθούς αυστηρότητας των Ρουμάνων επιθεωρητών σημειώθηκε και στο Σουλινά. Αφορμή ήταν το γεγονός ότι οι μαθητές του εκεί κοινοτικού σχολείου είχαν τυπώσει δελτία πενήντα λεπτών και το εισπραττόμενο ποσό το είχαν διαθέσει υπέρ του Ταμείου του ελληνικού στόλου. Παρόμοιες ενέργειες υπέρ του ελληνικού κράτους θεωρούνταν από τις ρουμανικές αρχές ως απειλή για το ρουμανικό κράτος και λαμβάνονταν ανάλογα μέτρα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι μαθητές να συλληφθούν και να οδηγηθούν στο αστυνομικό τμήμα της περιοχής. Ακολούθως, κατασχέθηκαν τα δελτία και την επόμενη μέρα ο επιθεωρητής των σχολείων κάλεσε τον Διευθυντή Οικονομόπουλο, την διευθύντρια Πορφυράτου και τον πρόεδρο της κοινότητας και τους επέπληξε λέγοντάς τους ότι εφόσον κατοικούν σε ρουμανικό έδαφος έπρεπε να σέβονται τον τόπο και να μην δείχνουν με κάθε ευκαιρία πόσο τον μισούν. Το ειδικό Συμβούλιο αποφάσισε να αποβάλει τους μαθητές που πήραν μέρος σε αυτή την πράξη, ενώ στους Διευθυντές απαγορεύθηκε να διδάσκουν. Η ελληνική κοινότητα Σουλινά έσπευσε να υποβάλει στο Υπουργείο αναφορά προκειμένου να διαμαρτυρηθεί για την παράλογη τιμωρία των μαθητών και των Διευθυντών. Το Υπουργείο δεν έδωσε καμία απάντηση στην κοινότητα, προέτρεπε όμως όλες τις ελληνικές κοινότητες να επιλέξουν κάποιον ρουμανίζοντα Κουτσόβλαχο να αναλάβει τη διεύθυνση των ελληνικών σχολείων, προκειμένου να επαναλειτουργήσουν. Η επιλογή των ρουμανιζόντων δασκάλων δεν ήταν τυχαία, διότι αυτοί κατά τη διάρκεια των σπουδών τους στη Ρουμανία είχαν μετατραπεί στους πιο φανατικούς πολέμιους των Ελλήνων. Η τοποθέτησή τους σε νευραλγικές θέσεις θα τους επέτρεπε να μεταλαμπαδεύουν τις ιδέες της προπαγάνδας και στους Έλληνες της Ρουμανίας. Για το σκοπό αυτό είχαν επιστρατευθεί ρουμανίζοντες δάσκαλοι, όσο το δυνατόν περισσότεροι, από τη Μακεδονία προκειμένου να εργασθούν στα ελληνικά σχολεία της Ρουμανίας.³¹¹

³¹⁰ Αυτόθι.

³¹¹ Καζάζης, *ό.π.π.*, σσ. 663-664.

Η ρουμανική κυβέρνηση όμως δεν περιορίστηκε μόνο στα παραπάνω για να ενισχύσει το κίνημα. Στο πλαίσιο της τακτικής των πιέσεων και των διωγμών κατά των Ελλήνων της Ρουμανίας, βρήκε αρωγούς τις ρουμανικές εφημερίδες, το Μακεδονορουμανικό Σύνδεσμο στο Βουκουρέστι καθώς και τους ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχους. Οι εφημερίδες στο Βουκουρέστι, οι οποίες αποτελούσαν όργανα της ανθελληνικής πολιτικής της Ρουμανίας, αρθρογραφούσαν καθημερινά για την αγνωμοσύνη των Ελλήνων οι οποίοι είχαν εκμεταλλευτεί την ρουμανική φιλοξενία προς πλουτισμό και ζημίωσαν τη χώρα. Ως κέντρα των συνομοσιών εναντίον των Ρουμάνων, φωτογραφίζονταν μάλιστα η ελληνική πρεσβεία, οι εκκλησίες και σχολεία. Οι εφημερίδες κατάφεραν έτσι να φανατίσουν τα πλήθη εναντίον των Ελλήνων της Ρουμανίας. Αρκετοί Έλληνες απελάθηκαν από τη χώρα, ακόμα και άνθρωποι γνωστοί για τα φιλορουμανικά τους αισθήματα, βάσει ψευδών καταγγελιών. Σε διάφορα μέρη, όπως τη Σλατίνα και το Ροσιόρι, οργανώθηκαν ανθελληνικά συλλαλητήρια.³¹²

Επιπροσθέτως, η ρουμανική κυβέρνηση, στηριζόμενη σε συκοφαντικές καταγγελίες και ανώνυμες επιστολές του Μακεδονορουμανικού Συνδέσμου, εξαντλούσε την αυστηρότητά της στο ελληνικό στοιχείο. Οι απελάσεις Ελλήνων στις αρχές του 1906 αποτελούσαν σύνηθες φαινόμενο με τα αίτια να ποικίλουν. Για παράδειγμα, στο Ροσιόρι υπήρξε καταγγελία για ένα Έλληνα έμπορο σιτηρών ότι εξύβρισε τη ρουμανική σημαία και γι' αυτό αποφασίστηκε η απέλασή του από τη χώρα. Στο Γιούργεβο πάλι, οι ρουμανικές αρχές διεξήγαγαν συχνά και χωρίς κάποια αιτία έρευνες στα ελληνικά σπίτια και μαγαζιά. Στο κατάστημα του Γεώργιου Γονέα βρέθηκαν 500 λαχεία υπέρ του ελληνικού στόλου. Ο ιδιοκτήτης οδηγήθηκε στο δικαστήριο του οποίου η απόφαση ήταν καταδικαστική. Αμέσως μετά προχώρησαν στην απέλαση του.³¹³

Το μέτρο της απέλασης εξερέθισε τον ελληνικού Τύπο. Με αρκετή δόση ειρωνείας ο συντάκτης της εφημερίδας *Αθήναι* σημειώνει: «*Είνε αληθώς απορίας άξιον το γεγονός, ότι η Κυβέρνησις Κατακουζηνού δεν ενόησεν, ότι η αηδής του διωγμού των Ελλήνων κωμωδία, απεκαλύφθη πλέον εις τα όμματα ου μόνον της Ρουμανικής αντιπολιτεύσεως την οποίαν εξήτησε να θαμβώση με τα φοβερά αυτά πραξικοπήματα, αλλά και της Ευρώπης προς την οποίαν ζητεί να επιδείξη τα δικάιά της. Δυστυχώς όμως η κωμωδία αυτή επαναλαμβάνεται και πάλιν εις βάρος ανδρών σωφρόνων οι οποίοι ουδεμίαν σχέσιν άλλην με τους αγαθούς Ρουμάνους έχουν παρά*

³¹² *Οπ.π.*, σσ. 718-719.

³¹³ *Αυτόθι.*

μόνον ότι διανοίγοντες τους ημιβάρβαρους οφθαλμούς των [...]νται εις το ειρηνικώτατον εμπόριον των. Και έρχεται το επίσημον της Ρουμανικής Κυβερνήσεως φύλλον ή γαλλόφωνος «Ρουμανία» να εκφράση την λύπην της δια τας γενομένας βιαιότητας, ως Μαγδαληνή μετανοούσα ένεκεν των μομφών τας οποίας συναισθάνεται ότι θα συναποκομίση από μέρος των ευρωπαϊκών εφημερίδων το τελευταίον πραξικόπημα. Ευτυχώς τα ξενίσματα ταύτα του παρομοίου φασισμού του συνήθους πάντοτε εις τους νεοφωτίστους ως είνε οι ιθύνοντες τας Ρουμανικάς τύχας, θα καταρρεύσουν και αυτά προ της αγανακτήσεως την οποίαν προκαλούν εν αυτή ταύτη τη Ρουμανία και μεταξύ των σωφρονούντων Ρουμάνων». ³¹⁴

Η Ρουμανία, ο φυσικός σύμμαχος της Ελλάδας, είχε μετατραπεί σε «ημιβάρβαρο» και «αηδές» κράτος. ³¹⁵ Η ελληνική κυβέρνηση, προκειμένου να αντιμετωπίσει το πογκρόμ εναντίον των Ελλήνων, ζήτησε την αρωγή των ευρωπαϊκών δυνάμεων, καθώς είχαν συμφέροντα στον βαλκανικό χώρο. Το Βερολίνο ανταποκρίθηκε στην έκκληση της Ελλάδας και φάνηκε διατεθειμένο να αναλάβει το ρόλο του διαμεσολαβητή υπό το όρο να μην θιχθούν τα γερμανικά συμφέροντα. ³¹⁶ Απόδειξη των γερμανικών προθέσεων ήταν και η πρόταση του Γερμανού υφυπουργού Εξωτερικών Richthofen προς την ιταλική κυβέρνηση να αναλάβει εκείνη μεσολαβητική πρωτοβουλία στο Βουκουρέστι. Τελικά, την πρωτοβουλία ανέλαβε ο Αυστριακός υπουργός Εξωτερικών Goluchowski, η εμπλοκή του οποίου στο παρελθόν είχε αποδειχθεί καταλυτική. ³¹⁷ Στην παρούσα φάση όμως, οι προσπάθειες του Goluchowski παρερμηνεύθηκαν ως αντιρουμανικές από τη ρουμανική κυβέρνηση. Παρόλα αυτά τον Σεπτέμβριο του 1905, ο Αυστριακός υπουργός Εξωτερικών συνέχισε τις προσπάθειες του για επίλυση της ελληνορουμανικής διαφοράς κατά την διάρκεια της επίσημης επίσκεψης του Ρουμάνου πρωθυπουργού στη Βιέννη. Μέχρι το τέλος του 1905 υπήρξε ύφεση στην ελληνορουμανική κρίση. Σε αυτό συνετέλεσε η εμπλοκή της Αυστροουγγαρίας και της Γερμανίας. Οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι των δύο τελευταίων, σε συναντήσεις που είχαν με τον βασιλιά Κάρολο Α΄ και τον βασιλιά Γεώργιο, μετέφεραν ένα κλίμα

³¹⁴ Αθήναι, 6 Φεβρουαρίου 1906.

³¹⁵ Αυτόθι.

³¹⁶ Η Γερμανία έπρεπε να διασφαλίσει τα οικονομικά της συμφέροντα τόσο με την Ελλάδα όσο και με την Γερμανία. Το Βερολίνο βρισκόταν σε διαπραγματεύσεις με τη Ρουμανία, ήδη από το 1904, για την άδεια εξόρυξης πετρελαίου εκ μέρους γερμανικών εταιρειών και για την συνυπογραφή μιας νέας εμπορικής συμφωνίας. Επίσης, μεγάλες παραγγελίες πολεμικού υλικού αποζητούσε να εξασφαλίσει από την ελληνική κυβέρνηση για τη γερμανική βιομηχανία.

³¹⁷ Σκουζές προς την Β. Πρεσβεία στη Βιέννη, αρ. 342, Αθήνα, 30 Ιανουαρίου 1906, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, όπ.π.*, σσ. 41-42.

αισιοδοξίας για την επίτευξη ενός συμβιβασμού μεταξύ Αθήνας και Βουκουρεστίου.³¹⁸ Σύντομα όμως, τα σχέδια για βελτίωση των ελληνορουμανικών σχέσεων αποδείχθηκαν ουτοπικά, καθώς με το νέο έτος οι διωγμοί επιφανών Ελλήνων συνεχίστηκαν. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα έξι επιφανών Ελλήνων της κοινότητας του Βουκουρεστίου, μέλη της εταιρείας *Ελληνισμός*,³¹⁹ οι οποίοι εκδιώχθηκαν με την κατηγορία ότι χρηματοδοτούσαν τα ελληνικά ανταρτικά σώματα στη Μακεδονία.³²⁰

Οι προκλητικές ενέργειες, ωστόσο, από πλευράς των Ρουμάνων συνεχίστηκαν αμείωτα προκειμένου να πλήξουν πιθανά κέντρα αντιρουμανικών ενεργειών. Ουσιαστικός σκοπός βέβαια της ρουμανικής κυβέρνησης δεν ήταν η πρόληψη μιας πιθανής ελληνικής εξέγερσης κατά των Ρουμάνων, αλλά η άσκηση πίεσης στους Έλληνες ομογενείς και κατ' επέκταση στο ελληνικό κράτος. Συνακολούθως, είκοσι Ρουμάνοι εισχώρησαν στο παρεκκλήσι της ελληνικής πρεσβείας Βουκουρεστίου και προσπάθησαν να εξαναγκάσουν τον εφημέριο να αναγνώσει το Ευαγγέλιο στη ρουμανική γλώσσα.³²¹ Ο εφημέριος αρνήθηκε, επειδή η εκκλησία ήταν ελληνική και επειδή δεν γνώριζε ρουμάνικα. Τότε οι διαδηλωτές όρμησαν εναντίον του και αυτός αναγκάστηκε να καταφύγει στην πρεσβεία. Μολονότι όμως η πρεσβεία φυλασσόταν από αστυνομικά όργανα, των οποίων ο αριθμός ήταν ικανός να σταματήσει τους διαδηλωτές, αυτά δεν παρενέβησαν. Την ίδια μέρα 2.000 Ρουμάνοι διέσχισαν τους δρόμους του Βουκουρεστίου σε εύθυμη διάθεση και υπό του ήχους μουσικών οργάνων, προκειμένου να εκφράσουν την ικανοποίησή τους για την απέλαση των Ελλήνων. Παράλληλα, εισέβαλλαν σε ελληνικά καταστήματα και εξύβριζαν τους Έλληνες. Τα παραπάνω γεγονότα που έλαβαν χώρα την 30η Ιανουαρίου 1906, όχι μόνο δεν αποτράπηκαν από την ρουμανική αστυνομία, αντίθετα υποδαυλίστηκαν.³²²

Οι έξι απελαθέντες, την επαύριον της απέλασής τους, συνέταξαν την εξής διακοίνωση, την οποία και δημοσίευσαν στο περιοδικό *Ελληνισμός*:

³¹⁸ Λούλος, *ό.π.*, σ. 397.

³¹⁹ Η Εταιρεία Ελληνισμός ήταν μια μυστική οργάνωση που ιδρύθηκε στην Αθήνα στις 15 Νοεμβρίου 1892. Η Εταιρεία αυτή είχε ως έμβλημά της τον "αναγεννώμενο φοίνικα". Επίσης εξέδιδε με ομώνυμο τίτλο περιοδικό.

³²⁰ *IMMA, KEMIT, Αρχείο Ε. Κωφού*, φ. 1906, αρ. εγγ. 181, Πρεσβεία Σόφιας Γρυπάρης προς Σκουζέ, Σόφια 26 Μαΐου 1906.

³²¹ Τηλεγράφημα Σκουζέ προς την Β. Πρεσβεία στο Βερολίνο, τη Βιέννη, το Λονδίνο, το Παρίσι, την Πετρούπολη και τη Ρώμη, Αθήνα, 4 Φεβρουαρίου 1906, στη συλλογή των ελληνικών εγγράφων, *Διπλωματικά έγγραφα, ό.π.*, σσ.51-52.

³²² Αυτόθι.

Ανακοινωθέν των εκ Ρουμανίαν εκδιχθέντων Ελλήνων

Επειδή η ενεστότητα ρουμανική Κυβέρνησις, νομίσασα ότι ηδύνατο να καρπωθή εν των Αίμων πολιτικά κέρδη, εάν εξήσκει βιασμόν εν Αθήναις δια καταφόρου πραβιάσεως του διεθνούς δικαίου εις βάρος των εν Ρωμουνία διαβιούντων πολιτών Ελλήνων, προέβη εις πράξεις, αναιρούσας άρδην τας συνθήκας, υπό τας οποίας υπάρχουσι σήμερον τα χριστιανικά και πεπολιτισμένα κράτοι ήτοι:

Εξήσκησε παν είδος ηθικής βίας επί της εθνικής συνειδήσεως των εν Ρωμουνία Ελλήνων, δια να τους εξαναγκάση εις συμμετοχήν και υποστήρυξιν της ρωμουνικής εν Μακεδονία και Ηπειρώ Προπαγάνδας, μη κατορθώσασα δε τούτο:

Κατεπίεσε ποικιλοτρόπως δια των οργάνων της εξουσίας τους εν Ρωμουνία πολίτας Έλληνας.

Περιύβρισε πολυτρόπως την εθνικήν φιλοτιμίαν των εν Ρωμουνία Ελλήνων.

Ηδίκησε διαφοροτρόπως εις τα αστικά συμφέροντα και δικαιώματα τους υπηκόους Έλληνας και τέλος:

Εσυκοφάντησεν αγρίως φιλήσυχους και εγκρίτους Έλληνας υπηκόους, δια να δικαιολογήση την αδικαιολόγητον απέλασιν αυτών και την καταστροφήν των εμπορικών των συμφερόντων.

Δια ταύτα:

Όπως αποδείχθη ότι η ρωμουνική Κυβέρνησις διέπραξε σκοπίμως τα όσα ανωτέρω καταγγέλομεν, δηλούμεν:

Α') Ότι δεχόμεθα όλοι οι εξορισθέντες εκ Ρουμανίας Έλληνας να επιστρέψομεν προσωρινώς εις το ρουμανικόν έδαφος και να προφυλακισθώμεν ως υπόδικοι.

Β') Να δικασθώμεν ενώπιον των ρωμουνικών δικαστηρίων δι' όσα κατηγορούμεθα, υπό τον όρον όμως να παρίστανται κατά την δίκην αντιπρόσωποι των εν Βουκουρεστίω πρεσβευτών πασών των Μεγάλων Δυνάμεων.

Γ') Δεχόμεθα να εφαρμοσθή καθ' ημών η εσχάτη των ποινών, ισόβια δηλονότι καταναγκαστικά έργα, καθ' ην περίπτωσιν ήθελεν αποδειχθή αληθής οιαδήποτε κατηγορία, εξ όσων απέδωκαν ημίν δια να δικαιολογήσωσι την απέλασιν ημών και τας υλικάς καταστροφάς, ας εκ της απελάσεως υπέστημεν.

Η δήλωσις ημών αυτή είνε σοβαρά και ποιούμεθα προς τούτο έκκλησιν εις την δικαιοσύνην των Μεγάλων Δυνάμεων και των πεπολιτισμένων λαών της Ευρώπης. Διότι αν είχεν, ως διατείνεται η ρωμουνική Κυβέρνησις, το κυριαρχικόν δικαίωμα της απελάσεως ημών εκ Ρωμουνίας, ουδέν όμως είχεν αυτή δικαίωμα να μας συκοφαντήσει και να εξακολουθή ακόμη συκοφαντούσα ημάς δια των αλλεπαλλήλων ανακοινώσεων

αυτής προς τον ευρωπαϊκόν τύπον, αι οποία δυστυχώς αφήνονται άνευ απαντήσεως και αναιρέσεως». ³²³

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Υψηλή Πύλη δεν αντέδρασε στις παράνομες απελάσεις των Ελλήνων. Καθώς οι περισσότεροι κατάγονταν από τη Μακεδονία και την Ήπειρο, οι οποίες βρίσκονταν υπό οθωμανική κυριαρχία, θα περίμενε κανείς την άμεση αντίδραση της Πύλης. ³²⁴ Ούτε οι Έλληνες που είχαν πολιτογραφηθεί Ρουμάνοι πολίτες, στα τέλη του 19ου αιώνα, δεν γλίτωσαν από τις διώξεις της ρουμανικής κυβέρνησης. Οι περισσότεροι από αυτούς, επειδή δεν μπορούσαν να απελαθούν, παραπέμπονταν σε δίκη και τις περισσότερες φορές φυλακίζονταν ως κοινοί εγκληματίες. ³²⁵

Η κυβέρνηση Θεοτόκη αδυνατούσε να αντιμετωπίσει τα όσα συνέβαιναν στη Ρουμανία. Μολονότι είχε διαμαρτυρηθεί στο ρουμανικό Υπουργείο Εξωτερικών και στις Μεγάλες Δυνάμεις, η Ρουμανία ενέμενε στη στάση της. Η τελευταία θεωρούσε ότι οι ανθελληνικές εκδηλώσεις θα ανάγκαζαν την Ελλάδα και το Οικουμενικό Πατριαρχείο να υποχωρήσουν στο Κουτσοβλαχικό ζήτημα προς όφελος των ρουμανικών διεκδικήσεων. Για το λόγο αυτό, η Ρουμανία απέρριψε και την πρόταση να λυθεί η διαφορά στο Διεθνές Διαιτητικό Δικαστήριο της Χάγης. ³²⁶ Έτσι, ο Θεοτόκης, κατανοώντας ότι οι σχέσεις με τη Ρουμανία δεν επρόκειτο να εξομαλυνθούν, διέκοψε τις διμερείς διπλωματικές σχέσεις. Στις 30 Μαΐου 1906/13 Ιουνίου 1906 ο διπλωματικός αντιπρόσωπος της Ρωσίας στο Βουκουρέστι, Lermontov, ενημέρωσε τον υπουργό Εξωτερικών της Ρουμανίας, George G. Cantacuzino, ότι η Ελλάδα ανακάλεσε τους διπλωματικούς υπαλλήλους της από τη Ρουμανία και άφησε την εκπροσώπηση των ελληνικών συμφερόντων στη Ρωσία. Η Ρουμανία με τη σειρά αποφάσισε να αναθέσει την αντιπροσώπευση των συμφερόντων της στην Ιταλία. ³²⁷ Την επόμενη μέρα, η ρουμανική βουλή ψήφισε νόμο μεγαλύτερης τελωνιακής επιβαρύνσεως των εμπορευμάτων που θα εισάγονταν από την Ελλάδα. ³²⁸

³²³ Καζάζης, *όπ.π.*, 721-722.

³²⁴ *Η Φωνή της Ηπείρου*, στις 19 Μαΐου 1906 δημοσίευσε τα ονόματα Ελλήνων από την Ήπειρο και τη Μακεδονία οι οποίοι εκδιώχθηκαν από την Ρουμανία και επέστρεψαν στον τόπο καταγωγής τους.

³²⁵ *Η Φωνή της Ηπείρου*, 19 Μαΐου 1906.

³²⁶ *ΙΜΜΑ, ΚΕΜΙΤ, Αρχ. Ε. Κωφού*, φ. 1906, αρ. εγγ. 198, Πατριάρχης Ιωακείμ προς Γρυπάρη, Κωνσταντινούπολη 7 Οκτωβρίου 1906.

³²⁷ Tudorancea, *όπ.π.*, σ. 216.

³²⁸ Αβέρωφ, *όπ.π.*, σ. 59.

Την ίδια περίπου περίοδο άρχισαν και οι ανθελληνικοί διωγμοί στην Ανατολική Ρωμυλία, πράγμα που επέφερε την επιδείνωση των ελληνοβουλγαρικών σχέσεων και την απομόνωση της Ελλάδας στο βαλκανικό χώρο. Οι διώξεις που υπέστησαν οι Έλληνες τόσο στη Ρουμανία όσο και στη Βουλγαρία ευαισθητοποίησαν την ελληνική κοινή γνώμη. Ένα τελευταίο όμως επεισόδιο που εκτυλίχθηκε στον Πειραιά στις 12 Ιουνίου 1910 αποτέλεσε και την τελευταία μαύρη σελίδα στην ιστορία των ελληνορουμανικών σχέσεων.³²⁹ Παρόλα αυτά, τον Ιούνιο του 1911 οι ελληνορουμανικές διπλωματικές σχέσεις αποκαταστάθηκαν πλήρως στο πλαίσιο της ενδοβαλκανικής προσέγγισης που προωθούσε ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Παρόλα αυτά, η Ρουμανία συνέχισε να επιδιώκει την αναγνώριση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο των δικαιωμάτων των Κουτσόβλαχων, που προέβλεπε ο ιραδές.

³²⁹ Όταν το ρουμανικό πλοίο «Αυτοκράτωρ Τραϊανός» προσάραξε στο λιμάνι του Πειραιά, εξαγριωμένο πλήθος εισέβαλε στο σκάφος και προκάλεσε υλικές ζημιές, με το πρόσχημα της απελευθέρωσης ενός Έλληνα, με ρουμανική υπηκοότητα ο οποίος λιποτάκτησε από το ρουμανικό στρατό. Το ελληνικό κράτος εξαναγκάστηκε να ζητήσει συγγνώμη, να καταβάλει αποζημίωση 20.000 λει και να εκδώσει τον Έλληνα λιποτάκτη. (Σφέτας, *Το ιστορικό πλαίσιο*, ό.π., σ. 44.)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ολοκληρώνοντας την παρούσα εργασία και λαμβάνοντας υπόψη τους προβληματισμούς και τα ερωτήματα που προέκυψαν από τις πτυχές του ζητήματος που εξετάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, εξάγονται τα παρακάτω συμπεράσματα.

Ένα από τα πρώτα ερωτήματα που γεννήθηκαν κατά την αρχική έρευνα του ζητήματος ήταν ο λόγος για τον οποίο η Ρουμανία, μια χώρα που δεν γειτνιάζε με την Μακεδονία, πρόβαλε πληθυσμιακές διεκδικήσεις σε εδάφη μακριά από τα εθνικά της σύνορα. Η απάντηση αποτέλεσε και το βασικό άξονα πάνω στον οποίο κινήθηκε η ανάλυση του περίπλοκου αυτού ζητήματος. Η διαπίστωση ότι τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων, είτε άμεσα είτε έμμεσα, έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στην εμπλοκή της Ρουμανίας στο Κουτσοβλαχικό ζήτημα ήταν ένα σημαντικό σκαλοπάτι για την περαιτέρω κατανόηση του όλου ζητήματος. Οι αποφάσεις του Συνεδρίου του Βερολίνου εμφάνισαν τη σλαβική απειλή στα σύνορά της Ρουμανίας, με αποτέλεσμα η τελευταία να αναγκαστεί να συμμαχήσει με την Αυστροουγγαρία και τη Γερμανία προκειμένου να την αντιμετωπίσει. Ως αντάλλαγμα, η Ρουμανία, όντας στη σφαίρα επιρροής της Αυστροουγγαρίας, παραιτήθηκε από τις διεκδικήσεις της στην Τρανσυλβανία, το Βάνατο και τη Βουκοβίνα. Με βάση πλέον τη νέα κατάσταση, η Ρουμανία αναγκάστηκε να στρέψει το ενδιαφέρον της εξωτερικής της πολιτικής στην αμφισβητούμενη περιοχή της Δοβρουτσάς. Καθώς όμως η Δοβρουτσά ήταν περιοχή την οποία διεκδικούσαν τόσο η Ρουμανία όσο και η Βουλγαρία, η Ρουμανία έθεσε ως απώτερο στόχο της μια ευνοϊκή γι' αυτήν ρύθμιση των ρουμανοβουλγαρικών συνόρων. Αυτή η πολιτική της επιλογή, ωστόσο, θα έπρεπε να αποκτήσει και λαϊκό έρεισμα στρέφοντας πλέον το ενδιαφέρον του ρουμανικού λαού από τους αλύτρωτους αδελφούς της Τρανσυλβανίας σε εκείνους της Μακεδονίας, δηλαδή τους Κουτσόβλαχους. Έπειτα από τις παραχωρήσεις στην Αυστροουγγαρία, οι Ρουμάνοι ηγέτες επεδίωκαν να αποφευχθούν με κάθε τρόπο οι αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας. Σύμφωνα με το νέο σχέδιο της ρουμανικής εξωτερικής πολιτικής, οι εκρομανισμένοι Κουτσόβλαχοι της Μακεδονίας θα μεταφέρονταν στη Δοβρουτσά, όπου το ρουμανικό στοιχείο ήταν ιδιαίτερα ισχύο και οι περιοχές της Μακεδονίας θα παραχωρούνταν στη Βουλγαρία.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε πως κατά την περίοδο 1892-1906 το Κουτσοβλαχικό ζήτημα αποτέλεσε τον σημαντικότερο ίσως παράγοντα στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της Ρουμανίας. Δεν θα πρέπει ωστόσο να υποτιμηθεί ο ρόλος της Αυστροουγγαρίας που κατά καιρούς επηρέασε και καθοδήγησε την πορεία της ρουμανικής πολιτικής σκηνής. Η επιθυμία της τελευταίας ήταν να δημιουργήσει έναν αντισλαβικό άξονα ως αντιστάθμισμα στη ρωσική επέκταση στο βαλκανικό χώρο. Η συνάντηση των δύο βασιλέων, της Ρουμανίας και της Ελλάδας, στην Abbazia αποτέλεσε το επιστέγασμα της αντισλαβικής συνεργασίας και της εμπλοκής της Αυστροουγγαρίας στα ελληνορουμανικά δρώμενα. Η Αυστροουγγαρία ενέπλεξε τη Ρουμανία στο μακεδονικό χώρο και ήταν αυτή που διαμόρφωσε μετέπειτα την πολιτική της στο Κουτσοβλαχικό ζήτημα. Είναι ξεκάθαρο λοιπόν ότι το Κουτσοβλαχικό ζήτημα διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των ελληνορουμανικών σχέσεων.

Το Κουτσοβλαχικό ζήτημα μετά το Συνέδριο του Βερολίνου μπορεί να χωρισθεί σε τρεις επιμέρους περιόδους. Αυτός ο διαχωρισμός καθορίζεται από τα διαφορετικής σημασίας γεγονότα που σημειώθηκαν στη συνολική διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου, καθώς επίσης και από το κλίμα που δημιούργησαν τα αιτήματα της ρουμανικής κυβέρνησης στις διμερείς σχέσεις.

Η πρώτη περίοδος χρονολογείται από το συνέδριο του Βερολίνου μέχρι την αποκατάσταση των ελληνορουμανικών διπλωματικών σχέσεων το 1896. Η ρουμανική πολιτική, με κύριο όργανο της στη Μακεδονία τον Απόστολο Μαργαρίτη, προσανατολίστηκε αρχικά στη δημιουργία ενός καλά οργανωμένου εκπαιδευτικού δικτύου για τους Κουτσόβλαχους προκειμένου να τους εκρουμανίσει. Στη συνέχεια επιδίωξε την ίδρυση ρουμανικής μητρόπολης στη Μακεδονία για τον «ρουμανικό» αυτό πληθυσμό. Ως παράμετρος αυτής της ρουμανικής επιδίωξης πρέπει να εξεταστεί και η υπόθεση κληρονομιάς, που προβλήθηκε περισσότερο από κάθε άλλη, η αποκαλούμενη ως υπόθεση Ζάππα. Η τελευταία όμως αποτέλεσε μόνο η αφορμή για τη διακοπή των ελληνορουμανικών σχέσεων το 1892 και όχι η βασική της αιτία. Θα μπορούσε πιθανότατα να ήταν οποιαδήποτε υπόθεση κληρονομιάς ενός επιφανούς Έλληνα. Η εξέλιξη της υπόθεσης Ζάππα το φθινόπωρο του 1892 ήταν συγκυριακή, καθώς στη Ρουμανία είχε ήδη δημιουργηθεί ένα ανθελληνικό κλίμα εξαιτίας της ξενοφοβίας που καλλιεργούσαν οι ρουμανικές κυβερνήσεις. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το Οικουμενικό Πατριαρχείο αρνήθηκε να δεχτεί τη σουλτανική απόφαση για την ίδρυση ρουμανικής μητρόπολης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, τον Μάρτιο

του 1892. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα η Ρουμανία να τηρήσει ιδιαίτερα σκληρή στάση στην υπόθεση Ζάππα. Για το λόγο αυτό το Βουκουρέστι αρνήθηκε να αναγνωρίσει την Επιτροπή Ολυμπίων και Κληροδοτημάτων ως νομικό πρόσωπο και περιέπλεξε την Ελλάδα σε ένα δικαστικό αγώνα με προδιαγεγραμμένο αποτέλεσμα. Τέλος, κατά τη διάρκεια της τετραετούς διακοπής των ελληνορουμανικών διπλωματικών σχέσεων, η πολιτική που τήρησε η Ρουμανία χαρακτηρίστηκε από την προσπάθειά της να αποδείξει ότι υπάρχει χωριστό εθνικό κίνημα, με ευρεία απήχηση, ανάμεσα στο ντόπιο κουτσοβλαχικό πληθυσμό της Μακεδονίας.

Η δεύτερη περίοδος τοποθετείται μεταξύ του 1896 και του 1902. Το διάστημα αυτό η ρουμανική πολιτική παρουσιάζεται με τους ίδιους στόχους και επιδιώξεις. Το γεγονός όμως ότι η Αυστροουγγαρία ευνοούσε τη συνεργασία με την Ελλάδα, προκειμένου να αντιμετωπισθεί ο σλαβικός κίνδυνος, αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα στις ρουμανικές βλέψεις. Η Ρουμανία αποφάσισε έτσι να «παγώσει» το Κουτσοβλαχικό ζήτημα μέχρις ότου οι συνθήκες της επιτρέψουν να επαναφέρει το ζήτημα δυναμικά.

Η τρίτη και τελευταία περίοδος χρονολογείται από το 1902 μέχρι και την εκ νέου διακοπή των ελληνορουμανικών σχέσεων το 1906. Οι εξελίξεις στη Μακεδονία ανάγκασαν τότε τη Ρουμανία να επανεμφανιστεί στο μακεδονικό χώρο. Σε περίπτωση που το Μακεδονικό Ζήτημα επιλύοταν, η Ρουμανία έπρεπε να είναι έτοιμη να διαπραγματευτεί με τη Βουλγαρία τα σύνορά της στη Δοβρουτσά. Γι' αυτό το λόγο, όντας εφοδιασμένη με την υποστήριξη των Δυνάμεων της Τριπλής Συμμαχίας, εκβίασε την έκδοση ενός σουλτανικού ιραδέ, ο οποίος αναγνώριζε τους Κουτσόβλαχους ως αυθύπαρκτη εθνότητα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο ιραδές του 1905 λειτούργησε όμως αντίθετα από ό,τι περίμενε η Ρουμανία, καθώς εξέθεσε το Βουκουρέστι ανεπανόρθωτα με αποτέλεσμα η πολιτική του στο μακεδονικό χώρο να χάνει διαρκώς υποστηρικτές. Το γεγονός ότι το ρουμανικό σχέδιο ναύαγησε την περίοδο του μακεδονικού αγώνα, ώθησε την Ρουμανία να κλιμακώσει την ανθελληνική της πολιτική εναντίον των ελληνικών κοινοτήτων στο έδαφός της. Για τους Έλληνες της Ρουμανίας η κορύφωση του εθνικισμού στα Βαλκάνια στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στάθηκε έτσι μοιραία η αρχή του τέλους της λαμπρής παρουσίας τους, ήδη από την εποχή της Άλωσης, στην περιοχή του Δούναβη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α΄ . Αδημοσίευτες Πηγές

Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, Κέντρο Έρευνας Μακεδονικής Ιστορίας και Τεκμηρίωσης, Θεσσαλονίκη, Αρχείο Ε. Κωφού, φάκ. 1889-1890/ 1891/ 1892/ 1893/ 1894/ 1895/ 1896/ 1897/ 1898/ 1899/ 1900/ 1901/ 1902/ 1903/ 1904/ 1905/ 1906.

Β΄ . Δημοσιευμένες Πηγές

Austro-Hungarian documents relating to the Macedonian struggle, 1896-1912, (επιμέλεια. F. R. Bridge), Θεσσαλονίκη 1976.

British Documents on the Origins of the War 1898-1914 (επιμέλεια G.P. Gooch, H. Temperley), τόμος V The Near East.The Macedonian Problem and the Annexation of Bosnia 1903-9, Λονδίνο 1953.

Further Correspondence respecting the Affairs of South Eastern Europe - Turkey (No. 2, 1905), Λονδίνο 1905.

Further Correspondence respecting the Affairs of South Eastern Europe - Turkey (No. 3, 1905), Λονδίνο 1906.

Διακοινώσεις ανταλλαγείσαι μεταξύ της ελληνικής και ρουμανικής κυβέρνησης κατά την υπό της τελευταίας αυτής γενομένης καταγγελίας της από 19 Δεκεμβρίου 1900 Εμπορικής Συμβάσεως, Αθήνα 1906.

Διπλωματικά έγγραφα κατατεθέντα εις την Βουλήν υπό του επί των Εξωτερικών υπουργού (ελληνορουμανική διαφορά), Αθήνα 1906.

Η εν Βουκουρεστίω Β. πρεσβεία προς το Υπουργείο των Εξωτερικών, χ.τ. 1893.

Γ. Βοηθήματα

Ξενόγλωσσα βοηθήματα

- Berard V., *Τουρκία και Ελληνισμός : οδοιπορικό στη Μακεδονία : Έλληνες-Τούρκοι-Βλάχοι-Αλβανοί-Βούλγαροι-Σέρβοι*, Αθήνα 1987.
- Bridge F. R., *The hasburg Monarchy among the Great Powers, 1815-1918*, New York.
- Cicanci O., «Το εμπόριο και οι ελληνικές εταιρείες της Τρανσυλβανίας», *Ιστορικά*, τ. 98 (2001), 18-45.
- Dakin D., *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, (μετάφραση Α. Ξανθοπούλου), Αθήνα 2001.
- Dakin D., *The Greek struggle in Macedonia 1897-1913*, Θεσσαλονίκη 1993.
- Florea G., *Greci în slujba Inaltei Porti*, București 2011.
- Gounaris B., «Vlachs and “Their Own” History», *Études balkaniques*, 3-4 (1997), 75-84.
- Merjanski K. V., *The secret Serbian Bulgarian treaty of alliance of 1904 and the Russian policy in the Balkans before the Bosnian crisis*. (Μεταπτυχιακή εργασία), Bulgaria 2007.
- Peyfuss M. D., *Die aromunische frage. Ihre Entwicklung von den ursprüngen bis zum frieden von Bukarest (1913) und die Haltung Österreich-Ungarns*, Böhlau 1974.
- Popov Z., *Bălgarskijat nacionalen vāpros v balgaro-rumānskite otnošenija 1878-1902*, Σόφια 1994.
- Pouqueville M.M., *Voyage de la Grece*, vol. II., Παρίσι 1826.
- Scalcău Păula, *Grecii din România*, Βουκουρέστι 2005.
- Streit G., *Mémoire sur la question des Communautés Helléniques en Roumanie*, Αθήνα 1905.
- Sugar P. F., *Η Νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από οθωμανική κυριαρχία (1354-1804)*, τ. β΄, (μετάφραση Παυλίνα Χ. Μπαλουξή), Αθήνα 1994.
- Tanașoca Anca, Nicolae-Șerban Tanașoca, *Unitate romanică și diversitate balcanică contribuții la istoria romanității balcanice*, Βουκουρέστι 2004.
- Tudorancea R., «The macedo-romanian question within the romanian-greek relations in the early twentieth century (1900-1913)», *Historical Yearbook*, vol. I, Βουκουρέστι 2004, 213-220.
- Velichi C., «Les relations roumano-grecques durant la periode 1865-1879», *Revue des etudes Sud-Est Europeennes* 3(1970), 491-505.

Ελληνόγλωσσα βοηθήματα

- Αβέρωφ-Τοσίτσα Ε. Α., *Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού Ζητήματος*, (πρόλογος Σ. Ε. Βενιζέλου), 2η έκδοση, Τρίκαλα 1987.
- Βακαλόπουλος Α., *Ιστορία της Μακεδονίας 1354 -1833*, Θεσσαλονίκη 1988.
- Βακαλόπουλος Κ. Α., *Ο βόρειος ελληνισμός κατά την πρώιμη φάση του Μακεδονικού Αγώνα 1878-1894*, Θεσσαλονίκη 2004
- Βακαλόπουλος Κ. Α., *Οι Έλληνες της Νότιας Βουλγαρίας (Βόρεια Θράκης - Ανατολικής Ρωμυλίας και των παραλιών του Εύξεινου Πόντου: μέσα από το αρχείο Γκιουμουσγκερδάνη)*, Αθήνα 2007.
- Βακαλόπουλος Κ.Α., *Νεότερη ιστορία της Μακεδονίας (1830-1912): Από την γένεση του νεοελληνικού κράτους ως την απελευθέρωση*, Θεσσαλονίκη 1999.
- Βερέμης Θ., *Βαλκάνια από το 19ο στον 20ο αιώνα, Δόμηση και αποδόμηση κρατών*, Αθήνα 2005.
- Βλασίδης Β., «Η αυτονομία της Μακεδονίας: Από τη θεωρία στην πράξη», *Ταυτότητες στη Μακεδονία*, (επιμέλεια Β. Γούναρης, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, Γ. Β. Αγγελόπουλος), Αθήνα 1997, 64-87.
- Βλάχου Ν., *Το Μακεδονικό Ζήτημα ως φάσις του Ανατολικού Ζητήματος 1878-1908*, Αθήνα 1935.
- Βούρη Σ., «Η εκπαίδευση στη Μακεδονία», *Μακεδονικό-Βαλκανικοί 1904-1913, Από τον Παύλο Μελά στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης*, Αθήνα 2008, 9-18.
- Γούναρης Β. Κ., *Τα Βαλκάνια των Ελλήνων: Από τον Διαφωτισμό έως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Θεσσαλονίκη 2007.
- Ζαβιτζιάνου Κ. Π., *Αρχαία εθνικών ευεργετών, Μηνιαίο περιοδικόν σύγγραμμα, μέρος Α΄, κείμενα διαθηκών, δωρεών κλπ.*, τεύχος Ε΄, Αθήνα 1930.
- Ζάππας Κ., *Ευαγγέλης Ζάππας*, Βροσθένιω 1870.
- Καζιάζης Ν., *Το Μακεδονικό πρόβλημα*, Θεσσαλονίκη 1992.
- Καζιάζης Ν., «Η Μακεδονία και οι Ρωμούνιοι», *Ελληνισμός*, (1906), 457-472, 521-539, 585-600, 649-664, 713-723.
- Καρδάρης Χ., «Το Μοναστηριακό Ζήτημα στη Ρουμανία (β΄ ήμισυ 19ου αιώνα) Η αντίδραση των Πατριαρχίων και η στάση των ευρωπαϊκών Δυνάμεων», *Πρακτικά ΚΒ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 25-27 Μαΐου 2001, Θεσσαλονίκη 2002, 315-332.
- Κατσουγιάννη Τ. Μ., *Περί των Βλάχων των ελληνικών χωρών – Β΄. Εκ του βίου και της ιστορίας των Κουτσοβλάχων επί τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1966.

- Κολτσίδας Α. Μ., *Οι Κουτσόβλαχοι. Εθνολογική και λαογραφική μελέτη*, Θεσσαλονίκη 1976.
- Κοτζάμπαση Μ., «Βάρνα (Νεότεροι χρόνοι)», 2008, *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Εύξεινος Πόντος*, <http://blacksea.ehw.gr>.
- Κωφός Ε., *Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα 1875-1881*, Αθήνα 2001.
- Λούβη Λ., «Το Εθνικό ζήτημα «Σλαβικός κίνδυνος και ελληνική εξωτερική πολιτική», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 5, Αθήνα 2003, 37-44.
- Λούβος, Κ., «Οι διενέξεις των κοινοτήτων της Μακεδονίας και η γερμανική πολιτική του 20ου αιώνα», *Συμπόσιο- Η διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στη Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1991, 387-400.
- Λυριτζή Γ. Θ., *Η Εθνική Εταιρεία και η δράσις αυτής*, Κοζάνη 1980.
- Μέρτζος Ν.Ι., *Οι Αρμάνοι Βλάχοι*, Θεσσαλονίκη 2010.
- Μιχαηλίδης Ι., «Ο Ελληνισμός της Ρουμανίας 17ος-20ος αιώνας», *Εμπορικοί σταθμοί των Ελλήνων στη Ρουμανία*, (επιμέλεια Ε. Γαβρά), Θεσσαλονίκη 2007, 31-36.
- Μπελιά Ε. Δ., «Ο ελληνισμός της Ρουμανίας κατά το διάστημα 1835-1878», *Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, XXVI 1983*, 5-42.
- Νικολαΐδου Ε. Ι., *Ξένες προπαγάνδες και εθνική αλβανική κίνηση στις μητροπολιτικές επαρχίες Δυρραχίου και Βελεγράδων κατά τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα*, Ιωάννινα 1978.
- Νικολαΐδου Ε. Ι., *Η ρουμανική προπαγάνδα στο Βιλαέτι των Ιωαννίνων και στα βλαχοχώρια της Πίνδου*, τ. Α' (μέσα 19ου αι. – 1900), Ιωάννινα 1995.
- Νυσταζοπούλου Πελεκίδου Μ., *Οι βαλκανικοί λαοί. Από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14ος - 19ος αι.)*, Θεσσαλονίκη 1991β.
- Ράδος Λ., «Τα ελληνικά σχολεία της Ρουμανίας στο τέλος του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου αιώνα», στα *Πρακτικά Γ' συνέδριου της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών*.
- Ρούκουνα Ε. Ι., *Διπλωματική Ιστορία 19ος αιώνας*, Αθήνα 1977.
- Ρωμανού Μ., «Απόψεις και θέσεις για το όνομα, την καταγωγή και τη γλώσσα των Κουτσοβλάχων», ανατ. *Μνήμη*, 1983.
- Σπηλιωτόπουλος Α., *Οι βλαχόφωνοι Έλληνες και η Ρωμουνική Προπαγάνδα*, Αθήνα 1905.
- Στρέιτ Γ., *Η υπόθεση Ζάππα Ζητήματα Δημοσίου και ιδιωτικού διεθνούς δικαίου*, Αθήνα 1984.

- Σφέτας Σ., *Ελληνοβουλγαρικές αναταράξεις 1880-1908 : ανάμεσα στη ρητορική της διμερούς συνεργασίας και στην πρακτική των εθνικών ανταγωνισμών*, Θεσσαλονίκη 2008.
- Σφέτας Σ., «Το ιστορικό πλαίσιο των ελληνορουμανικών πολιτικών σχέσεων (1866-1913)», *Μακεδονικά* 33ος, (2001-2002), 23-47.
- Ταμπάκη Α., «Οι Έλληνες στην Ρουμανία, 17ος – 19ος αι.», *Ιστορικά*, τ. 98 (2001), 4-17.
- Τσαρουχά-Szàbo E., «Ουγγαρία», *Οι Έλληνες στη Διασπορά 15ος -20ος αιώνας*, (επιμέλεια Ι.Κ. Χασιώτης, Ο. Κατσιαρδή-Hering, Ε. Α. Αμπατζή), Αθήνα 2006, 175-182.
- Τσούρκα-Παπαστάθη Δ., *Η ελληνική εμπορική κομπανία Σιμπίου Τρανσυλβανίας 1636-1878*, Θεσσαλονίκη 2001.
- Φλόρεα Γ., *Κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές πτυχές των ελληνο-ρουμανικών σχέσεων κατά το δεύτερο μισό του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα*, (διδακτορική διατριβή), Ιωάννινα 2008.
- Φωκάς Σπ. Γ., *Ο Ζαλλώνης οι Φαναριώτες και οι Ρουμάνοι*, Αθήνα 1989.
- Χασιώτης Ι., *Επισκόπηση της Ιστορίας της νεοελληνικής διασποράς*, Θεσσαλονίκη 1993.
- Χρυσόχου Α., *Οι Βλάχοι της Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ηπείρου*, Θεσσαλονίκη 2007.
- Χρυσόχου Μ., *Βλάχοι και Κουτσόβλαχοι, ήτοι πραγματεία περί της καταγωγής και της προελεύσεως αυτών μετά δύο γεωγραφικών πινάκων*, Αθήνα 1909.

Δ΄ . Τύπος

Αθήναι

Ακρόπολις

Εμπρός

Εστία

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως

Η Τρις των λαών της Ανατολής

Νεολόγος

Παλιγγενεσία

Σκριπ

Το Άστυ

Φωνή της Ηπείρου

Voința Noțională

Ε΄ . Ιστότοποι

<http://www.ehw.gr/l.aspx?id=11123>.

<http://www.imma.edu.gr/imma/history/10.html> .

<http://aristoromania.blogspot.com/2009/06/lahovary-family-frequently-spelt.html>

<http://www.kleisoura.com/> , <http://el.wikipedia.org/>

http://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Bolintineanu

<http://www.eens-congress.eu/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Έγγραφο 1. Η ελληνορουμανική εμπορική Σύμβαση 19 Δεκεμβρίου 1900.

(Πηγή: Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, τευχος Α΄, αριθμός φύλλου 16, Εν Αθήναις τη 23 Ιανουαρίου 1901)

Περί κηρώσεως της μεταξύ Ελλάδος και Ρουμανίας εμπορικής συμβάσεως.

ΝΟΜΟΣ ΒΨΠΗ΄

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ψηφισάμενοι ομοφώνως μετά της Βουλής, απεφασίσαμεν και διατάσσομεν.

Άρθρον 1.

Η μεταξύ Ελλάδος και Ρουμανίας την δεκάτην εννάτην Δεκεμβρίου του χιλιοστού εννεακοσιοστού έτους (έ.π.) εν Βουκουρεστίω υπογραφείσα εμπορική Σύμβασις εξ άρθρων 4 μετά των αυτή παρηρητημένων πρωτοκόλλου και καταλόγου, και ης το κείμενον έπεται εν μεταφράσει, έχει πλήρη και νομικόν ισχύν.

Άρθρον 2.

Η ισχύς του νόμου τούτου άρχεται από της εν τη Εφημερίδι της Κυβερνήσεως δημοσιεύσεως αυτού.

Ο παρών νόμος, ψηφισθείς παρά της Βουλής και παρ' Ημών σήμεραν κυρωθείς, δημοσιευθήτω διά της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως και εκτελεσθήτω ως νόμος του Κράτους.

Εν Αθήναις τη 13 Ιανουαρίου 1901.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Α. ΡΩΜΑΝΟΣ

Εθεωρήθη και ετέθη η μεγάλη του Κράτους σφραγίς

Εν Αθήναις τη 22 Ιανουαρίου 1901.

Ο επί της Δικαιοσύνης Υπουργός

Ν. ΚΑΡΑΠΑΥΛΟΣ

ΣΥΜΒΑΣΙΣ ΠΕΡΙ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Η Αυτού Μεγαλειότης ο Βασιλεύς της Ρουμανίας, υπό της αυτής εμπορευόμενοι επιθυμίας της εδραιώσεως των φιλικών Αυτών δεσμών και της αναπτύξεως των εμπορικών σχέσεων μεταξύ των εαυτών χωρών, απεφάσισαν ίνα προς τούτο συνομολογήσωσιν από τούδε σύμβασιν και διωρίσαν πληρεξουσίους Αυτών:

Η Αυτού Μεγαλειότης ο Βασιλεύς των Ελλήνων, τον κύριον Γεώργιον Α. Αργυρόπουλον, Ταξιάρχην του Β. Τάγματος του Σωτήρος, τετιμημένον δια της Μεγάλης Ταινίας του Μεδζιδιέ, Μεγαλόσταυρον της Πολιτικής αξίας της Βουλγαρίας, κλπ. Έκτακτον Αυτού Απεσταλμένον και Πληρεξούσιον Υπουργόν παρά τη Αυτού Μεγαλειότητι τω Βασιλεί της Ρουμανίας, Η Αυτού Μεγαλειότης ο Βασιλεύς της Ρουμανίας τον κύριον Αλέξανδρον Μαργιολομάν, Ανώτερον Ταξιάρχην του Τάγματος Αυτού του Ρουμανικού Αστέρος, τετιμημένον δια της Μεγάλης Ταινίας του Οσμаниέ αδαμαντοκολλήτου, Μεγαλόσταυρον του Σιδηρού Στέμματος κλπ. Υπουργόν Αυτού, Γραμματέα της Επικρατείας επί των εξωτερικών υποθέσεων.

Οίτινες, ανακοινώσαντες αλλήλοις τα πληρεξούσια αυτών έγγραφα, ευρεθέντα εν τάξει, συνέθεντο τα επόμενα:

Άρθρον 1.

Οι υπήκοοι, τα πλοία και τα εμπορεύματα εκατέρου Κράτους θέλουσιν απολαύει εν τη χώρα του ετέρου της προς το μάλλον ευνοούμενον κράτος ισοτελείας κατά την εισαγωγήν, την εξαγωγήν, την διαμετακόμισιν και εν γένει εν πάσι τοις αφορώσιν εις τας εμπορικές και ναυτικές εργασίας, την ενάσκησιν του εμπορίου και των βιομηχανιών, την πληρωμήν τελών και άλλων όρων και την προστασίαν της βιομηχανικής ιδιοκτησίας.

Άρθρον 2.

Η του προηγουμένου άρθρου ρήτρα της προς το μάλλον ευνοούμενου Κράτους ισοτιμίας δεν εφαρμόζεται εν Ρουμανία εις τα χάριτας, αίτινες δια προσθέτων και ειδικών διατάξεων παρέχονται προς όμορόν τι Κράτος, ουδ' εις τας ελαττώσεις δασμών ή τας ατελείας ων η εφαρμογή περιορίζεται εντός ωρισμένων μεθοριακών σημείων ή υπέρ των κατοίκων ωρισμένων διαμερισμάτων προς διευκόλυσιν του μεθοριακού εμπορίου.

Άρθρον 3.

Η παρούσα σύμβασις τεθήσεται εν ισχύι άμα τη ανταλλαγή των επικυρώσεων, θέλει δε παραμείνει υποχρεωτική μέχρι παρελεύσεως εννέα μηνών από της ημέρας, καθ'ην το έτερον των συμβαλλομένων Μερών ήθελε γνωστοποιήσει την πρόθεσιν αυτού ίνα παύση την εφαρμογήσ αυτής.

Εν τούτοις τα δύο Κράτη αναλαμβάνουσι την υποχρέωσιν, όπως μη ποιήσωνται χρήσιν του δικαιώματος αυτών τούτου της καταγγελίας προ της 1/14 Απριλίου 1903.

Άρθρον 4.

Η παρούσα σύμβασις, μετά των εν αυτή συνημμένων παραρτημάτων θέλει υποβληθή όσον ένεστι ταχύτερον εις την ψήφον των Βουλών της Ελλάδος και της Ρουμανίας, αι δ' επικυρώσεις αυτής ανταλλαγήσονται εν Βουκουρεστίω άμα ως εκπληρωθώσιν αι υπό των συνταγματικών θεσμών των δύο συμβαλλομένων Κρατών οριζόμεναι διατυπώσεις.

Εφ ω οι Πληρεξούσιοι υπέγραψαν την παρούσαν Σύμβασιν επιθέσαντες τας εαυτών σφραγίδας.

Εγένετο εις διπλούν εν Βουκουρεστίω την 19 Δεκεμβρίου 1900 (έ.π.).

(υπογρ.) **Γ. Α. Αργυρόπουλος.** **Α. Μαργιλομάν.**

(Τ. Σ.)

(Τ. Σ.)

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ

Προβαίνοντες εις την υπογραφήν της υπό την σημερινήν ημερομηνίαν εμπορικής συμβάσεως μεταξύ Ελλάδος και Ρουμανίας, οι υπογεγραμμένοι πληρεξούσιοι των δύο Κρατών συνέθεντο τα επόμενα:

Οι εν τω καταλόγω τω παρηρητημένω τω παρόντι πρωτοκόλλω περιλαμβανόμενοι ελληνικοί ναοί, οι εν Ρουμανία την σήμερον δυνάμει των ιδίων εαυτών τίτλων ιδρύσεως υφιστάμενοι, χαρακτηρίζονται οριστικώς ως ηθικά πρόσωπα (νομικά) θέλουσι δ' εξακολουθεί, ως και τα εκ τούτων εξαρτώμενα σχολεία, να λειτουργώσι, συμμορφούμενοι προς τους νόμους και τους κανονισμούς του Ρουμανικού Βασιλείου.

Εν τούτοις εν τω μέλλοντι δεν δύνανται ν' αποκτήσωσιν έτερα ακίνητα, ή συμμορφούμενοι προς τους νόμους και κανονισμούς του Ρουμανικού Βασιλείου.

Δεν δύνανται ν' αποκτώσιν αγροτικά κτήματα.

Εἰς πίστωσιν τούτων, οἱ οικεῖοι πληρεξούσιοι συνέταξαν τὸ παρὸν πρωτόκολλον καὶ υπέγραψαν αὐτό, ἐπιθέσαντες τὰς εαυτῶν σφραγίδας.

Ἐγένετο εἰς διπλὸν, ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν 19 Δεκεμβρίου 1900 (π. έ.)

(υπογρ.) **Γ. Α. Αργυρόπουλος.** **Α. Μαργιλομάν.**

(Τ. Σ.)

(Τ. Σ.)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

των ἐλληνικῶν ἐν Ρουμανία ἐκκλησιῶν, αἰτίνας ἀναγνωρίζονται ὡς νομικά πρόσωπα δια τοῦ νόμου τοῦ κυρούντος τὴν ὑπὸ σημερινὴν ἡμερομηνίαν μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Ρουμανίας συνομολογηθεῖσαν σύμβασιν καὶ ἐν ᾧ σημειοῦνται τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξαρτώμενα σχολεῖα καὶ τὰ τὰς ἐκκλησίαις ταύταις ἀνήκοντα ἀκίνητα·

1) Ἐκκλησία «Εὐαγγελισμός» ἐν Βραΐλα.

Ἡ ἐκκλησία αὕτη κέκτηται·

α΄) Ἐν οἰκόπεδον κείμενον ἐν οδῷ Mare

β΄) Ἐτερον οἰκόπεδον κείμενον ἐν οδῷ Misitilor.

γ΄) Τρίτον οἰκόπεδον κείμενον ἐν οδῷ Pietrei.

δ΄) Οἰκίαν κειμένην ἐν οδῷ Pietrei.

2) Ἐκκλησία «Μεταμόρφωσις» ἐν Γαλαζίῳ.

Ἡ ἐκκλησία αὕτη κέκτηται·

α΄) Ἐν ἀστικόν ἀκίνητον ὠκοδομημένον ἐν αὐτῇ τῇ περιοχῇ τῆς ἐκκλησίας (ἐν οδῷ Foti, ἀριθ. 2), καὶ χρησιμεύον ὡς σχολεῖον ἀρρένων.

β΄) Ἐτερον ἀκίνητον (ἐν οδῷ Foti, ἀριθ. 8), χρησιμεύον ὡς σχολεῖον θηλέων

γ΄) Μέγα ἀκίνητον ἐκτισμένον, ἐν οδῷ Domneasca ἀριθ. 60.

δ΄) Οἰκίαν κειμένην ἐν οδῷ Zinelor ἀριθ. 3.

3) Ἐκκλησία «Ζωοδόχος Πηγή» ἐν Καλαφατίῳ.

Ἡ ἐκκλησία αὕτη κέκτηται·

Ἀστικόν κτήμα κείμενον ἐν οδῷ Radu Negru, ἀριθ. 256 καὶ οδῷ Unirea 258, ὅπερ χρησιμεύει ὡς σχολεῖον.

4) Ἐκκλησία «Ἅγιος Νικόλαος» ἐν Μαγγαλία.

5) Ἐκκλησία «Μεταμόρφωσις» ἐν Κωνσταντῆ.

Ἡ ἐκκλησία αὕτη κέκτηται·

α΄) Ἐν ἀστικόν ἀκίνητον ἐκτισμένον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ οἰκοπέδου τῆς ἐκκλησίας.

β') Έτερον ακίνητον, κείμενον εν οδώ Mircea cel Mare χρησιμεύον ως σχολεῖον αρρένων.

γ') Τρίτον ακίνητον, κείμενον εν οδώ Mircea cel Mare χρησιμεύον ως σχολεῖον θηλέων.

6) Εκκλησία «Ευαγγελισμός» εν Τούλτση.

Η εκκλησία αὐτή κέκτηται

α') Αστικόν κτήμα διηρημένον εις δύο, οὔτινος το εν μέρος χρησιμεύει ως σχολεῖον αρρένων, το δ' ἕτερον ως σχολεῖον θηλέων, κείμενον επί των οδῶν Buna-Vestire Fontanei et Mircea Voda.

β') Οικίαν διώροφον κειμένην εις την γωνίαν των οδῶν Romana, αρ. 3, και Mintea, αρ. 12.

γ') Τρεις αποθήκες κειμένας εν οδώ Cojocarilor αριθ. 1, 2 και 3.

δ') Μικράν οικίαν, κειμένην εν οδώ Sfintu Nicolae αρ. 47.

ε') Ετέραν μικράν οικίαν κειμένην εν οδώ Smardan.

στ') Μικρόν οικόπεδον εν οδώ Egalitatea, αρ. 21.

7) Εκκλησία Ἅγιος Νικόλαος εν Σουλινά.

Η εκκλησία αὐτή κέκτηται

α') Ακίνητον εκτισμένον επ' αυτού του οικοπέδου της εκκλησίας και χρησιμεύον ως σχολεῖον αρρένων (Οδός Sfintu Nicolae αρ. 2) και ως σχολεῖον θηλέων (Οδός Victoriei, αριθ. 86).

β') Δύο αποθήκες κειμένας εν οδώ Elisabetha Domna αριθ. 158 και 159.

8) Εκκλησία «Ευαγγελισμός» εν Γιουργιέβω.

α') Αστικόν ακίνητον κείμενον εν οδώ Scolei.

β') Μικράν οικίαν, κειμένην εν τη αυλή του ανωτέρω ακινήτου.

γ') Οικόπεδον μετά τριῶν αποθηκῶν κείμενον εν οδώ Oinac.

δ') Δύο οικίας, κειμένας εν Alexandria (διαμέρισμα Telcorman) μετά των αυλῶν και παραρτημάτων αυτών.

Σχολείων θηλέων και αρρένων.

Εγένετο εις διπλούν εν Βουκουρεστίω τη 19 Δεκεμβρίου 1900 (έ. π)

(υπογρ.) Γ. Α. Αργυρόπουλος. Α. Μαργιλομάν.

(Τ. Σ.)

(Τ. Σ.)

Σημείωσις. Αι επικυρώσεις αντηλλάγησαν εν Βουκουρεστίω την 22 Ιανουαρίου 1901.

Πίνακας 1. Στατιστικός πίνακας των Κουτσόβλαχων που κατοικούσαν στο βίλαετι του Μοναστηρίου – σε σύγκριση με αυτόν του Α. Μαργαρίτη.

α/α	Όνομα πόλεως ή χωριού	Αριθμός κατοίκων Α. Μαργαρίτη	Αριθμός κατοίκων Προξενείο Βιτωλίων
1.	Μοναστήρι	15.000	9.000
2.	Κρούσοβο	14.500	3.750
3.	Γκόπεσι	4.600	1765
4.	Αχρίδα	2.000	450
5.	Μηλόβιστα	4.200	2.110
6.	Κλεισούρα	8.000	2.750
7.	Χρούπιστα	1.500	750
8.	Μεγάροβο	5.000	1.640
9.	Τύρνοβο	3.700	2.000
10.	Νιζόπολη	4.000	1.125
11.	Μπέλιτσα – άνω	3.000	648
12.	Μπέλιτσα – κάτω	1.500	400
13.	Τιάκοβετς	1.500	145
14.	Τύροτενικ (;)	300	55
15.	Ρέσνα	1.000	342
16.	Καλύβια	1.500	400
17.	Περλεπέ	900	300
18.	Λάγγα	1.000	300
19.	Φλώρινα	300	30
20.	Νεγοβάνι	1.400	75
21.	Βελκαμένη	3.500	75
22.	Πισοδέρι	3.500	682
23.	Νεβέσκα	6.000	1.760
24.	Καλύβια Μοριχόβου	500	200
25.	Γράμμοστα	500	200
26.	Βλάτση	2.000	1.500
27.	Κορυτσά	1.200	650

28.	Πλιάσσα	1.200	200
29.	Διότιτζα	200	50
30.	Στροπάνι	180	-
31.	Βοδοσίτσα	80	-
32.	Μοσχόπολη	2.500	480
33.	Σιώσκα	250	150
34.	Βαθικούκη	200	-
35.	Βογραδέτσι	140	-
36.	Νίτσια	1.500	300
37.	Γάβροβα	350	200
38.	Ελβασάν και πέριξ	5.500	800
39.	Κολώνια (Καζάς)	5.000	500
Σύνολο		109.200	35.782

